

25 LET
PŘÍBĚHŮ
NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA

JAN DVOŘÁK

Ráno od Stožečku

IMPRESSUM

**Vydala Správa Národního Parku Šumava
2016**

Texty: Jan Dvořák

Jazykové korektury: Mgr. Martina Řehořová, Ph.D.

Fotografie: RNDr. Zdeněk Patzelt, Štěpán Rosenkranz,
Dr. Jan Holec, Ing. Marek Drha, RNDr. Petr Hůla,
archiv Kamila Klusáka, Petr Čmerda

Foto na obálce: Ráno na Plešném jezeru

Grafické zpracování: Ateliér Václav Hraba

Tisk: Tiskárna UNIPRESS spol. s r. o., Turnov

ISBN: 978-80-87257-37-1

Neprodejný materiál

25 LET PŘÍBĚHŮ NÁRODNÍHO PARKU ŠUMAVA

JAN DVOŘÁK

Zrození nového lesa v karu Plešného jezera

V V době vzniku národního parku tu rostly šest století staré stromy. A autorovi této knihy bylo jedenáct.

Mládí a stáří se tu mísí v divoké a často nepředvídatelné směsici. Staří pamětníci popisovali šumavské pralesy jako změť mrtvého dřeva, prastarých velikánů a miliónů mladých stromků... A dosud se tu potkávají prastaré bytosti s tvory, jejichž život trvá jen dny či měsíce a mezi tím se míháme my, lidé, každý se svým osudem, jazykem a touhou.

Tahle knížka vznikla jako dvacet pět pohledů dvaceti pěti odlišných osob. Každé národní park nějak zasáhl do života, a každá svým způsobem něco pro národní park udělala, nějak ten národní park prožila a nějak zachytila jeho ducha. Dvacet pět příběhů a jeden navíc, šestadvacátý, příběh Honzy Dvořáka. Jak se v jeho očích měnil národní park. Podle toho, jak se s ním setkával, jak s ním žil a jak sdílel a prožil příběhy ostatních.

Dnes je Honzovi šestatřicet a pořád tu rostou stromy staré šest století. Pokud nás pozorují, jistě nechápou naše hemžení, snažení, náš smích i pláč, vztek ani bolest.

Naše příběhy nejsou určeny stromům.

Ale Vám, kteří nasloucháte a díváte se...

a přemýšlíte...

Pavel Hubený, ředitel Národního parku Šumava, 2016

OBSAH

Příběh 1. – Elisa Belotti / Z ITÁLIE AŽ NA ŠUMAVU JENOM ZA RYSEM? 9

Příběh 2. – Luděk Bufka / TETŘEV POTÍŽISTA, NEBO ŠUMAVSKÝ KLENOT?..... 15

Příběh 3. – Iva Bufková / MŮJ ŽIVOT V BAŽINÁCH..... 23

Příběh 4. – Vojtěch Čada / TEN, CO ČTE V PAMĚTI STROMŮ 31

Příběh 5. – Miroslav Černý / KŮROVEC JAKO LESNÍ INŽENÝR, NEBO ŠKŮDCE? 37

Příběh 6. – Marek Drha / LOVY BEZE ZBRANÍ..... 43

Příběh 7. – Jan Holec / CHRÁM VZÁCNÝCH HUB..... 51

Příběh 8. – Michal Hořejší / ŠUMAVA KARLA KLOSTERMANNA 59

Příběh 9. – Jakub Hruška / CHUTĚ ŠUMAVY 67

Příběh 10. – Pavel Hubený / JAK JSEM POZNAL LES 75

Příběh 11. – Laura Jablonská / KONEC POHÁDKY 83

Příběh 12. – Kamil Klusák / ODKAZY PŘEDKŮ..... 91

Příběh 13. – Zdenka Křenová / ROZMANITOSTI ŠUMAVY 97

Příběh 14. – Franz Leibl / DIVOČINA UPROSTŘED OVLIVNĚNÉ KRAJINY..... 105

Příběh 15. – Tomáš Lorenc / VOLNÝ JAKO PTÁK..... 111

Příběh 16. – Alois Pavlíčko / KŘEHKÁ BAREVNOST NA ŠUMAVĚ 117

Příběh 17. – David Půbal / BÝT JEDNÍM Z MÁLA 125

Příběh 18. – Jaroslav Pulkrábek / KDYŽ V RÁJI PRŠELO 131

Příběh 19. – Jiří Strach / LÁSKA MÉHO ŽIVOTA ZE ŠUMAVY..... 139

Příběh 20. – Roman Szpuk / CESTA ZA VĚTREM 145

Příběh 21. – Josef Šperl / RYBÍ TÁTA 151

Příběh 22. – Luděk Švejda / NA ŠUMAVĚ OD NAROZENÍ, CELÝM SVÝM SRDCEM 157

Příběh 23. – Pavel Trpák / NA ZAČÁTKU..... 165

Příběh 24. – Antonín Vojvodík / ZA MRAZY 173

Příběh 25. – Eva Zelenková / ŽIVOT S JEZERY, ŽIVOT PRO JEZERA 181

Resume 187

*Prstnatce bezové, krásné šumavské orchideje,
na jaře zdobí louky u Řetenic.*

Jaro probouzející bukový les na Stožci pod peřinou ranní mlhy

✓ PŘÍBĚH PRVNÍ
ŠELMY

1

Měsíc nad Stožcem za březnového rozbřesku. Ve Vltavském luhu u Dobré se tetřívci slétají k rannímu toku.

Příběh první

O Červené Karkulce, O třech kůzlátkách nebo O třech prasátkách – to jsou pohádky, kde ten nejhorší ze všech je vlk. Jako troubu a chuligána vykresloval vlka ruský kreslený seriál „Jen počkej zajíci“, tedy v originále „Nu pagadi“. Miloval jsem ho a dodnes znám většinu dílů zpaměti. Vždycky jsem pochopitelně fandil zajíci, ale vlk mě ohromně bavil. Když ale zůstaneme u animovaných filmů, tak většina zloduchů v nich jsou právě šelmy.

Například seriál Tom a Jerry, zlá kočka honí chudinku myš. V seriálu „Chip a Dale“ je jedním z největších zloduchů také kočka. A co takoví Šmoulové? Ano, Gargamel je hlavní zloduch, ale jeho pravou ruku, a nutno dodat, že docela hloupou „pravou ruku“, mu dělá kocour jménem Azrael. No, a ještě jeden kreslený seriál ukazuje tentokrát šelmu psovitou jako grázla, který je jen trochu přihlouplý – „Road Runner“, kde kojot neúspěšně honí rychlého ptáka podobného pštrosu.

Elisa Belotti

Z ITÁLIE AŽ NA ŠUMAVU JENOM ZA RYSEM?

Pohádky O Červené Karkulce nebo O třech prasátkách znám velmi dobře. Vyprávějí se dětem také v Itálii. I ty kreslené seriály jsem pochopitelně viděla, až na ten Jen počkej zajíci, ten vůbec neznám. Teď se na něj podívám třeba tady v Česku a snad to už zvládnou i v češtině.

Přijela jsem sem v listopadu roku 2007 do absolutně neznámého prostředí. Šumavu jsem totiž neznala vůbec, jen jsem chtěla dělat diplomovou práci v místech, kde se vyskytuje rys. Chtěla jsem ho studovat, dozvědět se víc o jeho životě, protože rys byl pro mne vždycky ohromně fascinující zvíře.

Když jsem přijela do Čech, uměla jsem česky jen „směnárna“, „vlak do Sušice“ a „kde je doktor Bufka?“, tedy kolega zoolog, který mě na výzkum rysa přijímal. Tyto fráze mě naučila jedna Češka, která žila u nás v Itálii a naučila mě také česky říkat „rys“. Ostatní zvířata jsem česky pojmenovat nedokázala. Protože jsem ale nechtěla být v kolektivu jediná, kvůli které ostatní musí mluvit anglicky a chtěla jsem si s nimi dobře rozumět, rychle jsem se učila česky. Nejdéle mi dělalo problém „ř“, ale když mě pak kolegové naučili větu „strč prst skrz krk“, udivovala jsem tím zase rodinu doma v Itálii, kde asi

dodnes nemohou pochopit, jak může existovat smysluplná věta bez jediné samohlásky. A nakonec to dopadlo tak, že po úspěšném dokončení diplomové práce jsem vystudovala doktorát na České zemědělské univerzitě v Praze-Suchdole. A pořád jsem tady na Šumavě.

Rysovi na stopě

Divokého rysa jsem už na Šumavě také spatřila, a to asi tři měsíce po mém příjezdu. Vůbec jsme to štěstí s kolegy nečekali, protože byly asi dvě hodiny odpoledne a rys většinou přes den odpočívá v nepřístupných místech. Blížili jsme se ke stržené kořisti a normálně jsme se mezi sebou bavili. A pak jsme ho uviděli. Byl od nás jen asi sto metrů. Byl to úžasný zážitek a pro můj začátek tady v Česku to byl skvělý impuls.

Vím také, že jsem se mnohokrát ocitla v blízkosti rysa. Jednou jsem se šla podívat na jinou strženou kořist. Z ní už sice zbyly jen holé kosti a nebylo vůbec pravděpodobné, že by k ní rys ještě přišel. Když jsem se ale v kanceláři ve svém počítači podívala na pohyb rysů s telemetrickými obojkami, zjistila jsem, že přesně v té chvíli, kdy jsme my byli u kořisti, byla od nás samice rysa jen pár set metrů. Navíc, jak bylo patrné z telemetrie, když my jsme odcházeli, ona se k té kořisti šla podívat.

Rys ostrovid má na Šumavě naši nejpočetnější populaci.

Není past jako past – je to fotopast

V posledních několika letech máme přesnější data o životě rysů a početnosti jejich populace právě díky fotomonitoringu. Víme tak, že početnost šumavské (lépe řečeno „česko-bavorsko-rakouské“) populace je vcelku stabilní, což se sice na první pohled může zdát jako dobrá zpráva, ale pro její dlouhodobé přežití by bylo třeba, aby se ta populace ještě rozrostla. To je ale problém, protože rys mimo chráněná území naráží na spoustu překážek. Jsou to střelci, kteří ho nelegálně loví, jsou to silnice a hustý provoz na nich. A jelikož celá česko-bavorsko-rakouská populace čítá jen desítky dospělých jedinců, tak usmrcení byť jen jediného rysa je velkou ztrátou. Pro zdraví celé populace by bylo dobré, kdyby se mohla ještě rozšířit a úplně ideální by bylo, pokud by se dokázala spojit s rysy žijícími v Beskydech nebo v Alpách.

V roce 2015 jsme porovnali data, především snímky koťat z fotopastí od roku 2006, s fotografiemi dospělých rysů, které se v následujících letech podařilo nafotit v celém Pošumaví. Současné jsme mohli porovnat i fotografie od kolegů z Rakouska a Bavorska. Potvrdilo se nám, že zvířata narozená tady se pak usadí i daleko od národního parku, třeba právě v Rakousku. Dokonce máme jedno zvíře narozené v roce 2014 v okolí Prachatic, které v dubnu 2015 ještě zachytily fotopasti

v jižní části CHKO Šumava, v srpnu téhož roku byl ale tento jedinec vyfocen už na pravém břehu Dunaje u Lince a v provincii se objevil v Novohradských horách, kde jej kolegové z projektu „TransLynx“ dodneška pravidelně zaznamenávají.

To je důkaz toho, že rys by se dokázal rozšířit, ale musíme mu dát šanci. A pokud chceme, aby tato zvířata dokázala dlouhodobě přežít, aby populace geneticky nezdegenerovala, musíme jim to umožnit. Nemusíme se ale bát, že by se rysi lokálně přemnožili, že by na území národního parku pobíhaly stovky nebo snad tisíce zvířat. To se nikdy nestane, protože rys je striktně teritoriální zvíře a každý jedinec si hájí teritoria o velikosti stovek čtverečních kilometrů, kam jiného jedince (stejného pohlaví) nepustí.

Je třeba zabít... rysa?

Problémem je, že v mnohých lidech zůstávají předsudky, nechávají se ovlivnit nepodloženými nebo již neaktuálními informacemi. Takovými předsudky žil dokonce i můj děda, kterému jsem musela vysvětlovat, že rys není zlo, ale že je přirozenou součástí krajiny. Je ale pravdou, že když byl rys v osmdesátých letech po dlouhé době navrácen na Šumavě do volné přírody, byla pro něj srnčí a mladá jelení zvěř velmi snadnou kořistí. Rys pro ně představoval již neznámého predátora. Je tak možné, že tyhle šelmy zpočátku neměly potřebu se ke stržené kořisti vracet a ulovily si další. Z toho asi pramení přesvědčení, že rys loví pro zábavu. Ale za tu dobu, co rysy intenzivně sledujeme, jsme potvrdili, že tomu tak ve skutečnosti už (dávno) není. Přirozená rysí kořist si na jeho přítomnost zvykla, počítá s ním a snaží se mu vyhnout, schovat se nebo mu uniknout, a tak každý lov rysa vyčerpává. Proto je pro něj jednodušší kořist zkonsumovat celou, tedy pokud není rušen.

To je ale jen jeden z mýtů, který o rysovi koluje. Proto je důležité, abychom my, kdo šelmy studujeme, získávali nové objektivní poznatky a předávali je širší veřejnosti. Rozhodně to není jednoduchý a ani rychlý proces, ale vidím to jako jedinou možnou cestu. Rys už nám ukázal, že dokáže žít i v oblastech, které člověk intenzivně využívá, ale dlouhodobě tu zůstane, nebo řekneme – přežije, jen pokud se my lidé rozhodneme, že mu to umožníme.

Vlk žádnou Karkulku nesežere

Je pravděpodobné, že se tu pohybují jeden nebo dva jedinci. Vlk je sice adaptabilnější než rys a snadněji se přizpůsobí prostředí, a proto se zdá, že v posledních letech se tento druh šíří relativně snadno a rychle, ale přes to všechno nebude utvoření stabilní smečky tak rychlé, jak si mnozí myslí. Určitě to je otázka minimálně několika let. A i v případě vlka je velmi omezujícím prvkem člověk, respektive jeho schopnost tolerovat přítomnost vlka, naučit se s ním žít.

Lidé mají ze šelem strach. Ale ten je, alespoň v Evropě, nepodložený, protože šelmy se člověku raději vyhnou. Vědí, že člověk je ještě větší šelma, než jsou ony samotné. Je velmi pravděpodobné, že mnoho turistů bylo rysovi a možná i vlkovi velmi blízko, ale ani o tom nevěděli.

Jelen nebývá právě častou kořistí rysa ostrovida.

Asi není divu, že ze šelem máme strach, když v nás neustále žije Červená Karkulka a jiné poučné pohádky. Když už jsme ale dospěli, měli bychom si uvědomit, že žádný vlk žádnou dívku nesežere, a dokonce ani její babičku. Bohužel, mnozí si to stále myslí. I přesto, že když vlčata nebo koťata rysa vidí na fotkách, nejraději by si je vzali domů. Ale to už by to nebyla divoká zvířata, a příroda by jim nakonec byla cizí a nepřátelská...

Tetřev hlušec za měsíční noci pod Roklanem

A silhouette of a bird, possibly a crow or raven, is perched on a branch on the left side of the frame. The bird's head is turned slightly to the right, and its beak is visible. The background is a warm, golden-brown color with a soft, out-of-focus light source, creating a dramatic and atmospheric effect. The text "PŘÍBĚH DRUHÝ" and "TETŘEV" is overlaid on the right side of the image.

PŘÍBĚH DRUHÝ
TETŘEV

2

Šumava jako domov tetřeva hlušce - snad se toto spojení nestane minulostí.

Příběh druhý

Co na něm je tak exkluzivního, že je kvůli němu zavřený kus Šumavy? Vždyť je to jen hloupý kohout s hloupou slepicí, prostě kur. Navíc pohled na slepici není nic moc extra a ten kohout vypadá dobře jen při toku. Hlavně, že kvůli tetřevu hlušci je na Šumavě takové haló...

Přitom stačí tak málo – otevřít dnes zapovězená místa, kam se stejně „na tajňačku“ chodí a tetřevovi to nevadí. Vždyť se říká, že se tetřev pohyboval po Kvildě a někteří tetřevi prý útočí i na lidi. A přeci, traktory a harvestory mu nevadí, tak proč by mu vadilo pár stovek nebo tisícovek turistů, ti přeci nedělají menší škody a hluk. A vůbec, třeba nám ti odborníci neřekají pravdu a ten hluk a přítomnost člověka mu nevadí. Kdoví, třeba to blbě vyzkoumali...

Všechny takové argumenty vůči tetřevu hlušci jsem vyslechl. A jako novinář jsem se vždy ptal: „Je-li tomu opravdu tak, proč tedy tetřeva chránit?“

Luděk Bufka

TETŘEV POTÍŽISTA, NEBO ŠUMAVSKÝ KLENOT?

Přestože tetřevu hlušci byla vždy věnována velká pozornost vědců a tradičně byl také předmětem zájmu myslivců, lesníků i široké veřejnosti, stále o jeho životě a nárocích máme jen určitý zlomek informací. To je ostatně vždy přirozenou součástí jakéhokoliv zkoumání a poznávání, kde pokaždé, když dostaneme odpověď na jednu otázku, objeví se nejméně dvě další. Poznávání přírody, výzkum života živočišných druhů, rostlin, ekosystémů je proto dlouhodobý, nepřetržitý proces, který je často úžasným dobrodružstvím, zároveň je ale nutné k němu přistupovat s jistou dávkou pokory.

Nejsme vševědoucí, je jisté, že o životě tetřeva hlušce nevíme úplně všechno. Přesto ale známe už velmi podrobně mnohé aspekty jeho života, včetně řady rizikových faktorů, které jeho život mohou negativně ovlivnit. Jedním z nich může být za určitých okolností i přímý rušivý vliv člověka. Tetřev je pták, který, jednoduše řečeno, miluje ticho a klid. I to je jedním ze základů pro jeho úspěšné přežívání. Víme hodně o tom, jaké má tetřev životní nároky na prostředí, jak se rozmnožuje, co je pro něj nebezpečné. Na druhou stranu zase nevíme vše o tom, jak funguje populační dynamika těchto ptáků, zejména u malých reliktních populací, jako je ta šumavská. Proto je nutné takto malé populace vzácných zvířat

kontinuálně monitorovat, a pokud to jen trochu lze, využívat při tom maximum již získaných vědeckých poznatků, moderních metod a možností.

Jedním z předmětů zkoumání je i studium míry vlivu rizikových faktorů, jako je přímé vyrušování lidskými aktivitami. Ukazuje se například, že rušení intenzivní turistikou nebo některými sportovními aktivitami u těchto ptáků významným způsobem zvyšuje hladinu stresových hormonů, což dále může negativně ovlivnit jejich vitalitu a přežívání.

Dalším tématem, kterému je věnována pozornost právě na Šumavě, je reakce tetřevů na změny struktury horských smrčín po kůrovcových gradacích. Tetřev reaguje na změnu struktury lesních ekosystémů změnou jejich časoprostorového využití, nicméně zatím se zdá, že změny, ke kterým došlo během posledních dvaceti let, mohou být pozitivní, tetřevi v nově otevřených, rozvolněných a zmlazujících se horských smrčínách nacházejí mnoho útočišť, ve kterých se zdržují.

Rys, anebo mravenec?

Zoologie mě zajímala odmala a prakticky od základní školy jsem věděl, že ji budu chtít studovat a budu se jí věnovat profesně, o tom nebylo pochyb. Navíc jsem s rodiči bydlel

nedaleko Šumavy, často jsme sem jezdili na výlety a na Šumavě jsem trávil mnoho času, takže se zájem o zvířata kombinoval se zájmem o Šumavu. Ale nebylo to tak, že bych hned po studiích zamířil právě na Šumavu. Mým cílem bylo dělat terénní zoologii, nechťelo se mi totiž být zavřený v laboratoři, na Šumavu jsem nějak nepomýšlel. Ale se založením národního parku přišly i nové možnosti a nabídka jít pracovat pro nově vzniklou správu.

Dlouhou dobu jsem byl na Správě Národního parku Šumava jediným odborníkem zabývajícím se zoologií. To mělo za následek, že jsem se nemohl specializovat třeba jen na šelmy nebo na ptáky, ale musel jsem se přizpůsobovat potřebám a znalostem území. Byla to ale nádherná doba, kdy jsem mohl být u mnoha projektů a mnohé jsem mohl vymýšlet a realizovat. Bylo pro mne naprosto přirozené, že jsem práci věnoval prakticky veškerý čas a asi i díky tomu, že nebyla ještě taková lavina administrativy a hektičnosti jako dnes, zvládalo se navzdory menším finančním možnostem velké množství práce.

Terénní zoologie mě ale baví pořád stejně, i po těch skoro 25 letech strávených v národním parku. Je to dokonce svým způsobem stále zajímavější práce, protože navíc můžu využít dlouhodobé zkušenosti a znalosti z území, které jsou právě v praktické ochraně přírody tak důležité. Úžasné je stále to dobrodružství poznávání, kdy se snažíte hledat odpovědi na otázky, ověřovat různé hypotézy. Hlavní ale je, že tato práce, každý nový drobný poznatek, přináší množství nových podnětů, otázek a výzev k dalšímu zamyšlení a zkoumání, a práce tím vlastně nikdy nekončí. Je vcelku jedno, jestli člověk zkoumá mravence, nebo rysa, proces poznávání je stejný u všech zvířat a je tak úžasné vzrušující, že vlastně ani nemůže přestat bavit. Mám také radost z toho, že dnes mám kolem sebe několik dalších mladších kolegů, kterým mohu předávat zkušenosti a se kterými se dělíme o nové poznatky.

Je hlušec hluchý?

Tetřev hlušec není ledajaká „obyčejná slepice“. Jedná se o divoký druh kurovitého ptáka s úzce vyhraněnými nároky na prostředí. V celé střední Evropě je dnes Šumava prakticky jedinou oblastí hor středních nadmořských výšek, kde se vyskytuje životaschopná populace tohoto ptáka. Tetřev hlušec se běžně vyskytuje v souvislých velkých populacích v severských jehličnatých lesích Evropy a Asie. Poněkud jižněji se pak vyskytuje ostrůvkovitě v horských jehličnatých lesích. Tyto „ostrůvky“ představují obvykle reliktní (zbytkové) populace jako pozůstatek z chladných období. Mezi takové malé populace patří i ta šumavská. Ve střední Evropě se pak větší populace tetřeva vyskytuje ve vysokohorských oblastech, například v Alpách.

Divoce rozpadlé smrčiny jsou pro tetřeva hlušce ideálním prostředím

Jak na tom byly stavy tetřevů například v době hlubokého středověku, kdy Evropu pokrýval souvislý pás lesa, to už se těžko dozvíme, ale máme určité archivní podklady z pozdější doby, ze sedmnáctého, osmnáctého a devatenáctého století, hlavně v souvislosti s výkaznictvím na Schwarzenberském panství, kde jsou zapsány úlovky tetřevů z jednotlivých honiteb. Ty byly poměrně vysoké, zvláště na konci devatenáctého století, ale je to jen lovecká statistika, která o celkové početnosti nic plně nevypovídá. O dost přesnější data pocházejí pak ze století dvacátého. Zajímavé je například to, že ještě v meziválečném období byl tetřev rozšířen nejen na Šumavě, ale i v nižších nadmořských výškách, v mnoha souvislejších lesích pahorkatin, například na Plzeňsku, byl běžným druhem například v Brdech, kde se pravidelně lovil a samozřejmě běžně se vyskytoval ve všech pohraničních horách.

Tetřev býval ceněnou lovnou zvěří. Z dnešního pohledu vypadá už téměř neskutečně, že jako jiné běžné druhy zvěře byl součástí myslivecké kuchyně, jak mimo jiné dokládá i množství receptů ve starých kuchařkách, kde najdeme jak návod k úpravě mladého tetřeva, jenž měl křehčí maso, tak

i starších kusů. V našich zemích se k lovu tradičně využívala doba toku. Tetřev je velmi plachý a velmi brzy dokáže odhalit blížící se nebezpečí, včetně člověka. Pouze v období toku bylo jednodušší se k němu přiblížit a ulovit ho. Druhovému českému označení „hlušec“ je odvozeno právě od faktu, že kohouti v toku v poslední sloce své „písně“ nevnímají okolí. Tento fakt se využíval při lovu tokajících kohoutů. Jenže když se lovalo na tokaništích, docházelo k narušení jejich sociální struktury, navíc byli jako trofejní zvířata loveni staří statní kohouti, kteří ale představovali nejvhodnější genetickou složku populace.

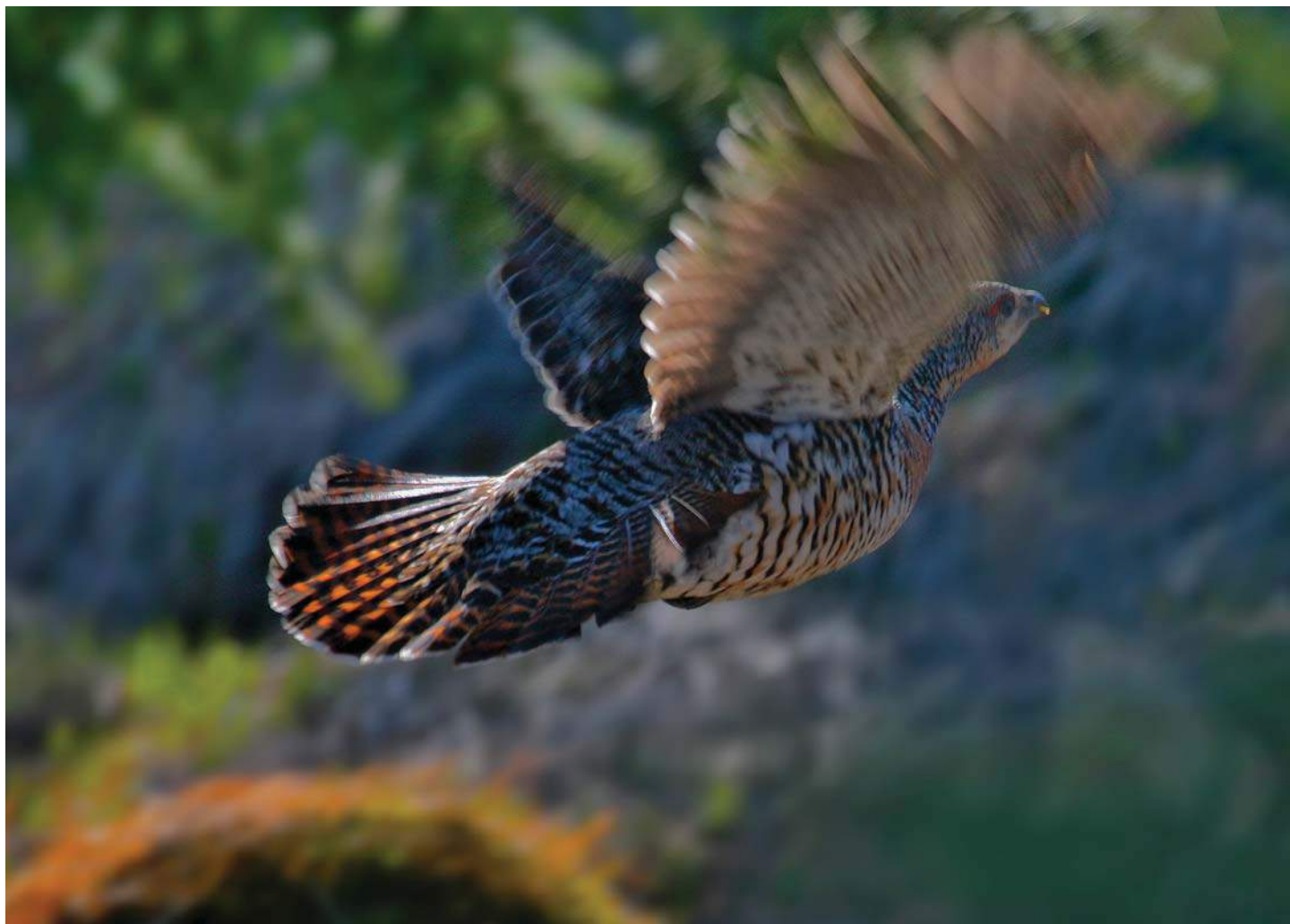
Ve složitém systému ekologických vazeb nebylo zatím možné vystopovat nějakou jednoznačnou příčinu rapidního úbytku tetřeva u nás a koneckonců v celé Evropě během 2. poloviny 20. století. Svou roli zde sehrávají nepochybně dlouhodobé populační výkyvy, které se projevují nejsilněji na okrajích areálu druhu. Rozhodně měly negativní vliv změny v krajině a hospodaření v lesích. Je dost možné, že alespoň ve střední Evropě měl negativní vliv i zmíněný intenzivní a nevhodný způsob lovu.

Šumava – poslední útočiště

Na Šumavě byl největší pokles populace zaznamenán na přelomu 70. a 80. let minulého století – zůstalo hrubým odhadem asi jen 100 nebo 150 jedinců. Přes to všechno byli ještě i v té době loveni, a to až do roku 1978, kdy byl oficiálně uloven poslední tetřev hlušec. Jeho úbytek ale pokračoval a v průběhu osmdesátých let úplně vymizel z jižní části Šumavy, z Trojmezenské hornatiny a nebyl zaznamenán ani v nižších nadmořských výškách. Vyskytoval se pouze v centrální části Šumavy v těch nejvyšších partiích.

Devadesátá léta, po založení národního parku, probíhala ve znamení systematictějších sčítání a zpřesňování počtů. Bylo znát, že se tetřev opět začal šířit a jeho počty se pomalu začaly zvyšovat. Opravdu první hodně přesné sčítání bylo provedeno po roce 2000 a ukázalo, že se na české straně Šumavy vyskytovalo okolo 250 ptáků, na bavorské straně zhruba stovka. Důležitým zjištěním bylo také to, že výskyt tetřeva byl zaznamenán i v jiných lokalitách než jen v centrální části Šumavy – vrátil se zpět na jih Šumavy, do oblasti Trojmezenské hornatiny, na Smrčinu.

Elegance tetřeví slepice

Kolem roku 2011 byla využita novější, sofistikovanější metoda sčítání, kdy se analyzoval trus tetřevů, přesněji řečeno se extrahovala DNA, bylo možné posoudit množství různých genotypů a přepočtem se dala přesněji odhadnout výše populace. Takové sčítání se provádělo na velké ploše. Kromě Národního parku Šumava se zjišťovaly počty tetřevů v Bavorském lese, a to nejen v národním parku, ale například i v okolí hřebenu Velkého Javoru. Sčítání probíhalo také na území Chráněné krajinné oblasti Šumava. Bylo tak zmapováno 200 různých genotypů a přepočtem se dalo usoudit, že zde žije něco málo přes 500 kusů.

Život na hraně

Tetřev od narození nemá úplně jednoduchý život. Velkému nebezpečí jsou vystavena vlastně už tetřeví vejčeka, protože tetřeví samice hnízdí na zemi, a tak se jedná pro přírozené predátory o docela snadnou kořist. Kořistí je jak sama slepice, tak i vejčeka. V prvních fázích svého života mají kuřata také velice špatnou termoregulaci a slepice je často zahřívá. Rozplašením takové rodinky se enormně zvyšuje riziko úhynu kuřat, protože slepice je nemůže opatrovat.

Velmi těžké období nastává v zimě, kdy se tetřevům razantně sníží potravní nabídka. Dospělí jedinci jsou býložravými druhy, pro které je během zimy jako potrava dostupné

pouze smrkové jehličí nebo pupeny listnatých stromů, popřípadě zbytky borůvčí vykukující ze sněhu. A s takto energeticky ne příliš bohatou potravou musí tetřev přežít nepříznivé zimní období. Zimuje v blízkosti svých tokanišť, tedy ve vrcholových částech Šumavy, převážně v nadmořských výškách nad 1000 m. n. m. Zde panují extrémní klimatické podmínky – vysoká sněhová pokrývka, silné mrazy nebo silný vítr. Na takové klima je sice tetřev adaptován, ale už není přizpůsoben častému rušení spojenému s pronikáním člověka do oblastí jeho výskytu.

Samozřejmě, že tetřev za pěkných slunečných dnů normálně přelétává, chodí po sněhu a oštipuje jehličí nebo vykukující borůvčí, ale pokud je ošklivé počasí, kdy hustě sněží, je velký vítr nebo jsou i smíšené srážky, tak tito ptáci hřadují na větvích stromů nebo se při sněhových bouřích nechávají na zemi zasněžit. Vytvářejí tzv. sněhovou komůrku, kde mohou být několik hodin anebo třeba i dnů, dokud to nepřejde. Pak se může stát, že při normální procházce přírodou turistovi jakoby vybuchne sníh pod nohama a z něj vyletí tetřev. A právě to ohrožuje tyto ptáky nepřímo na životě. Každé takové vylétnutí a následný útěk do bezpečí pro ně znamená energetický výdej navíc. Snižuje se tím kondice jedince, což může vést až k jeho úhynu nebo z něj učiní snadnější kořist pro potenciální predátory.

Vypouštění tetřevů

Na Šumavě i v Bavorském lese proběhla celá řada pokusů o posílení populace tetřeva z umělých chovů. Jenže úspěšnost jejich přežití je velmi malá. Ukazuje to například projekt posilování populace na české straně Šumavy, který probíhal koncem devadesátých let. U kohoutů byla téměř stoprocentní mortalita, jen o málo lepší výsledky vykazovaly slepičky, ale i zde byla úmrtnost velká. A pokud by populace stála pouze na vypouštěných zvířatech, už by zde žádná nebyla. I u odchovů a vypouštění, kde byly maximálně respektovány přirozené podmínky, byla míra odhadovaného přežívání nízká. A tak se předpokládá, že základ současné populace tvoří víceméně původní jedinci.

Mýtický pták, nebo pták opředený mýty?

Na tetřevovi je jasně vidět, jak i o těch druzích, které u nás žijí, víme opravdu velmi málo, zvláště pokud se jedná o živočichy, kteří jsou tak plaší a je těžké je sledovat. Také proto si nedokážeme vysvětlit jejich chování, které se vymyká zažitým představám.

Občas se stane, že tetřeví kohout ztrácí plachost a objeví se na turistické cestě, nebo i v blízkosti lidských obydlí a může útočit na lidi nebo na různé předměty. To je jev poměrně známý, který ovšem dodnes nebyl uspokojivě vysvětlen. Častější je v místech, kde lidé více a ve větším množství pronikají do tetřevích bydlíšť a také tam, kde je tetřev méně početný. Má se za to, že v takových lokalitách dochází k častějšímu chybnému tzv. vtištění mladých ptáků vůči lidem. Těsně před klubáním těch kuřat z vajec a krátce po vodění slepic si kuřata vtiskávají, kdo je jejich rodič a kdo je jejich budoucí partner nebo sok. Dochází tam ke komunikaci kuřete se slepicí ještě v době, když je kuře ve vaječné skořápce a poté, když je vodí. Pokud v tomto období dochází ke kontaktu například s lesním personálem nebo turisty, některá kuřata si mohou chybně vtisknout člověka jako svého budoucího partnera, popřípadě soka. Většinou je to vidět u samců, kteří víceméně napadají lidi a tokají před nimi. Z umělých chovů bylo známo, že třeba slepice se nabízejí chovateli, který tam každodenně přichází a považují jej za svého partnera.

Jedním ze zajímavých aspektů reakce tetřeva na rušivé vlivy a co je dobré vysvětlit, je to, že tetřevům někdy auto-

mobil či lesní stroj jako harvestor nebo traktor vadí méně než samotný člověk. To ale neznamená, že by jim technika v lese vůbec nevadila. Jen člověk je pro tetřeva (a nejen pro něj, ale i pro jiná divoká zvířata) živý tvor, kterého znají a který je může vyrušit nebo ohrozit. Proto ho vnímají velmi citlivě, zatímco techniku jsou z hlediska jednorázového vyrušení spíše schopni tolerovat. Může se vám stát, že když pojedete autem po silnici a před vámi se objeví srnka, nemusí hned odběhnout, i když auto zaregistrovala. Ale když z auta vystoupíte, byť i velmi potichu, uteče.

Tím ale nemyslím, že by vedle tokaniště mohl nebo měl vrčet harvestor nebo že by se po všemožných lesních cestách měla prohánět bez omezení motorová vozidla! Dlouhodobá hluková zátěž totiž tetřevům vadí. Jsou to ptáci, pro které je ticho základním předpokladem dobré sluchové orientace, komunikace a ochrany před pozemními predátory. Pokud je nějaká lokalita dlouhodobě zatížena hlukem, tetřevi ji opustí.

Za všechno může tetřev

Mnohá omezení na Šumavě, hlavně vůči turistickému ruchu, se pochopitelně vážou k tetřevu hlušci jako kriticky ohroženému druhu. Ale svádět „zavřenou Šumavu“ jen na tetřeva je trochu nefér. Tetřev je považován za takzvaný deštníkový druh, to znamená, že jeho ochrana s sebou nese ochranu celého území, biotopů, ve kterých se vyskytuje. Pokud tedy chráníme území, které pro svůj život tetřev potřebuje, což jsou například horské smrčiny a chráníme je efektivně, vytváříme tím životní podmínky pro celou řadu dalších velmi vzácných živočichů, například pro reliktní faunu bezobratlých, velkou škálu dřevožijných hub, květin a ptáků včetně dravců a sov, a také savců včetně například rysů nebo vlků.

Je evidentní, že opatření, která mají zajistit stabilizaci tetřeva, včetně regulace návštěvnosti v jádrových územích, nejsou zbytečná. Přesto nelze úplně jásat, protože 500 jedinců je opravdu minimální početnost pro dlouhodobé přežívání populace. Ano, znamená to jisté omezení pro lidi, ale pokud chceme, aby zde tento dříve běžný druh horských lesů přežil, je nutné ho chránit. Šumavská populace má naději, je stále šance, že bude stále přežívat, tedy v případě, že především zůstane zachován systém přirozeného životního prostředí tetřeva, tj. horských lesů s dostatkem klidu, krátce – že my lidé dáme tetřevovi šanci.

Blboun nejapný byl velký, nelétavý pták, hnízdící na zemi. Jeho bydlíštěm byl ostrov Mauricius, kde žila jediná izolovaná populace tohoto zajímavého ptáka. Na začátku 16. století blbouna nejapného poprvé popsali portugalsí námořníci. Stačila přitom necelá dvě století přítomnosti člověka na Mauriciu, necelá dvě století, kdy zásadně ovlivňoval biotopy, která blboun potřeboval pro svůj život, plus nová, nepůvodní zvířata, která sem člověk přivezl, aby na světě nepřežil jediný pták. Dnes můžeme ve vybraných muzeích obdivovat už jen jeho pozůstatky v podobě koster nebo obrazů, na kterých je namalován.

V tomto případě se člověk opravdu zachoval jako pán všeho tvorstva na zemi a z této chyby bychom se měli poučit.

PŘÍBĚH TŘETÍ

Soumarské rašeliniště nabírá novou sílu po provedené revitalizaci

RAŠELINIŠTĚ

3

Rosnatka anglická patří k vzácným masožravým rostlinám Šumavy

Příběh třetí

Odmalička jsem záviděl dobrodruhům a hlavně objevitelům, prostě všem, kteří se nebáli jít do neznáma. Záviděl jsem jim tu odvahu riskovat, objevovat nové kraje, popisovat bílá místa na mapách. V devadesátých letech minulého století jsem byl právě ve věku, kdy jsem se nemohl odtrhnout od knízek Jaroslava Foglara, četl romány Julese Verna, kdy jsem hltal knihy plné dobrodružství od Karla Maye a kdy jsem se začal zajímat o cestovatele. Emila Holuba a především pak Hanzelku a Zikmunda, kteří objevovali exotické kraje ve vozech značky Tatra. Byl jsem přesvědčen, že i kdybych chtěl, už bych nic nemohl objevit, protože žádné bílé místo na mapě světa, tedy kromě těch nejhlubších míst v oceánech, už není. Všude už člověk byl, všechno popsal. Někdy ale až příliš hledíme do dálky a přehlížíme neznámá místa, která mohou být jen kousek od nás.

Iva Bufková

MŮJ ŽIVOT V BAŽINÁCH

Mnozí lidé se v devadesátých letech minulého století snažili zbohatnout, koupit si to, co do té doby nemohli mít, neomezeně studovat, cestovat, poznávat západ, ale třeba taky podívat se na dlouhodobě zapovězená místa, mezi něž patřila i Šumava. Pro mě se Šumava záhy po revoluci stala místem pro život i práci. A popravdě řečeno, také mě lákala představa pracovat v území, které bylo do té doby tabu, z větší části zavřené, a tím i málo známé. Jen jsem tuto krajinu poznávala o dost jinak než většina návštěvníků.

Byla zde celkem rozlehlá území, místy desítky i stovky hektarů, která málokdo z naší, ale i předchozí generace, znal a která z přírodovědného pohledu byla popsána jen stroze nebo vůbec. Od vysídlení německého obyvatelstva se přitom tato území téměř půl století vyvíjela úplně jinak než po staletí předtím. Naším prvotním úkolem po založení národního parku bylo podrobně zmapovat a popsat rozsáhlé části šumavské krajiny a porovnat je se stavem, který byl znám z předchozích dob. Moje práce se zaměřila hlavně na veškeré lesní i nelesní mokřady a na luční enklávy. Den co den, od rána do večera jsem procházela terén a mapovala. Mnohdy to byla úmorná práce, protože jsem doslova metr

po metru vše zaznamenávala do map a tehdy ještě černo-bílých tištěných leteckých snímků. O vymoženostech posledních let, jako jsou terénní tablety s ortofotomapou, GPS přístroje a geografické systémy v počítačích, se nám tehdy ani nesnilo.

Mapovat v detailu jen stěží průchodná území není legrace a většina lidí si takovou práci nedokáže ani představit. Běžný člověk se totiž zarostlým křovinatým bažinám, zaplavovaným porostům vysokých řezavých ostríc nebo kamenitým roklím obvykle vyhne. Jakkoli to bývala a dodnes je docela dřina, nikdy nešlo o nezáživnou rutinu a do terénu jsem se vždycky těšila. Bylo tady něco, čím mne Šumava doslova připoutala – jednak možností popsat dosud neprozkoumaná místa, a pak tu byl jeden úžasný fenomén, a to rašeliniště.

Rašeliniště jsou totiž mimořádným světem. Procházíte nebo prolézáte krajinou, odraní od větví a sežraní od komárů a najednou se, jako mávnutím proutku, ocitnete v úplně jiném světě. Rašeliniště jsou kouskem severské krajiny zapomenutým ve střední Evropě po ústupu ledovce. Šumava je pochopitelně známa velkým počtem rašelinišť, přesto je jejich množství překvapivé, nacházejí se zde téměř na každém kroku. Přitom mnohá menší rašeliniště v minulosti ani nebyla

zakreslena do map a popsána. To bylo pro mne velkým překvapením a neuvěřitelnou motivací k dalšímu průzkumu.

Rašeliniště mají zvláštní, obtížně popsatelné charisma ryzí přírody, na jejímž utváření se člověk nepodílel, tedy pokud ji v minulosti neponičil. Je to úplně jiný pocit, zůstat v houpačkových bažinách, když padne tma nebo absolutní mlha, než když se to samé stane člověku uprostřed milé krajiny s mozaikou remízků a luk, na břehu rybníka nebo uprostřed udržovaného lesa protkaného sítí cest. Práce na rašeliništích a mokřadech mi také ukázala, jak úzce jsou tyto systémy prostřednictvím vody propojeny s okolní krajinou a s organismy, které v ní žijí, a to včetně člověka. A jak málo stačí k tomu, aby člověk tuto síť vazeb zpřetrhal. Obvykle s důsledky, na které nakonec i on sám doplácí.

Šídlo rašelinné na Rokytských slatích, velmi vzácný druh horských rašelinišť

Bažiny známé i opomíjené

Snahy zaznamenat výskyt rašelinišť na Šumavě byly kdysi spojeny s jejím rostoucím osídlením a využíváním. Na počátku naší práce byly velkým pomocníkem výsledky uceleného mapování, které prováděl Hans Schreiber už v roce 1924. Překvapivě tento autor mnohé z lokalit v tehdejší době vůbec nezaznamenal.

Druhý podrobný průzkum se pak na Šumavě prováděl na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Pracovníci tehdejšího Výzkumného ústavu meliorací a půd, který mapování prováděl, do značné míry vycházeli z předchozí Schreiberovy studie, a tudíž také oni minuli řadu rašelinišť. Nejpresnějším podkladem se tak v 90. letech staly lesnické typologické mapy, ovšem i ty měly nepřesnosti, které bylo třeba z hlediska výskytu rašelinišť opravit a doplnit. A na nelesní půdě se mnoho lokalit mapovalo zcela nově.

Díky tomu se mi otevřela možnost nově zaznamenat a popsat řadu rašelinišť, která zůstávala do té doby opomíjena a byla nepříliš známá. I když tehdejší obyvatelé Šumavy o nich nepochybně věděli, nikde v mapách zanesena nebyla. Pro mnohé z nich jsem použila staré německé i novější místní názvy a pro některé z nich dokonce názvy nové. Příkladem mohou být drobná rašeliniště na pramenech Řezné pod Medvědí horou (Medvědí slat, Na zlomu, Průseková), v pramenné části Tmavého potoka (Utopená slat) či jinde (Sloupová, Liščí, Devítka). I tak zůstává na Šumavě spousta malých rašelinišť beze jména, jenom s kódovým číslem nebo číslem porostu.

Tisíce let hromadění

Rašeliništní biotopy jsou důležitým vodním prvkem v krajině. Jako správné mokřady zadržují vodu, což je nesmírně důležité především v obdobích sucha. I když nefungují tak, jak se dříve předpokládalo, tedy že by za sucha upouštěly vodu do potoků a za silných dešťů její odtok výrazně zpomalily, mají pro vodní režim velký význam. V horkých, suchých dnech udržují ve vyprahlé krajině mozaiku míst dostatečně nasáklých vodou, která je těsně pod povrchem půdy nebo dokonce na povrchu. To je důležité nejen pro vegetaci, ale i další živé organismy v území. Jsou také významným chladičím zařízením, které za vysokých teplot díky odpařování vody tlumí přehřívání krajiny.

Rašeliniště jsou specifickým typem mokřadu. Vypadají i fungují úplně jinak než běžné mokřady v nižších polohách. Vznikají tam, kde jsou chudé horniny, vyšší kyselost půd a hlavně nedostatek živin. A pochopitelně nadbytek vody. Princip vzniku rašeliniště je prostý. V silně zamokřeném prostředí je málo kyslíku a to spolu s nedostatkem živin blokuje činnost rozkladných mikrobů a zpomaluje rozklad odumřelé rostlinné hmoty. Ta se vrství, stlačuje a vzniká rašelina. Rašeliniště je tak v podstatě hromadou nerozložených nebo jen málo rozložených zbytků rostlin. Obecně rašeliništím vyhovuje chladnější klima, které omezuje výpar vody, takže je najdeme nejčastěji na horách nebo v mrazových kotlinách s teplotní inverzí.

V takových místech se velmi dobře daří mechorostu jménem rašelíník. Tento mech se dokázal výborně přizpůsobit extrémnímu prostředí, kde je málo živin, nízké pH a nadbytek vody. Na rašeliništích tvoří většinu hmoty a je jejich hlavním „stavebním materiálem“. Rašelíníky jsou úžasným výtvozem přírody. Jsou to téměř nesmrtelné rostliny, protože zatímco jejich spodní části odumírají, na vrcholu stále přirůstají. Jak v živé, tak i v mrtvé podobě dokážou zadržet obrovské množství vody. A ne jen tak bezúčelně. Z velkého objemu vody dovedou účinně získat přítomné minimum iontů a živin. Výměnou za ně uvolňují vodíkové ionty, čímž zvyšují kyselost prostředí i jeho extrémní ráz. Tlumí tak konkurenci a dále zpomalují rozkladné procesy. Sítí těchto jemných ekologických vazeb si rašelíník postupně buduje prostředí, kde zvýhodňuje především sám sebe a postupně je zcela ovládne.

Rozsypaný čaj

Rašeliniště se mozaikovitě prolínají celou šumavskou krajinou. Při pohledu na mapu shora nejspíše připomínají složitou puzzle skládku nebo rozsypaný čaj. Z celkové plochy Šumavy zaujímají podíl kolem 10 procent. Nejvýraznější jsou vrchoviště s hlubokou vrstvou rašeliny, kterým se místně říká slatě nebo luhy. Hloubka rašeliny na takových místech dosahuje až 8 metrů. Vrchoviště je na Šumavě mnoho desítek, rozhodně ale nepatří mezi nejčastější typ rašelinišť. Představují ovšem největší extrém, protože jsou zásobena téměř výlučně jen chudou vodou ze srážek. Podzemní voda s rozpuštěnými minerálními látkami zde zůstává izolována pod silnou vrstvou rašeliny.

Docela běžná jsou rašeliniště s mělkou vrstvou rašeliny, u kterých naopak podzemní (a někdy i povrchová) voda hraje velmi důležitou roli. Přinášá rozpuštěné minerální látky, a tato rašeliniště jsou proto označována jako minerotrofní. Jejich prostředí je méně kyselé, je úživnější, a rašeliniště tak vypadají jako zamokřený les nebo louka. Typickým příkladem jsou rašelinné smrčiny, které jsou vlastně nejrozšířenějším typem rašelinišť na Šumavě. Do stejné skupiny pak patří i nejrůznější ostřicová a luční rašeliniště. Některá ostřicová rašeliniště lze i na dálku docela dobře rozeznat. Často je porůstá ostřice zobánkatá, jejíž listy mají sivou barvu, takže porosty vytvářejí šedavé ostrůvky či pruhy vklíněné do luk nebo lesních porostů.

Bohatě chudé, nebo chudě bohaté?

Rašeliniště je založeno na extrému, vlastně hned na několika extrémech – nadbytku vody, nedostatku živin, vysoké kyselosti prostředí a nízkých teplotách. Všechny organismy, které tu žijí, se s tím musí vyrovnat, nebo nemají šanci. Takových druhů není moc, každý z nich je však svým způsobem unikát. Jsou to úzcí specialisté, často neschopní přežít v jiném prostředí. Většinou ne proto, že by nemohly, ale proto, že je náročnější druhy úživnějších biotopů konkurenčně vytlačí. Dobře patrné je to u cévnatých rostlin, třeba masožravých

Malebně kvetoucí kyhanka sivolistá je typickým druhem šumavských rašelinišť

rosnatek, nízkých druhů ostřic a keříčků kyhanky nebo klikvy. Rašeliništní druhy jsou velmi úsporné a malého vzrůstu, protože musí přežít při nedostatku živin. Pokud se dostanou do jiného prostředí, běžně rychle rostoucí druhy je prostě přerostou. Navíc se v řadě případů jedná o severské a pro nás vzácné reliktní druhy, které jsou pozůstatkem někdejší tundry a tajgy z konce ledových dob.

Nejen rostliny, ale i živočichové musí žít velmi úsporně, musí využívat každou možnost pro obživu, růst, rozmnožování. Navíc řada druhů je navzájem existenčně velmi úzce propojena a bez sebe nemohou existovat. Ztrátou jediného článku se tak snadno sesype celý systém. Dobrým příkladem jsou reliktní druhy hmyzu potravně nebo vývojově závislé na určité rostlině (žlutásek borůvkový a vlochyň). Jedna skupina je však na rašeliništích zastoupena poměrně bohatě. Jsou to mechorosty včetně už zmíněných rašelíníků. Také většinou platí, že rašeliniště sycená podzemní vodou jsou druhově pestřejší než vrchoviště.

Rašeliniště jsou přesto mimořádně významná pro biodiverzitu krajiny, i když se počtem druhů nevyrovnají jiným bohatším biotopům. Naprostá většina rašeliništních druhů patří mezi vzácné a ohrožené druhy chráněné zákonem. Kromě toho rašeliniště jako zcela odlišné systémy významně zvyšují pestrost krajiny na úrovni biotopů.

Rašeliniště jako pamětník

Rašeliniště jsou historickým archivem a databankou vývoje okolní krajiny. Profil rašeliniště totiž narůstá tisíce let a my lidé jsme se v něm naučili číst jako v kronice. Díky nejmodernější technice můžeme zjistit, co rostlo v okolí rašeliniště například v době egyptských pyramid nebo za vlády Karla IV. Stačí odebrat sloupec rašeliny a pomocí izotopových metod datovat jeho stáří v určité hloubce. Přítomnost pylových zrn rostlin nám pak prozradí, jak vypadala vegetace v okolí. Lehká pylová zrna zapadlá do rašeliny zůstávají v dané výšce profilu téměř beze změny. Jsou pro každý druh specifická a jejich obal dobře odolává rozkladu, takže se dají poměrně dobře určit.

Na řadě míst ve světě byly z rašelinišť vytaženy i kosterní pozůstatky větších nebo menších zvířat a také lidí. I na Šumavě se místy vyskytují skrytá jezírka, do kterých může zapadnout neopatrný živočich. Tato místa jsou zrádná tím, že na povrchu vypadají jako hezký zelený trávníček s mechy a ostřicemi, který doslova svádí k přechodu bosou nohou. Pod takovými místy však může být i sedm metrů řídkého bahna. Mapování a průzkum rašelin ale neprovází žádné nebezpečí. Pokud člověk zná rostliny, přesně ví, kam šlápnout. I když občas se může stát, že zapadnete po kolena.

Smutné dědictví

Čím více rašelinišť jsem na Šumavě zmapovala a popsala, tím zřetelněji se ukazovalo, jak mnoho jich bylo v minulosti poškozeno činností člověka. Ono je to logické. Lidé se odjakživa snažili kultivovat neplodnou půdu a zajistit prostupnost krajiny. Mokřady se často odvodňovaly a rašeliniště se využívala jako zdroj rašeliny pro palivo nebo stelivo pro dobytek. Dnes už se rašelinou sice netopí, ale využívá se třeba pro zahradnické účely. Bohužel v druhé polovině minulého století neprobíhala už těžba rašeliny ručně, nýbrž strojově. Velké frézy doslova škrábaly rašeliniště Soumarský Most ještě pár let po založení národního parku a na Vlčích jámách se těžilo donedávna. Z několikametrového profilu rašeliny tak rázem zůstalo půl metru i méně a vzácný život na povrchu byl kompletně zničen. Ale daleko největší dopad mělo plošné odvodňování. Rašelinné lesy po odvodnění dávaly větší produkci dřeva a vysušené louky bylo možné spásat nebo kosit. I když se většina zásahů odehrála v minulosti, ať už v 19. století, nebo v 70. a 80. letech století minulého, jejich důsledky jsou patrné dodnes.

Průzkum vegetace a posléze i sledování hladiny vody zřetelně ukázaly, jak moc jsou odvodněná rašeliniště ochuzená oproti přírodním nevysoušeným lokalitám. Systematicky jsme začali tyto projevy sledovat už od roku 1996. Namísto vzácné reliktní vegetace byla na mnoha poškozených místech zjištěna převaha travin nebo porosty vysokých křovin a stromů. Také schopnost rašelinišť akumulovat vodu se výrazně zhoršila a některé menší lokality byly dokonce zachyceny už ve fázi zániku.

To mne přivedlo k myšlence obnovit tyto a jiné typy mokřadů, obnovit jejich přírodní hodnoty i jejich roli jako přírodní zásobárny vody. Nakonec, jsou to jedny z hlavních biotopů, kvůli kterým byl národní park Šumava vyhlášen. V 90. letech se o revitalizaci mokřadů, natož rašelinišť, moc nevědělo, a tak bylo potřeba studovat zahraniční materiály a komunikovat s lidmi a týmy, které už měly dlouholeté zkušenosti v tomto oboru. Zejména z Anglie, Skotska, Irska, Finska, ale také sousedního Bavorska, protože i tady se potýkali s nepříznivými dopady masivního odvodnění mokřadů a rašelinišť. V těchto zemích jsme se také učili a získali cenné zkušenosti pro další práci, která se od popisu rašelinišť postupně posunula k jejich aktivní ochraně.

Napravení hříchů minulosti

Na Šumavě je zhruba šest tisíc hektarů rašelinišť. Smutné je, že téměř dvě třetiny z nich byly v minulosti odvodňovány. Náprava ale možná je, a to dává naději. Do dnešní doby bylo obnoveno přes 600 ha rašelinišť a mokřadů. U přibližně 1500 hektarů rašelinišť došlo buď k samovolnému zanesení kanálů a regeneraci rašeliniště, nebo se jedná o místa, kde revitalizaci už nelze z nejrůznějších důvodů provést. Necelé dva tisíce hektarů poškozených rašelinišť je možné ještě zachránit a také se tak děje. Na území Šumavy jsme rozjeli dlouhodobý revitalizační program, který už od roku 1999 řeší všechny problémové lokality. Odvodňovací kanály jsou postupně hrazeny a zasypávány s cílem vrátit hladinu podzemní vody na úroveň před odvodněním. Spolu s vodním režimem mokřadů jsou obnovovány i napřímené drobné toky, které s nimi často tvoří nedílný celek.

Jsem velkým fandou Šumavy, zdejší krajinu miluji a přála bych jí, aby se šrámů minulosti zbavila co nejdříve. Mým tajným snem ale je, aby se s obnovou přírodních vodních toků a mokřadů začalo i v oblastech mimo chráněná území, po celé republice. Šumava je totiž na tom v porovnání s hospodářsky využívanou krajinou ještě relativně dobře. Nevím ale, kolik suchých let či katastrofálních povodní musí lidé ještě zažít, aby si uvědomili, že jedině náprava poničeného vodního režimu v naší krajině nám může zajistit vodu pro další generace.

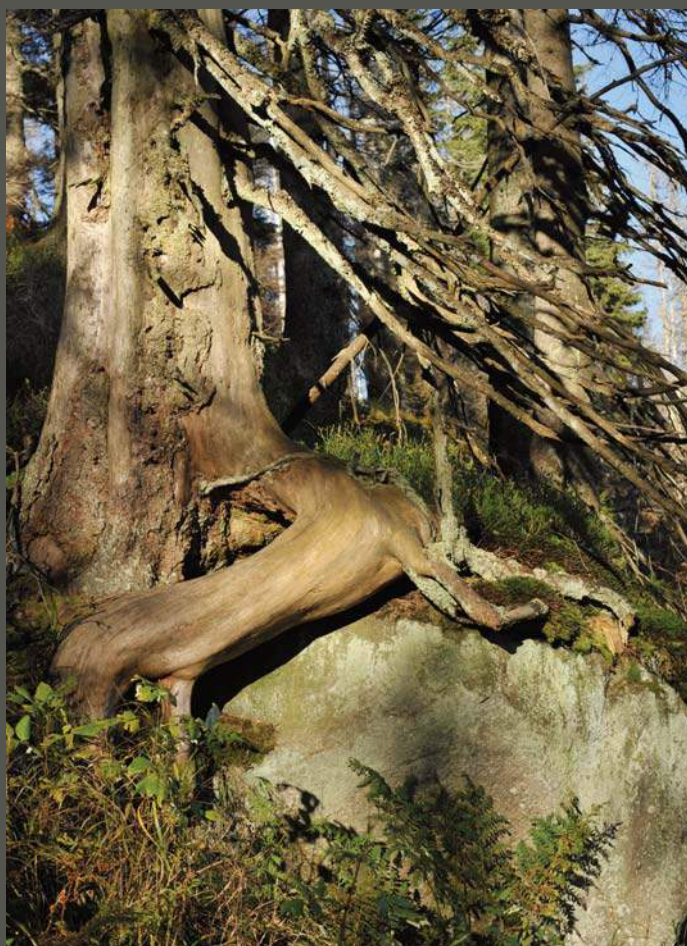
Mrazivé podzimní ráno na Chalupské slati

Je to něco úžasného. Do poslední chvíle to vlastně ani není vidět. Prostě jdete lesem nebo údolím Vltavy, a najednou se před vámi objeví prostor jako z jiného světa. Člověk ani nemusí umět přesně popsat, co vidí, ani nemusí znát název „rašeliniště“, ale vnitřně cítí, že to je místo z jiného světa, z jiné doby. Je to tundra a tajga, se kterou se my, Středoevropané, nestřetáváme příliš často, a která přesto obohacuje naši krajinu. O to více bychom si jí měli vážit a zachovat ji i pro příští generace.

▼ ▼ PŘÍBĚH ČTVRTÝ
PAMĚŤ STROMŮ

4

Prastaré smrky v karu Plešného jezera mohou být staré přes 600 let.

Příběh čtvrtý

„Les se nedokáže obnovit sám... Na Šumavě už nejsou původní pralesy – celá byla vysázena po velké vichřici v druhé polovině 19. století...” To jsou věty, které jsem od mnohých slyšel hned v roce 2006, když jsem začal Šumavu poznávat jako redaktor Českého rozhlasu. Mysleli si asi, že je snadné mě ovlivnit, protože jsem do té doby les vnímal pouze jako zásobárnu dřeva, kterou vytváří člověk a slovo prales jsem měl spojeno pouze s deštnými pralesy někde v jižní Americe.

Názorů a pohledů na šumavské lesy jsem jako novinář musel vstřebávat mnoho od různých skupin – ochranářů, lesníků, starostů i od laické veřejnosti. Nebylo to jednoduché, protože co skupina, co člověk, to názor, až mě z toho brněla hlava.

Za pár let jsem se setkal s jedním velkým znalcem Šumavy, který mi řekl jediné: „Víš co, když budeš procházet lesy na Šumavě, jen se pořádně dívej kolem sebe. Když budeš pozorný, nikdo ti pak nemusí nic říkat. A když se tě bude snažit nějak ovlivnit, nech si předložit jasná fakta. Šumavě totiž rozumí zhruba 10 miliónů Čechů a nejvíc politici, kteří přesně vědí, jak by se to mělo dělat.”

Vojtěch Čada

TEN, CO ČTE V PAMĚTI STROMŮ

Je těžké vyvracet mýty a legendy, i když člověk zjistí pravý opak, než co se „normálně“ říká. Ale to už je úděl všech vědců, kteří přišli s více či méně přelomovým zjištěním. Ať se jednalo o to, že Země není placatá a že kolem ní neobíhá slunce, že se člověk vyvinul z opice a že kouření škodí zdraví. Není proto jednoduché vyvrátit mýtus, že šumavské lesy, jak je dnes známe, vysázeli lidé po roce 1870. Mě to ale vždycky zajímalo, chtěl jsem zjistit, co je na tom „pravdy“. V roce 2009 jsem tedy začal „číst“ v letokruzích stromů na celé Šumavě.

Pracovali jsme na lokalitách, které ovlivnil orkán Kyrill a následná kůrovcová kalamita. Na těchto místech jsme z plochy o velikosti asi 1000 m² vzali vzorky ze všech suchých stromů, které se tam nacházely, a ty jsme pak analyzovali.

Dendrochronologie – složité slovo, důležitá věda

Dendrochronologie je věda, která využívá letokruhy pro objevování široké škály informací, včetně výzkumu fungování lesa jako ekosystému. Abychom zjistili, jak les funguje a jak se vyvíjí, je stejně důležité analyzovat strom starý třeba jen sto let

i strom, který žil déle než pět set let. Když ale analyzuji letokruhy z velmi starého stromu, přidává se k té běžné rutině ještě určité mystično. Vždy se člověku začnou honit hlavou myšlenky, co všechno ten strom zažil, jaké nesmírné změny se během jeho života odehrály v lidské společnosti a jak jsou tyto změny zanedbatelné z pohledu stromu samotného. Osobně jsem schopen si zhruba představit třeba dobu, kdy se narodil můj děda, ale doba, kdy v Čechách vládli Habsburkové, kdy se odehrála bitva na Bílé Hoře nebo kdy tu dokonce vládl Karel IV., to už je pro člověka špatně uchopitelná minulost. Hodnota takových lesů, které se vyvíjely po staletí relativně přirozeně, je nevyčíslitelná, protože člověk nic podobného vytvořit nedokáže.

Informace obsažené v letokruzích využívám k tomu, abych pochopil, jak funguje celý les, jak se přirozeně vyvíjí, jak v něm dochází ke změnám. Před čtvrt stoletím, když vznikl Národní park Šumava, se o přirozeném vývoji lesa moc nevědělo, a to i přesto, že mnoho poznatků již bylo k mání ze Severní Ameriky. Nevědělo se, že se ten les mění v čase, že stromy mohou odumřít na větších plochách, jak přesně v něm působí lýkožrout smrkový nebo jak do života lesa dokáže zasáhnout vítr.

V řídkých smrkových lesích na podmáčených půdách pod Roklanem se daří pestrému keříčkovitému podrostu.

Kalamity jako přes kopírák

V laboratoři se nám sešlo více než tisíc vzorků, vývratů, ze kterých jsme zjistili, že průměrné stáří šumavských smrků v horských smrčinách je 200 let. Většina dospělých stromů, které dnes na Šumavě vidíme v podobě souší nebo vyvrácené větrem, začala růst na začátku 19. století a onu kalamitu, jak ji popisuje Karel Klostermann ve svých knihách, přežila. Vlastně podle toho, jak přicházely nejrůznější přírodní kalamity na Šumavu, by se dal sestavovat kalendář. Je to jako podle nějaké šablony – 1620, 1690, 1720, 1780, 1820, 1870, 1920, 1990. To jsou desetiletí, ve kterých docházelo k masivnějšímu odumírání stromů. Příčinou byla buď větrná kalamita, nebo kůrovec, nebo kombinace obojího.

Nikdy se ale nestalo, že by tam znovu nevyrostl les. Tedy přesněji řečeno, ten les tam nikdy nezankl. Prostor dostaly menší stromky v podrostu, rostly tam nové stromy a zůstaly i stromy, ze kterých dnes čteme to, že v těch letech došlo k nějaké kalamitě. Dá se to vyčíst z tloušťky letokruhů, která se v průběhu života stromu měnila v závislosti na okolním prostředí.

Letokruhy – zrcadlo dob minulých

Každý strom vytváří letokruhy, které mají různou tloušťku. Pokud má strom hodně špatný rok, nemusí vytvořit letokruh vůbec. Když se podíváme třeba na nejstarší smrk, který byl nalezen v karu Plešného jezera a dožil se 623 let, tak nejtenčí letokruh měl jen pouhé tři setiny milimetru, nejširší měl lehce přes půldruhého milimetru. Pokud má strom skvělé podmínky k růstu, je dobrý rok, jeho přírůst může být třeba až jeden centimetr. Čím slabší letokruhy strom vytváří, tím je celkově tenčí. A tenčí stromy méně zajímají kůrovce a lépe odolávají vichřici. Proto se pomalu rostoucí stromy mohou dožít vyššího věku než stromy rostoucí rychle.

V letokruzích se zobrazí také to, jak se zhoršovalo životní prostředí, hlavně znečištění ovzduší. Známa je situace v Krušných horách nebo v Krkonoších. Znamé je to, že kvůli znečištění ovzduší skoro vymizela jedle. Díky našemu výzkumu můžeme potvrdit, že zhoršeným ovzduším utrpěly i šumavské smrky.

Stromy totiž z ovzduší přijímají oxid uhličitý a ze země živiny a vodu. Kvůli jedovatým zplodinám síry, které v ovzduší byly, nemohly stromy bez problémů přijímat oxid uhličitý a musely reagovat tak, aby těch jedovatých látek přijímaly co nejméně. Tím byl ovlivněn i příjem oxidu uhličitého.

Jsou původní

Hlavním závěrem zhruba sedmi let zkoumání a čtení letokruhů bylo zjištění, že čas od času přirozeně dochází k masivnějšímu odumírání smrků a že na velké části území Šumavy se lesy vyvíjely poměrně přirozeně, tedy smrky tu odumíraly vyvrácené větrem nebo po napadení kůrovcem, nikoliv pilami dřevorubců.

Nic objeveného, dalo by se říci, to přeci víme... Možná ale právě ti, kteří teď řeknou – „k tomuhle závěru jste došli po sedmi letech? To přece ví každý, že nic netrvá věčně!“ – se budou nejvíce divit následkům nějaké větrné smršti nebo kůrovcové gradace. V polovině devadesátých let společnost vůbec nebyla připravena na to, že někde může ovlivňovat vývoj lesa pouze příroda. Lidé totiž už neznali přirozené procesy v lesích, protože dlouhé desítky let člověk utvářel lesy, hospodařil v nich a přeměňoval je k obrazu svému. Ze všech lesů v celé zemi dělal jakási obdělávaná pole, na kterých nepěstoval obilí, ale stromy.

Pak jako blesk z čistého nebe nechali lidé v devadesátých letech „neuklizenou“ kalamitu na Modravsku, ze které vylétl kůrovec a napadl další hektary vzrostlého lesa. Věc pro moderního člověka nevídaná i z toho důvodu, že 20. století bylo, co se týče kalamit, velice klidné. Ale přesně takto se lesy vyvíjely po staletí. Co, po staletí! Tisíce let. To už jsme my ale zapomněli. Jenže stromy na to nezapomněly, naopak, navždy to mají zapsané ve svých tělech, která tu žijí stovky let – pro člověka nepředstavitelná délka života. Událost, která se v lese opakuje zhruba jednou za jedno, dvě století, si nepamatuje už ani moje babička, kdežto z hlediska stromu se jedná pouze

o jednu generaci. Takové události, kdy jednou nebo dvakrát za století dojde k odumření většího množství stromů, se ve smrkových lesích přirozeně vyskytují.

Ano, člověk les svojí činností i nepřímo ovlivňuje, například vypouštěním nebezpečných látek nebo oxidu uhličitého do ovzduší. Lesy se mění a jak se říká, „ani les nevstoupí dvakrát do stejné řeky“, ale ten základ vývoje lesa zůstává stále stejný. Jednou za čas dojde k odumření většího množství staré generace stromů, po kterém začne dorůstat nová generace a les se obnoví.

Že to člověk nechápe, neví nebo nechce vědět, ukazují neustálé diskuze nad tím, jestli v národních parcích kácet, nebo les nechat jen přírodě. Vedle toho se ještě dnes vede spor o to, jestli jsou na Šumavě lesy přirozené, jestli to jsou původní pralesy, nebo lesy nepřirozené, o které se zasloužil člověk. Podle těch, kteří považují lesy na Šumavě z větší míry za nepřirozené, se v nich musí stále zasahovat, protože pokud se nechají přirozenému vývoji, dojde k masivnímu odumírání a destabilizaci celého ekosystému.

Odpověď máme

Minimálně třetina lesů na Šumavě v nadmořských výškách nad 1150 metrů nad mořem jsou původní lesy. Do nich člověk téměř nezasahoval. Úřadoval tu pouze vítr, který čas od času vyvrátil větší plochu lesa a následně kůrovec, který díky tomu dostal prostor pro své šíření. Ale zase jen na pár let. Takto ten les prostě funguje. Jistě se to každému nelíbí, pohled na mrtvé stromy může být depresivní, neboť nám připomíná vlastní smrtelnost. Les s ležícím mrtvým dřevem vypadá „neuklizeně“, ležící dřevo by se mohlo „zžitkovat“. Během staletí, kdy člověk ovlivnil většinu lesů u nás, jsme zapomněli, jak vypadá přirozený les, a proto zbytky takových lesů skýtají mnoho poučení jak pro veřejnost, tak pro vědu. V neuklizeném mrtvém dřevě navíc žije řada brouků, ptáků, hub a dalších organismů, které v hospodářských lesích žít nedokážou právě proto, že je veškeré dřevo uklizeno a zžitkováno. Pro tyto organismy a pro naše poučení bychom měli ponechat les přirozenému vývoji bez přímých zásahů člověka alespoň na malé části území.

Divoký les pod Luzným se na podzím barví do červena porostem opadajícího borůvky.

Věřte – nevěřte, je to na vás. Pokud máte pochybnosti, tak mám jednu dobrou radu: Když budete procházet lesy na Šumavě, pořádně se dívejte kolem sebe. Když budete pozorní, nikdo vám pak nemusí nic říkat. A když se vás bude někdo snažit nějak ovlivnit, nechte si předložit jasná fakta. Šumavě totiž rozumí zhruba 10 miliónů Čechů...

PŘÍBĚH PÁTÝ
KŮROVEC

*Smrky přemožené kůrovcem uvolnily místo
odrůstajícím bukům a smrkům.*

5

Příběh pátý

Když jsem ji naposledy uviděl, byla extrémně hubená, už málo mluvila, byla smířená. Neudržel jsem se a začal jsem před ní plakat. Věděl jsem, že už se to blíží, že ten boj s rakovinou prohrála. Umřela necelé dva dny po našem posledním setkání.

Je to něco, co nikdy nevymažu ze svých vzpomínek a vlastně... ani nechci. Vždyť to byla moje maminka. Ta rána je ještě hodně živá, neuplynul ani rok od její smrti. S rakovinou slinivky bojovala dvanáct měsíců od doby, kdy jí zhoubný nádor diagnostikovali. Snažila se, ale nemoc byla silnější. Bylo velmi těžké sledovat celý ten rok a hlavně poslední měsíce jejího života, kdy den za dnem chřadla, byla hubenější a unavenější. Je těžké na to vzpomínat, ale i smrt je život a život je také smrt. A to navzdory tomu, že naše společnost to nechce přijmout, že je to pro nás větší tabu než cokoli jiného.

I proto nechceme mít před očima suché stromy v bezzásahových zónách na Šumavě, které prohrály boj se svým nepřítelem, s lýkožroutem smrkovým. Jenže, stejně jako moje maminka zanechala na tomto světě svoje potomky včetně mě a mohla se těšit několik let ze svých vnoučat, také mrtvé šumavské smrky tu po sobě nechaly nové generace, kterým dokonce svou smrtí poslouží.

Po odumření smrkového lesa na Modravsku vznikla pestrá společenstva.

Miroslav Černý

KŮROVEC JAKO LESNÍ INŽENÝR, NEBO ŠKŮDCE?

Poprve jsem viděl kůrovce a seznámil se s tím, co dokáže, ještě jako dítě, když jsem jezdil s tátou do lesa na palivové dříví. Pomáhal jsem, ale hlavně jsem tehdy objevoval přírodu, své okolí. Pochopitelně nemohly mojí pozornosti uniknout kůrovcové požerky a opravdu moc mě zajímalo, co ty chodbičky pod kůrou vyrábí. „To dělá kůrovec, zavrtá se do kůry a začne žrát. Za ním vznikají takové chodbičky, a tím vlastně ten strom zabije a ničí tak les. Musíme s ním pořád bojovat,“ vysvětloval mi tehdy táta.

Zájem o přírodu, a tedy i o lýkožrouta smrkového, mě nepustil a po ukončení gymnázia jsem šel na „lesárnu“, tedy na Lesnickou fakultu České zemědělské univerzity v Praze, kde jsem studoval aplikovanou ekologii. A i tady mi byl lýkožrout smrkový (lidově kůrovec) v lesnických předmětech předkládán hlavně jako škůdce, který lidem ničí „úrodu“, nepřítel, proti kterému je třeba hned a neustále bojovat, a to nejrozumnějšími známými metodami. Touto filozofií se vyznačoval hlavně studijní předmět Ochrana lesa. Bylo to celkem logické, hlavní cíl vlastníka nebo správce v hospodářských lesích je pevně dán. Určitou protiváhou těchto názorů byly předměty zabývající se ekologií, fungováním ekosystémů. Tehdy mi byl kůrovec poprvé představen jako přirozená součást lesa.

Tři týdny na Březníku

Můj pohled na tohoto broučka se úplně změnil v roce 2002, tedy necelý rok poté, co jsem začal pracovat v Národním parku Šumava. Tehdy mě můj šéf, inženýr Zatloukal, poslal v srpnu na tři týdny na Březník, kde jsem v okolních lesích ještě s jedním kolegou měl za úkol dokumentovat vývoj mladých stromků. Počítali a měřili jsme je na monitoračních plochách, které byly založeny už koncem devadesátých let 20. století. Jednalo se o intenzivní monitoring, kvůli kterému jsme celé tři týdny bydleli v právě opravené hájence na Březníku. Tam jsme měli k dispozici jednu místnost bez elektřiny, v ní dvě matrace, stůl a dvě židle. Každý den brzy ráno jsme vyráželi do terénu a vraceli se až večer. Pohybovali jsme se hlavně na Velké a Malé Mokrůvce, pod Studenou horou anebo v okolí Starobřeznické cesty, mezi hájenkou a Cikánskou slatí. Dodnes na tu zkušenost moc rád vzpomínám. Bylo to necelých deset let po kůrovcové kalamitě a tehdy to byla ještě doba, kdy převládal názor, že obnově lesa musí člověk pomoci, jinak se sám nevzpamatuje.

Já ale na vlastní oči viděl něco úplně jiného. Les se vyvíjel úplně jinak, než jak mi v dětství říkal můj táta, než jak roste uměle obnovený porost, než jaké panovalo obecné přesvědčení. Téměř na každé ploše jsme v přepočtu na hektar zaza-

Rozpadlý les na úbočí Velké Mokrůvky v roce 2007. Přeživší smrky dnes tvoří základ nového lesa.

Lýkožrout smrkový u Rokytské slati

menávali tisíce malých stromků, které tam vyrostly samy, které se rvaly o místo na slunci a chtěly žít. Najednou jsem zjistil, že kůrovec tu žádný les nezlikvidoval, jen zabil dospělé stromy, jejichž smrt dala šanci další generaci. Nabyl jsem přesvědčení, že vlastně asi jediný, kdo má s kůrovcem problém a komu tento brouk vadí, je jen a pouze člověk.

Nezničitelný brouk

Lýkožrout napadá prvotně oslabené stromy, například imisemi, suchem, houbami, nebo polámané a vyvrácené

Požerek kůrovce

stromy, stromy zasažené bleskem. Ten brouk totiž není hloupý a ví, že zdravý strom dokáže jeho útok často odrazit, dokáže ho zabít tím, že ho zalije smolou. Jenže kůrovce příroda vybavila skvěle vyvinutým systémem útoku.

Na „vyhlédnutí“, zpravidla nějak poškozený strom, který svým způsobem kůrovci „voní“, nejdříve nalétávají samečkové lýkožrouta. Ti pohlavně dospívají dříve než samičky. Záhy začnou pronikat pod kůru a vytvářet snubní komůrku. To je místo pod závrtem velké zhruba 5 x 5 milimetrů. Současně se v broucích začne vytvářet takzvaný agregační feromon.

Neláká ale jen samičky, reagují na něj i další samečkové. Útokem dalších brouků je strom ještě více oslabován a je tak větší pravděpodobnost, že už se neubrání a kůrovci si tak zajistí přežití a zdárný vývoj svých potomků.

Každý sameček se pak spáří s jednou až třemi samičkami, které následně začnou hlodat rovnoběžně s podélnou osou kmene mateřské chodby. V nich do zářezů po stranách kladou vajíčka, v průměru jich samička za život naklade okolo šedesáti. V době, kdy jsou samičky v chodbách, začne být uvolňován takzvaný antiagregační feromon, který upozorňuje ostatní, že místo už je obsazené a další brouci by znamenali jen zbytečnou konkurenci pro novou generaci.

Lýkožrout musí projít čtyřmi fázemi vývoje. Nejdříve je vajíčkem, z něj se stává larva, z larvy kukla a z kukly dospělý brouk. Ten musí vykonat takzvaný zralostní (nebo také úživný) žír, aby se z něj stal pohlavně dospělý jedinec. Zralostní žír může vykonat v lýku rodného smrku, pokud mu to podmínky dovolí. Pokud ne, přeletí tento nedospělý jedinec na jiný strom. Celý proces od zavrtání samečka-otce pod kůru až po nového pohlavně dospělého jedince trvá v průměru šest až deset týdnů, záleží ale hodně na počasí. A také na tom, jestli během vývoje kůrovce přijde zima a on je nucen zimovat. To se pak vývoj prodlouží.

Lýkožrout přitom dokáže přežít i kruté zimy, a to ve stádiích larvy, kukly i dospělé. Ale neznamená to, že by byl nezníitelný. Jeho populaci ohrožuje například slabá a vlhká zima, kdy se teploty pohybují chvíli pod nulou a hned zase nad nulou, a mají tak šanci prosadit se různá houbová onemocnění. Dále jsou nepřítelem lýkožrouta různí predátoři jako některé druhy ptáků, roztoči, různé druhy hmyzu, jako je třeba pestrokrovečník mravenčí nebo některé druhy lumčíků.

Samozřejmě má na jeho populaci vliv ztráta potravy, tedy nedostatek vhodných stromů. Kůrovec totiž velmi sporadicky napadá stromy, které mají slabé kmeny s tenkou vrstvou kůry a lýka. Záměrně neříkám mladé stromy, protože na Šumavě může mít smrk starý 150 let průměr kmene třeba jen několik centimetrů.

Která byla ta první, kůrovcová?

Většina lidí ví, nebo alespoň slyšela o tom, že kůrovec usmrtil smrky v lesních porostech na velkých plochách Šumavy ve druhé polovině 19. století. Byla to léta „zlatého broučka“, která popisuje Karel Klostermann v několika svých dílech. Ale kalamity postihovaly Šumavu dávno před tím, než sem přišel člověk. Jen nedokážeme s určitostí říci, jestli to byly pouze kalamity větrné a pak následovaly kůrovcové, nebo opačně. Z toho, co dnes víme, je víc než pravděpodobné, že po každé větrné kalamitě přišla kalamita kůrovcová. Jen je otázkou, jak velká byla.

S kalamitou se šumavské lesy musely vždy vypořádat samy a jak dnes vidíme, tak se i vypořádaly. A nebýt člověka, tak by kůrovec zůstal víceméně jen v horských lesích, kde je přirozeně vysoké zastoupení smrku ztepilého. Jenže lidé začali uměle nahrazovat přirozené bučiny a doubravy, které tvořily lesní společenstva v nižších nadmořských výškách, smrkovými monokulturami, protože smrk dobře a rychle roste a dobře se zpracovává a prodává. A zadělali si tím na velký problém. A tak to, co se běžně dělo v horských plochách Šumavy, že kůrovec pomáhal střídání generací smrku, se teď děje i v nížinách...

Moje maminka nikdy nekouřila, jen občas si dopřála trochu vína, tvrdě pracovala, milovala život a milovala lidi. Nevím, proč musela zemřít právě ona, jen pár let po odchodu do důchodu, když ještě měla spoustu plánů. Rakovina je ale mezi námi. Někdo jí jde naproti, někomu se vyhne a na někom si „zgustne“. Podobné je to s kůrovcem v lesích. Je tam pořád, některé stromy mu podlehnou, jiné přežijí.

Jedno je ale jisté, smrt není konec všeho. Když maminka vykládala karty, říkala, že smrti se bát nemusím. Ukázala se mi na stole několikrát a vždy mě čekala nějaká zásadní životní změna. Někdy se mi tato změna zamlouvala, jindy bych si ji raději nepřál, ale tak to v životě chodí.

*Svítání, to jsou chvíle plné napětí, jež dávají tušit
nečekaná setkání a probouzejí všechny vaše smysly.*

A scenic landscape photograph featuring two deer on a grassy bank. One deer is lying down on the left, and the other is standing on the right, looking towards the viewer. The bank is covered in tall, green grass and some small purple flowers. In the foreground, a river flows with white water rapids. The background shows a dense forest of evergreen trees under a clear blue sky.

PŘÍBĚH ŠESTÝ **LOV**

6

Tetřivci se slétli k rannímu toku na Mrtvém luhu

Příběh šestý

Co Čech, to fotograf... Ano, je to tak, o muzikantech se totiž už moc nedá mluvit, ale když se podívám na různé fotografické servery a sociální sítě, mám pocit, že se snad každý Čech narodil s foťákem v ruce.

Tedy, většina si to myslí a svými přáteli, kteří jim „lajkují“ jejich snímky, jsou v tom ještě utvrzováni.

Ale proč ne, i já jsem chtěl být fotografem, a tak jsem to zkoušel nejdříve malým kompaktním digitálem, pak lepším kompaktem s pořádným objektivem, od kamaráda jsem si později půjčil digitální zrcadlovku, ale prostě to nikdy nijak nedopadlo. Asi jsem měl špatné foťáky.

Fotograf ze mě nikdy nebude, ale krásné fotky rád obdivuji, a když za pořízením fotografie stojí ještě příběh spojený s překonáváním mnoha překážek, třeba v podobě velmi brzkého vstávání, může se z jedné fotky stát dobrodružství – třeba dobrodružství, kde hlavní roli hrají divoká zvířata v šumavské divočině.

Marek Drha

LOVY BEZE ZBRANÍ

Občas je to pořádný adrenalin. Když se proti mně třeba vyřítí jelen z mlaziny, nebo když jsem tak blízko, že slyším jeho dech. Například vloni v době říje si vedle mě tak na šest kroků lehl jelen, aniž by o mně věděl. To se pak člověku pořádně zvýší tep.

Proto pro mě není fotografování jen pouhým pořizováním snímků divokých zvířat. Fotografování je pro mě spojené hlavně se silou zážitků. Jsem rád jen sám se sebou, stávám se součástí přírodních dějů a divoká zvířata mi k tomu dopomáhají. Když se k nim dokážu přiblížit, když dokážu oklamat jejich perfektně vyvinuté smysly, je to pro mě velkým uspokojením. Povedená fotka je v takovém případě už jen přidanou hodnotou zážitku, který jsem měl možnost prožít a díky fotoaparátu zdokumentovat. Naplňuje mě především fakt, že nikdy nemám situaci plně pod kontrolou. Fotografie vznikají na základě různých okolností a dějů, bez předem promyšlených scénářů. Jde vlastně o souhru mých znalostí, štěstí a náhody.

Od píky

Focení přišlo asi před dvanácti lety, když jsem si koupil první digitální kompak. O fotografování jsem přitom nevěděl vůbec nic, a tak jsem se musel seznamovat s úplnými základy a pojmy jako clona, čas nebo ISO. Přitom jsem neustále fotil a pronikal do tajů vzniku a také následné úpravy fotografií. Začal jsem asi jako většina lidí – focením krajiny, květin a makro záběry přírody. Zvířata se mi do objektivu vkrádala postupně, a to hlavně díky mé další vášni, tedy lovu.

Fotografování divokých zvířat je ale velmi specifická disciplína, u které je důležitá hlavně dobrá znalost jejich chování a nároků. Podstatná je také dokonalá znalost prostředí, ve kterém se v průběhu roku pohybují. Měl jsem ve svých začátcích výhodu, že jsem tyto vlastnosti znal: chování zvířat, jejich pohyb, stávaníště a podobně.

Jenže jenom to nestačí. Divoká zvířata jsou neaktivnější především v období na rozhraní světla a tmy, což je zrovna ta nejhorší doba pro fotografování. Díky špatným světelným podmínkám je to pak na kvalitě fotografií samozřejmě znát a já se celou dobu snažím, v rámci limitujících možností své techniky, zlepšovat.

Marek Drha se snaží jeleny fotit v průběhu celého roku a podřizuje tomu podstatnou část svého volného času.

Láska jménem jelen

Ti mě přitahují už od mala. Vyrůstal jsem „mezi lesní zvěří“ a hlavně mezi jeleny, kteří mě dodnes nepřestali fascinovat. Vytvořil jsem si k nim silný vztah a v současnosti jich v oblasti Modravských slatí dlouhodobě znám docela dost od jejich prvních měsíců života. Sleduji je pravidelně i v průběhu roku, a to jak v divočině, tak v zimě v přezimovacích obůrkách. Některé mám „nakoukané“ tak, že je dokážu na první pohled rozeznat, protože každý z nich je jiný, má jiný výraz tváře, jiný charakter. Je to možná trochu bizarní, ale ty mám dokonce i pojmenované.

Fascinuje mě také způsob jejich života, ve kterém nedělají nic zbytečně. Prostě když má jelen důvod, tak někam jde, když má důvod odpočívat, tak odpočívá. Jeho život je ohromně úsporný a jde v podstatě „jen“ o příjem potravy

a odpočinek. Rád jejich chování přirovnávám k lidem. V jejich charakterech se dá jistá analogie vyčíst. Najdou se mezi nimi klidné povahy, ale také „provokatéři“. Někteří překypují sebevědomím, jiní jsou naopak „poserové“. V období říje ale nastává významná změna, to jsou pak velice aktivní a chovají se jinak.

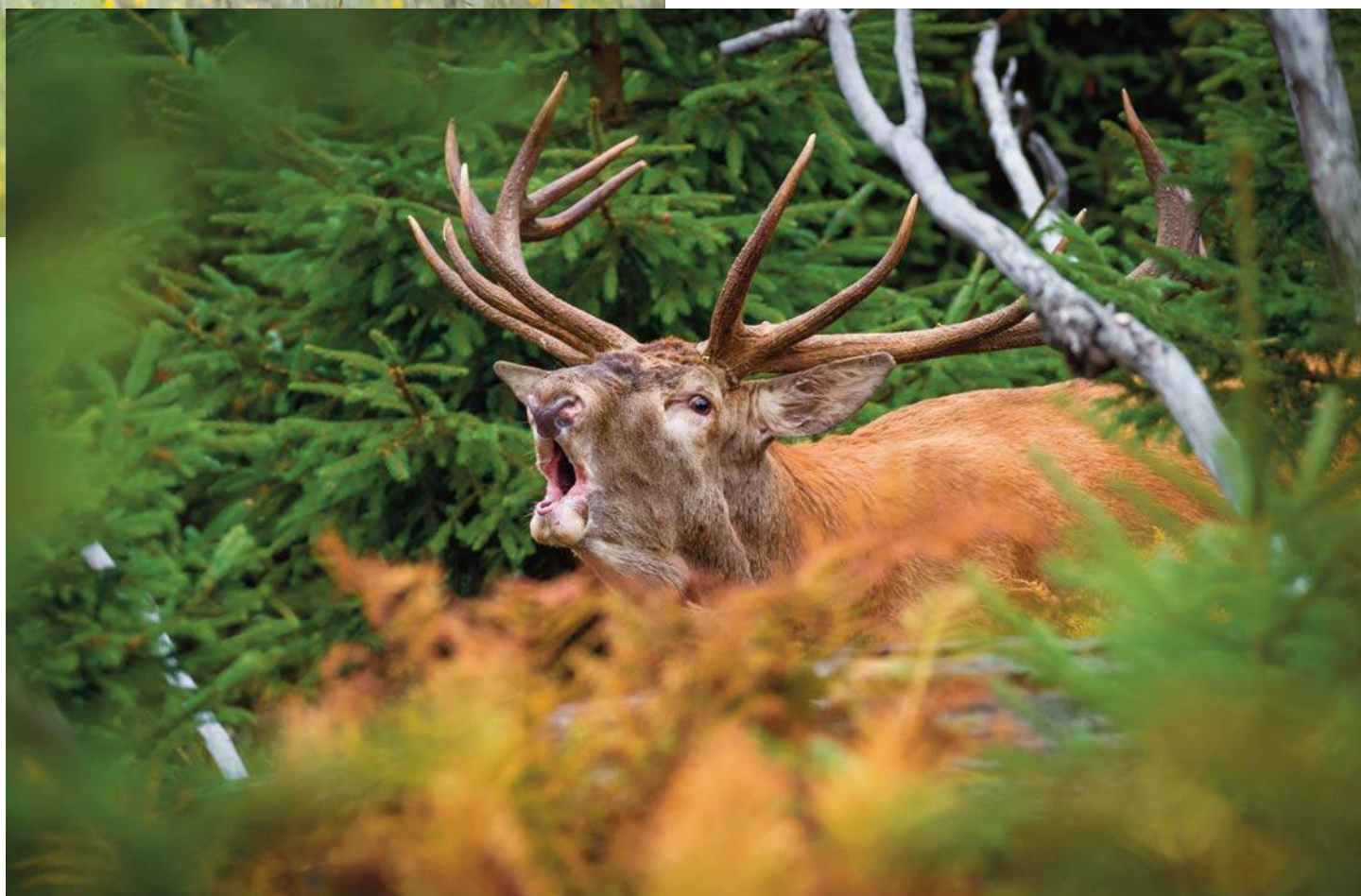
Snažím se jeleny fotit v průběhu celého roku, ale nejhorší je období od začátku července do konce srpna, kdy je Šumava plná turistů a zvěř se stahuje do bezzásahových zón. Tam nacházejí totiž jeden z nejdůležitějších faktorů pro svůj život, a tím je klid. Naopak mým každoročním vrcholem je zachycení říje. Je to obrovský zážitek a podřizuji tomu veškerý svůj volný čas. Pohyb zvěře je o dost větší a říje probíhá i v průběhu celého dne. K tomu se přidává také jedinečný zvukový projev, jímž o sobě dávají vědět.

Jelen – král Šumavy

Historii vývoje jelení populace na Šumavě za posledních zhruba 250 let lze přirovnat k jízdě na horské dráze. V sedmdesátých letech 18. století zde žilo velké množství jelení zvěře, která páchala škody na lesních porostech a polích. Následovala postupná redukce a v roce 1817 kníže Schwarzenberg, také díky rozmáhajícímu se pytláctví, zvolil radikální řešení a všechny jeleny na Šumavě dal vystřílet. To se podařilo o necelých čtyřicet let později, kdy byl v roce 1863 uloven poslední kus jelena evropského na Šumavě. Jenže kníže Schwarzenberg asi nechtěl mít Šumavu úplně bez jelenů, a tak v roce 1874 založil v revíru Zátoň na úpatí Boubína oborní chov. Základem populace se stal jelen Hanzl z Hluboké nad Vltavou se šesti laněmi z orlického a křivoklátského panství. Následně byly dovezeny ještě další kusy z nejrůznějších míst Čech, ale i Evropy. Současní jeleni nejsou tedy čistým šumavským typem. Můžeme ale hovořit o „šumavské populaci“ jelena evropského, která není původní a je stará jen asi 150 let.

V průběhu obou světových válek kusů mírně ubylo, protože lidé je lovili hlavně jako zdroj masa pro vlastní obživu. Ale po válkách, především po té druhé, šla početnost strmě vzhůru. Jeleni se dostali z oborních chovů a díky rozlehlosti a uzavřenosti území nebyli rušeni. Vygradovalo to v osmdesátých letech minulého století, kdy bylo na Šumavě historicky asi nejvíce jelení zvěře, což se negativně projevilo na zdravot-

Starí jeleni jsou osobnostmi jeleního světa a zasluhují náš respekt.

ním stavu lesních porostů. Všechny porosty, které byly v té době dvaceti- až čtyřicetileté, jsou skoro stoprocentně poškozené od zvěře.

Po roce 1989 se situace nezlepšila. Díky uvolněným poměrům ve společnosti se výraznější redukce dotkla pouze starších migrujících jelenů, kteří mizeli doslova beze stopy. To mělo za následek špatný poměr pohlaví v populaci (výrazně ve prospěch laní), a tím další narůstání stavů. Od doby založení parku je vynakládáno úsilí o vyrovnaní poměru pohlaví a snaha počty jelení zvěře dále regulovat. Bohužel jsme jim vytvořili takové podmínky, že se stávají neulovitelnými. V době, kdy můžeme lovit, se jeleni stahují do bezzásahových území, kde mají klid a kde se lovit nesmí, nebo to jednoduše nejde. A oni samozřejmě velice rychle zjistili, kde jim nic nehrozí. Ti chytřejší se pak na zimu „schovají“ v přezimovacích obůrkách a mají vyhráno podruhé. Také bereme ohled na návštěvníky a zvyšující se pohyb lidí v území. Naší snahou je, aby turisté vůbec nezaregistrovali, že se zde loví.

Hra na honěnou s tetřívkem

Jednou se mi toho šumavského určitě podaří vyfotografovat. Zatím si se mnou už tři roky hraje na honěnou, ale já to s ním budu zkoušet dál a dál. Snad ještě pár let oba vydržíme, hlavně tedy on, protože už je tady na Prášílsku poslední a fotit tetřívku k Českým Žlebům určitě nepojedu. Nechci být jako

„fotografové“, kteří svou potřebu nadřazují nad respekt ke zvířeti a k jeho ochraně. Řekl bych, že situace je rok od roku horší. Neříkám, že se tak chová každý, ale moje zkušenost je taková, že někteří chtějí mít fotku tetřívky za každou cenu.

Jak jsem již zmínil, na Prášílsku se jedná o posledního tetřívku a protože je tam sám, tak nemá stálé tokaniště. Během toku hodně migruje z místa na místo a díky tomu není možné si na něj počkat ve fotokrytu. Stalo se mi, že jsem ho měl ideálně blízko sebe, ale většinou bylo ještě hodně šero. Když se rozednilo, byl už zase jinde a daleko. Prostě si se mnou hraje na honěnou a zatím suverénně vyhrává.

Dalo by se skoro říci, že tetřev hlušec není proti tetřívkově tak mýtický, jak se mnohým může zdát. Vidět ho při toku není tak těžké. Těžké je vyfotit ho tak, aby výsledná fotografie byla kvalitní. Je nutné se přiblížit na poměrně krátkou vzdálenost a pak je tu opět ten limitující faktor rozhraní světla a tmy. Několikrát jsem se pokoušel vyfotografovat ho, ale rychle jsem zjistil, že to nestojí za tak velmi časně ranní vstávání a už to nechávám spíše na náhodě.

Rys – to není legrace

Poprvé se mi podařilo rýsa vyfotit v dubnu v roce 2009. Šlo o obrovskou náhodu. Byl jsem fotit řeku Křemelnou a při návratu zpět ve chvíli, když jsem vyšel z lesa a podíval se bezděčně před sebe, uviděl jsem rýsa! Seděl v zarostlé mezi na

Jedním z nejsilnějších fotografických zážitků Marka Drhy bylo první setkání s divokým rysem ostrovidem.

kamenném snosu a co bylo důležité – nevěděl o mně. Pomalu jsem se přikrčil k zemi a v duchu si přál, aby se mi povedlo vytáhnout fotoaparát a vyměnit objektivy. Podařilo se, a tak jsem měl možnost pořídit několik zajímavých fotografií, aniž bych ho zradil. Úžasné představení trvalo bezmála půl hodiny.

Byl to jeden z nejsilnějších zážitků mého života, kdy jsem vůbec nevnímal mráz, nevnímal jsem to, že jsem ležel půl hodiny ve sněhu a že je mi vlastně zima. To jsem si naplno uvědomil, až když rys odběhl a já se vrátil zpět do reality.

Od té doby jsem tu čest měl ještě několikrát a rys se pro mě stal další posedlostí, která mě ovládla. Díky poznání způsobu jeho života jsem zjistil, že je to nádherné zvíře, které si zaslouží náš respekt a že názor bohužel většiny myslivecké veřejnosti se utváří jen díky neznalosti jeho etologie.

V případě fotografování rysa ostrovida je ale potřeba jít náhodě také trochu naproti a pak musím doufat, že budu mít štěstí. To znamená, že když já nebo někdo z mých kolegů objeví strženou kořist, je jasné, že se rys většinou vrátí, v ideálním případě ještě za světla. Ani tak ale úspěch není zaručen a záleží na mnoha dalších okolnostech. Možná právě díky tomu je pro mě každé setkání s rysem obrovským zážitkem, který se nikdy neomrzí.

Co bude dřív – vlk, nebo los?

Vlka jsem bohužel ještě neviděl. Díky fotopastem ale vím, že se zde nějaký samotář pohybuje. Víím to nejen z fotopastí, ale také z jeho „odpadků“. Sice bychom se mohli přít, jestli se jedná o kořist strženou rysem, nebo vlkem, ale psovitě šelmy loví jinak než rys a zbytky kořisti vypadají také jinak. Do budoucna tak můžu jen doufat, že se někdy a někde potkáme. Šumava je ale rozlehlá a naděje, že na sebe narazíme, je o to menší. Šance vyfotografovat ho se pak rovná zázraku.

Někde v koutku duše mě láká i to největší divoké zvíře, které se v České republice pohybuje – los evropský. Způsob života losů má ale svá specifika a navíc tu žije jen velice malá populace na jihu Šumavy. Pro mě by to znamenalo udělat si nejméně týden, ale spíše čtrnáct dní dovolené, abych mu mohl být na stopě. A co si budeme povídat, i ty případné dva týdny jsou s nejasným výsledkem.

Ale i to je kouzlo fotografování divokých zvířat. Jak jsem říkal již na začátku: Výsledná fotografie je jen přidanou hodnotou zážitků, které díky fotoaparátu prožívám a které se v Čechách dají zažít už jen na několika výjimečných místech. Jedním z nich je právě Šumava a já mám tu čest být její součástí.

V chladném letním ránu si jeleni ještě chvíli užívají hřejivých paprsků, než se ukryjí v syrovém přítmí vlhkého lesa.

Mýtický pták Šumavy: tetřev hlušec.

Vidět rysa, tetřeva, vlka nebo jeleny může být velmi jednoduché. Stačí si zajít do nějaké zoologické zahrady nebo do jiných podobných zařízení. Může se tomu říci „zaručený zážitek“. Je ale otázkou, jestli ten „nezaručený zážitek“ není silnější. Marek Drha v tom má jasno.

PŘÍBĚH SEDMÝ HOUBY

*Odumřelé dřevo, čerstvé a odumřelé plodnice hub,
obraz, který patří k Šumavě tisíce let*

Chřapáč pružný, nehojná houba rostoucí z vlhčí štěrkovité půdy.

Příběh sedmý

Houby miluji... Na smaženici se těším každý rok, houbovou omáčku s knedlíkem a klidně bez masa zhltnu jak malinu, houbové karbanátky jsou pro mě delikatesou a pokud by mi někdo udělal houbový dort třeba k narozeninám, tak ho s chutí sním a nikomu nedám.

Houby také strašně rád sbírám. Naučil mě to můj táta, se kterým jsem ve středních Čechách, na kraji Brd, na houby chodil. Nejčastěji jsme sbírali babky, které nikdy nebyly tak červivé, jako jsou dnes, sem tam člověk našel praváka a pak jsme sbírali hodně bedel. Ježíši, když si vzpomenu na to, jak moje maminka smažila bedly, sbíhají se mi sliny.

Na Šumavu jsem se na houby poprvé vypravil teprve před pár lety. Vyšlápl jsem si do kopců mezi Rejštejnem a Horskou Kvildou. Zažíval jsem doslova houbové žně, za chvíli jsem nasbíral plný košík hřibů. Když jsem jel domů, něco mi pořád říkalo, že ty hříby nejsou jenom tak, že takhle krásné houby by v lese, kousek od silnice přeci jen asi nezůstaly. Inu, přijel jsem domů, podíval se do atlasu hub, ochutnal kousek hříbu a dvě třetiny košíku putovaly na kompost. Přeci jen hřib kříšť není úplně nejlepší houbou pro konzumaci.

Jan Holec

CHRÁM VZÁCNÝCH HUB

Houby mě v mládí nijak nezajímaly, dokonce ani s rodiči jsme na ně nechodili. Chodil jsem ale do Stanice mladých ochránců přírody v Prachaticích, kde jsem bydlel a její vedoucí, pan učitel Aleš Záveský, měl jednu zásadu, že by se děti neměly o přírodu zajímat jen tak všeobecně, ale že by se měly začít i specializovat. Proto se snažil každého nahnat do nějakého oboru. Já už byl na gymnáziu a vlastně jsem nevěděl, co dál, jakým směrem se vydat. Pan učitel to nakonec vyřešil – podstrčil mi houby.

Zaujalo mě to a Záveský mě začal do mykologie intenzivně zasvěcovat. Dal si se mnou velkou práci, dokonce mi „otevíral dveře“. Představil mě mykologovi Jihočeského muzea Zdeňku Kluzákovi, se kterým jsem probíral své nálezy a postupem času jsem dělal středoškolskou odbornou práci se zaměřením na houby. Když přišlo období přijímacích zkoušek na vysoké školy, já už měl jasno. Hlásil jsem se na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze rovnou s vidinou studia mykologie. A po ukončení studia a pobytu v zahraničí jsem se v roce 1995 dostal do Národního muzea, kde působím dodnes.

Mykofág, mykofil, mykolog

Mykofágové jsou ti, kteří houby sbírají a živí se jimi. Těch jsou v České republice statisíce. Pak jsou mykofilové, to jsou ti, kteří mají houby rádi nejen pro kuchyni, ale třeba je fotografují, snaží se o nich zjistit co nejvíce údajů, sbírají houbové známky a podobně. Těch jsou u nás tisíce a většinou jsou sdružení v našich dvou mykologických společnostech. A potom jsou mykologové odborní, kteří to dělají na profesionální, vědecké úrovni, a těch jsou v podstatě desítky. Česká vědecká společnost pro mykologii, která je sdružuje, má v současnosti kolem 180 členů. To jsou mykologové nejružnějšího ražení, od biochemiků až po terénní mykology. Ovšem mykologů, kteří studují velké houby a patří mezi tradiční terénní mykology se znalostí mnoha druhů, je málo, dají se spočítat na prstech obou rukou.

Podle zájmu lidí o náš obor by se tedy mohlo zdát, že mykologie je nezajímavá, že u hub už není skoro co zkoumat. Opak je ale pravdou. Mykologie je polem málo oraným, kde člověk může ještě prožít dobrodružství objevování nepoznaného. Houby žijí tajemně a skrytě, takže jejich poznávání vždycky pokulhávalo a s nadsázkou se dá říci, že jsme sto let za botanikou.

Většina lidí totiž z hub vidí a zná jen plodnice. Ty jsou ale něco jako jablka na stromě, která člověk vidí, která si může utrhnout a případně sníst. U houby je tím velkým a zajímavým organismem podhoubí. To žije skrytě a my v podstatě nevíme, jaký má rozsah, jaké jsou interakce s jinými organismy, jak se šíří...

O tom, jak je mykologie stále se rozvíjejícím vědním oborem, svědčí i skutečnost, že ještě nemáme vyjasněné ani rozeznávání druhů, a to i na evropské úrovni. V rámci dlouho známých druhů se najednou rozlišují další dva nebo tři, neustále se popisují druhy nové. A třeba v tropech je to pole neorané, kdy může člověk popisovat desítky nových druhů hub při každé expedici. Stává se, že někteří botanici, kteří už jsou znechucení tím, že v jejich oboru se už vlastně téměř všechno objevilo, přecházejí k mykologům, protože tady je ještě pořád vzrůšo, neustále je co objevovat.

Hlízenka vodní, rostoucí na Mezilesní slati, patří k vzácným boreálně arktickým druhům.

Krása českého jazyka

Mykologie dokáže obohacovat i český jazyk. Jména mnohých hub jsou zvláštní, některá lechtivá i legrační. Česká jména hub se rodila různým způsobem. Jednak to byla staroslovanská jména používaná opravdu stovky let. Příkladem může být holubinka, což je staré slovanské slovo. Pak jsou to jména, která houbám dávali čeští přírodovědci v 19. století, často s využitím lidových jmen. Velká část jmen ale vznikala tvorbou mykologů, a to trojím způsobem.

Buď otrocky přeložili latinská jména hub, což mnohdy vyústilo v naprosté nesmysly, jako třepenitka pomněnková – *Hypholoma myosotis*. Člověk by tedy očekával, že to bude modrá houba, jenže ona na sobě nemá nic modrého, a tak jméno nevystihuje nic, co by tuto houbu charakterizovalo. Druhým způsobem pojmenovávání se mykologové snažili vystihnout vlastnosti houby. Například káčovka ploská – je tedy jasné, že vypadá jako zploštělá káča. A protože mykologové jsou také lidé veselí, dělali si při pojmenovávání hub legraci a předháněli se v tvořivost. Díky tomu vznikla jména jako hovník, mrvenka, čapulka a podobně. Když potom listujete atlasem hub, je to někdy komedie.

Mezi mykology ale používáme latinská jména, což je pochopitelně nutné i z důvodu komunikace s kolegy ze zahraničí. Přesto mají česká jména své opodstatněné místo, jen je problém, že v nich vládne chaos. Když vezmete do ruky několik knih a atlasů, pokaždé naleznete odlišnosti. V poslední době ale vyšly velké mykologické knihy, kde jsme se i my mykologové snažili na českých jménech sjednotit.

Záhada jménem hřib šumavský

Šumava se z mykologického hlediska zkoumá poměrně dlouho a intenzivně. Na německé straně Šumavy navíc existuje soupis hub, tedy těch, které tvoří plodnice, čítající kolem dvou tisíc druhů. Na české straně podobný soupis stále chybí, ale pokud by se vytvořil, určitě by byl bohatší. Bylo by jich asi kolem tří tisíc, a pokud bychom do tohoto výčtu započítali i mikroskopické houby, dostaneme se až k číslu 6000, možná i více. To jsou velmi reálná čísla, protože třeba jen z Boubínské pralesa máme doloženo přes 800 druhů – a jak malé území to je!

A i když je Šumava mykologicky docela známá, existuje tu řada záhad. Pokud zůstaneme u populárních hřibů, kvůli kterým na Šumavu ročně jezdí tisíce lidí, tak můžeme zmínit například hřib šumavský – *Boletus gabretae*, který popsal doktor Albert Pilát, bývalý vedoucí mykologického oddělení Národního muzea. Našel ho v okolí Horské Kvildy v roce 1968 a dodnes je zahalen rouškou tajemství. Jedná se o celožlutou hřibovitou houbu, která roste pod smrkem, po rozříznutí výrazně modrá a na třeni má sítku. Albert Pilát tuto houbu popsal na základě jediného sběru a místo nálezu popsal pouze jako „na hoře Zhůří nad Hamerským potokem poblíž Horské Kvildy“.

Sírovec horský - vzácný, nedávno nově popsáný druh choroše, který žije v přirozených smrčínách a horských smíšených lesích.

Existuje jediná dokladová položka, která se označuje jako holotyp, podle které byl hřib šumavský popsán, a to je všechno. Ještě máme fotografii v Pilátově knize Hřibovité houby. Údajně tento hřib našli po doktoru Pilátovi i nějací muzejní kolegové, ale nikdy jej nedokladovali. Hřib šumavský studovali naši i zahraniční mykologové, půjčovali si materiál, dělali analýzy DNA. Já jako správce muzejního herbáře zajišťuji zápůjčky studijního materiálu do zahraničí a za mého života se holotyp druhu *Boletus gabretae* půjčoval nejméně dvakrát nebo třikrát, a vždy se vrátil s takovým neurčitým závěrem. Dnes se už jeví, že to asi nebude samostatný druh, nýbrž že to je varieta z okruhu hříbu žlutého nebo hříbu koloděje prvosenkového, ale pořád to zůstává tak trošku tajemnou záležitostí. Problém je, že není více materiálu.

Pro badatele mají houby jednu nepříjemnou vlastnost, a to tu, že plodnice, podle kterých se jednotlivé druhy většinou popisují, procházejí v průběhu svého vývoje obrovskými změnami. Jsou to změny ve tvaru, v barvě, v tom, jak vypadají za sucha, za mokra... Prostě, jestli se člověk chce danou houbu naučit znát, musí ji vidět nejméně šestkrát – mladou, dospělou a starou a v každém tom stavu za mokra a za sucha. Teprve potom má možnost udělat si ucelený obrázek o tom, jak ta houba vypadá. Ale v minulosti byli i mykologové, kteří viděli houbu v určitém stádiu jen jednou a hned ji popsali

jako nový druh. Pak když ji našli třeba jako mladou, popsali ji znovu. Například profesor Velenovský popsal jeden běžný druh helmovky asi šestkrát, pokaždé jako nový druh.

Boubín – mykologický ráj

V roce 2013 jsem s kolegou Martinem Křížem dělal podrobný mykologický průzkum Boubínského pralesa. Očekával jsem, že do svého domovského Národního muzea přinesu mnoho nových poznatků a vzorků. Stalo se. Potvrdilo se, že Boubínský prales je jedinečnou mykologickou lokalitou nejen v rámci České republiky, ale i Evropy. Je to zachovalý přirozený les bez lidského zásahu, který u nás jinde není, a díky tomu se nám tu zachovaly druhy hub, které jinde na Šumavě, ale i ve zbytku republiky nenajdeme.

Je to ostrov, kde se kumulují houby, které jinde nemají šanci žít, hlavně druhy vázané na pralesovité porosty. A je to lokalita, která fascinuje také proměnlivou ekologií, když se tu našly vápnomilné druhy hub, ačkoli tady žádný vápenec není a naopak je tu kyselé podloží.

Když představím jen pár jedinečností, tak se určitě musím zastavit u rodu ohňovec – *Phellinus*. Na Šumavě se vyskytují některé ohňovce, které mají jedinečnou ekologii. Například velevzácný ohňovec Pouzarův – *Phellinus pouzarii* je houba vázaná na jedle. Jako nový druh ho popsal doktor František

Kotlaba a pojmenoval jej po svém kolegovi Zdeňku Pouzarovi. Plodnice této houby vyrůstají na padlých, rozkládajících se kmenech a dost často na řezných plochách, tam, kde musela být část kmene odstraněna kvůli průchodu. Na přirozeně odkrytých plochách na bocích kmenů jsem plodnice viděl pouze dvakrát v životě, a to bylo v Německu v pralese Mittelsteighütte a právě na Boubíně.

Na Boubíně jsou známy nálezy opravdu velmi vzácného druhu ohňovce, který patří mezi boreálně-montánní druhy, tedy druhy, které se vyskytují pouze na severu Evropy a pak ve vysokých horách – druhu *Phellinus ferrugineofuscus* – ohňovec rezavohnědý. Tuto houbu tady nikdo nečekal.

A pak lupenaté houby – to je moje srdeční záležitost. Absolutním favoritem mých šumavských výzkumů se staly kalichovky – malé houbičky, které mají nálevkovitě prohloubené kloboučky jako takové kalíšky a sbíhavé lupeny. Jsou nádherné vzhledově, doslova hýří barvami a mají pestrou ekologii. Rostou v rašeliníku, na půdě, na loukách a v Boubínském

Ohňovec ohraničený, indikátor přirozených smrčín

Ucháčovec šumavský roste na Šumavě jen v Boubínském pralese.

pralese je pět druhů kalichovek, které rostou na dřevě. Je to velké množství a podobnou takovou lokalitou je možná jen Žofínský prales. Na Boubíně se mi podařilo objevit kalichovku modrolupennou – *Omphalina cyanophylla*, která má modrofialové lupeny. To je velmi vzácná houba, kterou jsem poprvé viděl v pralesích Podkarpatské Rusi. Je to drobná houba, kterou jsem v celém Boubínském pralese našel pouze na jediném kmeni padlé jedle. Přitom kmenů jedle na Boubíně leží stovky, kmenů smrků pak tisíce, ale kalichovku modrolupennou jsem našel pouze na tom jednom jediném kmenu. Ukazuje se, že každý jednotlivý kmen má unikátní proces rozpadu a každý kmen je důležitý.

Další zajímavou a nádhernou houbou je kalichovka zlatolupenná. Je hnědá a když ji člověk otočí, tak na něj září úplně žloutkově žluté lupeny. V Boubínském pralese tato houba tvoří skupiny plodnic po padesáti, stu nebo dvou stech kusů. Nebo ucháč šumavský – velmi vzácná houba, kterou v Boubínském pralese mykologové souvisle dokumentují od dvacátých let dvacátého století a vyskytuje se tam masově, a to i mimo jádro pralesa. Ale vyjdete z pralesa, a tahle houba už není.

Nejen Boubín

Když vezmeme Šumavu jako celek, tak z evropského pohledu se nejedná o nějak speciální oblast. Zachovala se zde ale obrovská rašeliniště a zbytky přirozených lesů jsou tu zastoupené hojněji než jinde. Zajímavým fenoménem je i mozaikovitost krajiny. Díky tomu všemu tu máme i mnohé vzácné houby.

Na okrajích rašelinišť se například vyskytuje vyloženě severský druh ohňovec *Lundellův* – houba, která má na Šumavě naprosto unikátní ekologii, neboť roste pouze v lemových lesích kolem vrchovišť, kde jsou břízy a smrky a na těch břízách roste právě tento ohňovec, který je doma v severských lesích.

Pak tu máme i jeden indikační druh přirozených lesů, ohňovec ohraničený – *Phellinus nigrolimitatus*. Tam, kde jej najdeme, je potvrzením toho, že se jedná o přirozený les, a to nejen v Česku, ale i jinde v Evropě. Tady na Šumavě se vyskytuje například na Trojmezí a Plechém, ale i na spoustě dalších lokalit, kde jsou zbytky přirozených smrčín. Před nedávnem ho kolegové objevili i v Podyjí, je tedy jisté, že i tam je smrk původní. Na Šumavě ale najdeme i další vzácné druhy, například šupinovku třepenitkovitou, která je sice nenápadná, ale pro nás mykology nesmírně zajímavá, protože v minulosti ji nikdo nerozlišoval.

Rozpad lesa

Houby hrají naprosto klíčovou roli v rozkladu dřevní hmoty a jsou skupinou zásadní pro život a obnovu lesa, zejména ty mykorrhizní. Protože ty svým podhoubím obrůstají kořínky stromů a čerpají z nich organické látky. Pak mohou tvořit plodnice – třeba hříby. A naopak houba stromu předává fosfor, vápník, dusík a vodu. Když pak strom odumře, houby vracejí živiny zpět do půdy postupným rozkladem dřeva – tlením. Houby jsou proto jednou z hlavních skupin organismů v rámci fungování ekosystémů.

Je ale zásadní rozdíl, jestli mrtvé dřevo vzniklo přirozenou cestou, tedy tím, že stromy poničil vítr, napadl kůrovec, strom uschl či prostě dožil. V těchto případech je skladba dřevozijných hub jednoznačně pestřejší, než když se tento strom pokácí, a to buď jako zdravý, čerstvě napadený kůrovcem, nebo jako suchý pahýl. Zjistili jsme, že uměle pokácené stromy z hlediska diverzity hub nepřinášejí nic dobrého. Kolonizují je jen běžné druhy jako troudnatec pásovaný. A také rozpad dřeva se pak ubírá nežádoucím směrem. Vzniká humus, který je hodně kyselý a ve Skandinávii dokonce zjistili, že zhoršuje půdní vlastnosti.

Z toho plyne, že v národním parku, což je jedno z mála míst, kde příroda může hospodařit po svém, je třeba nechávat v porostech přirozeně odumřelé dřevo. To se ale bohužel na mnoha místech nestalo, nechaly se tam jen pokácené a odkorněné smrky, což je dobré jen z hlediska zachování organické hmoty, zatímco sukcese hub a rozpadu nejde tím správným směrem. Pokud tedy máme nějaké bezzásahové zóny, je nutné tu bezzásahovost plně dodržovat, protože v nich se pak rodí nový typ lesa a je šance, že vznikne kvalitnější porost.

Šumava je rájem jak pro mykofágy a mykofily, tak pro mykology. Je obrovská a každý z nás si tu najde to své. Pro nás mykology se Šumava, díky bezzásahovosti a zlepšování stavu životního prostředí, stává čím dál lepším nalezištěm mnohých zajímavých hub. Objevují se tu druhy, které se tu dříve vyskytovaly a pak vymizely. Já doufám, že tady na Šumavě objevím ještě ušíčko rašeliníkové, které, jak jeho jméno napovídá, roste v rašeliníku. Zatím ho tu nikdo nikdy nenašel, ale já věřím, že se tu jednou objeví. Potenciál tu je.

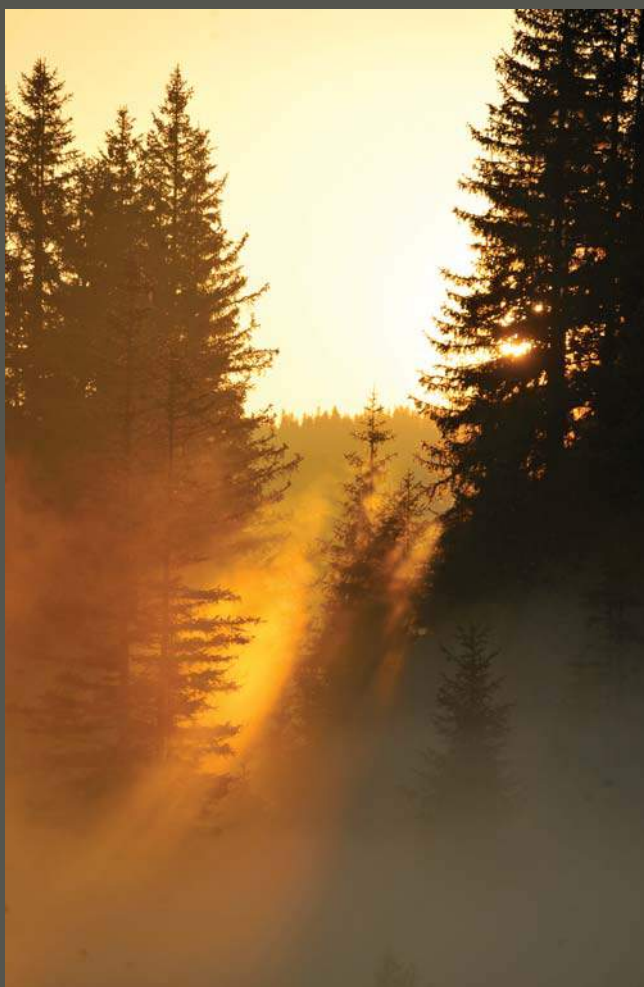
Bondarcevka horská - choroš, který parazituje na patách kmenů a kořenech starých jedlí

Už je to lepší, křišťe poznávám, dokonce jsem si jistý v kramflecích s muchomůrkou růžovkou, tedy masákem a pomalu se pouštím do rozpoznávání holubinek. Pořád ale pro mě zůstává největším úlovkem krásný, velký a přitom zdravý „pravák“, který sice spousta mykologů považuje za plevel, ale já ho mám moc rád, a to včetně té hodně slizké smaženice, kterou mi z něj bezkonkurenčně připraví moje skvělá žena.

PŘÍBĚH OSMÝ
KLOSTERMANN

8

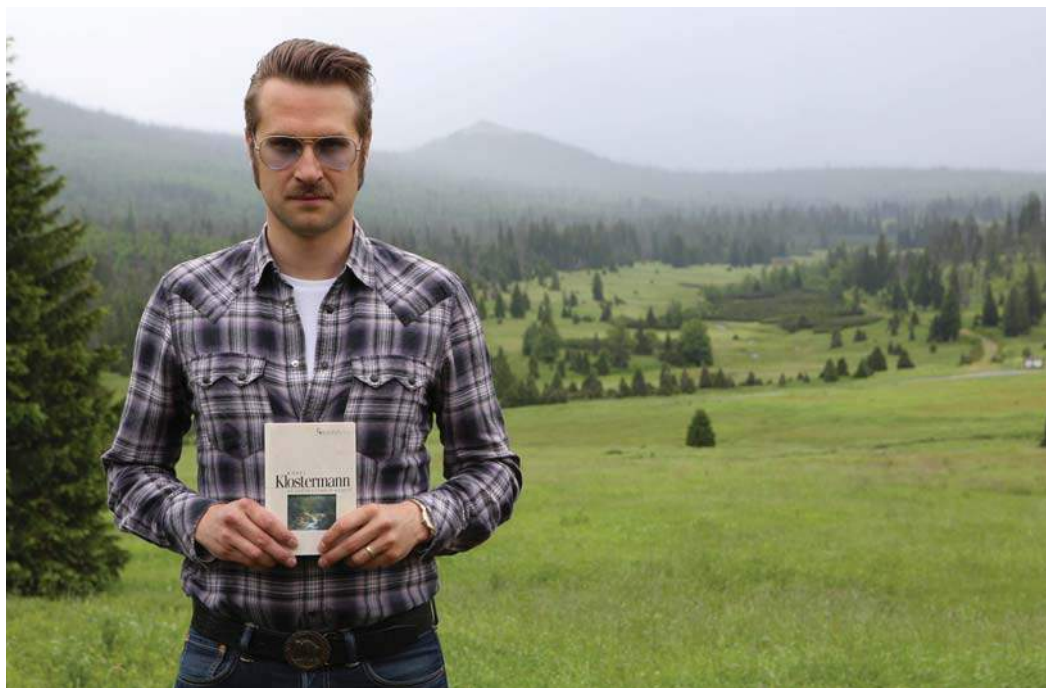
Šumava se probouzí do nového dne

Příběh osmý

Přečetl jsem stovky knih, hlavně na základní a pak i na střední škole. Lásku k nim jsem zdědil asi po mamince, která když neměla žádnou knihu nebo noviny po ruce, začala si číst složení polévky z pytlíku. Karel Klostermann mě ale nějak minul. Nevím proč, nikdy jsem se k němu nedostal. Přivedla mě k němu až moje práce novináře krátce před třicítkou. Přečetl jsem si jeho životopis, seznámil jsem se s jeho tvorbou a přemýšlel, co si přečíst nejdřív.

Nakonec o tom rozhodl pán, se kterým jsem se potkal při natáčení jedné reportáže na Šumavě. „Vážený pane, četl jste Klostermanna, třeba Ze světa lesních samot?“ „Ne,“ odpověděl jsem mu. „Tak to jděte do háje, to o Šumavě vůbec nemůžete natáčet, protože o ní nic nevíte. Nejdřív si přečtěte Klostermanna, pak se spolu můžeme bavit.“

No, byla to pěkná sprcha, která mi zavřela oči – Klostermanna si v nejbližší době určitě nepřečtu.

Michal Hořejší

ŠUMAVA KARLA KLOSTERMANNA

Karla Klostermanna určitě doporučuji. Tak zajímavě a barvitě popisovat Šumavu, která do té doby byla víceméně mimo zájem česky píšících autorů, je unikátní. Stále to stojí za přečtení. O Klostermannovi se říká, že je rozvláčný, až moc popisný, ale není tomu tak, věřte, četl jsem výrazně rozvláčnější díla. Naopak, knihy Karla Klostermanna se čtou dobře i v dnešní rychlé době.

Už Klostermann psal...

K rozboru Klostermannova díla mě přivedla vlastně náhoda. Původně jsem to vůbec neměl v plánu, ale jelikož se jako lingvista dlouhodobě zabývám diskusemi o Národním parku Šumava, osobnosti Karla Klostermanna jsem se prostě nemohl vyhnout. Ve svém výzkumu se zaměřuji na to, jak se o národním parku mluví, co se o něm říká a jaký to má pak konkrétní dopad na dění v něm.

Jen pro vysvětlení, o co se jedná. Takovým hezkým příkladem je koncept přirozené obnovy lesa. Přírodovědci tvrdí, že les se po gradaci kůrovce sám obnoví – to je termín, který se běžně používá. V rámci diskuse o Šumavě však není v mnohých ohledech úplně strategický, protože v sobě nese to, že něco začíná v bodě A, pak to prochází určitým procesem

a končí to v bodě B, v němž by ten výsledek měl být stejně dobrý, nebo lepší než v bodě A. Tímto je ale samotná fáze rozpadu lesa, která je způsobena třeba kůrovcem, diskvalifikována a stává se jen jakousi mezifází. Přitom les ve stádiu rozpadu má nezpochybnitelně své velké ekologické hodnoty a má na Šumavě své místo. Přírodovědci tak vlastně říkají něco, co úplně nechťejí. Zajímavé přitom je to, že jinak mluvit prostě nemůžou. Pokud by totiž natvrdo obhajovali kvality rozpadlých porostů, byli by v diskusi za radikály, a ztráceli tím svou pozici. Prosazují proto jen to, co reálně mohou – nabádají alespoň k trpělivosti.

V diskurzu o Šumavě se často a dlouho, prakticky od založení národního parku, používají analogie, tedy různé pří-měry, a to jak časové, tak prostorové. To proto, že problematika Šumavy je komplexní a opravdu složitá. Diskutující nejčastěji srovnávají současnou Šumavu s tou „původní“, která podle obecně rozšířené představy trvala od nepaměti a skončila velkým zlomem – vichřicí v sedmdesátých letech 19. století. Člověkem, který přináší svědectví o podobě této takzvané „staré Šumavy“, je Karel Klostermann. Začal jsem se tedy zabývat tím, jak konkrétně se Klostermann a pasáže z jeho díla využívají v současných diskusích o Národním parku Šumava.

„Už Klostermann dokládá, že kácení v lesích může způsobit velkoplošné rozpady...“ To je třeba typ argumentu, který se používal proti zasahování v šumavských lesích.

„Už Klostermann popisuje, že celá Šumava padla a byla vysázena...“ Takový druh argumentu zase používají odpůrci přirozených procesů, kteří tvrdí, že na Šumavě žádné původní lesy už nejsou.

Zkrátka Klostermann je využíván všemi, kteří jsou zapojeni do diskurzu o Národním parku Šumava a mě tedy začalo zajímat, jak skutečně Klostermann Šumavu popisuje. Co je to ta „Klostermannova Šumava“.

Karel Klostermann je literární historií často označován jako realista. Sám autor pak o sobě tvrdí, především v autobiografické tvorbě, že popisuje Šumavu tak, jak skutečně vypadala. „Osoby, jež předvádím čtenářům, existovaly, a co ve svých románech a povídkách vypravuji, se také stalo,“ tvrdí o sobě. To je samozřejmě v pořádku, čtenář by však měl mít na paměti, že ona „pravdivost“, o níž zde autor mluví, nemusí automaticky znamenat „dokumentárnost“.

Jak přenést Klostermanna do mapy

Abych odkryl, jak skutečně Karel Klostermann Šumavu vykresluje, vzal jsem si jeho stěžejní díla umístěná na Šumavu: nejdříve nejčtenější a rozhodně nejvydávanější román *Ze světa lesních samot*, dílo, které popisuje Šumavu před vichřicí a také samu vichřici. Druhým dílem, které jsem studoval, je *V ráji šumavském*, které bezprostředně navazuje na *Svět lesních samot* a pojednává o Šumavě po vichřici. Tyto knihy jsem porovnal s průvodcovskými *Črtami ze Šumavy*, které se nejvíce blíží žánru dokumentu. Tyto tři texty jsem doplnil povídkovou knihou *V srdci šumavských hvozdů*, která obsahuje Klostermannovy prvotiny, původně publikované ještě německy.

Následně jsem si vzal mapy a zakresloval do nich ta území, která lze zanést. Tedy ta, jež spisovatel jasně vymezuje, například větou „Z pravé, západní strany ohraničují pláň Plattenhausen, velký a malý Spitzberg, z levé, východní, Moorkopf a Marberg, všechny lesem zarostlé až do těch temen.“ (Ze světa lesních samot). Zaznamenal jsem tedy, že na tomto místě byl podle Klostermanna před vichřicí les.

Nebyla to jednoduchá práce. Jednu knihu jsem četl celý měsíc. Několikrát jsem se k ní vracel, musel si zakládat jednotlivé pasáže a hlavně jsem neustále pracoval s mapami. To byl trochu oříšek, protože nejsem kartograf a tohle byla přeci jen trochu jiná disciplína než číst v turistické mapě v terénu. Rok jsem byl jako hledač, který si čte prastaré pirátské zápisky a podle nich se snaží na mapách najít místo ukrytého pokladu. Výsledkem pátrání však nebyla starodávná truhla plná třpytícího se zlata, ale vlastně jen pár vět – ovšem velmi zásadních!

Karel Klostermann – spisovatel Šumavy... Nebo ne?

Tři mapy, které ve finále vznikly, jsem pak překryl přes sebe a nestačil se divit. Hned na první pohled bylo viditelné, že Karel Klostermann rozhodně nepopisuje celou Šumavu. Ale to šumavským diskutérům nikdy nevadilo, a nevádí vlastně dodnes. Například když se v devadesátých letech minulého století začalo s kácením na Trojmezí, kde probíhala první blokáda šumavských stromů, tak se argumentovalo Klostermannem, „že on už psal...“ Ne, o oblasti Trojmezí v Klostermannových dílech nic nenajdeme. O těchto místech psal jiný spisovatel – Adalbert Stifter.

Karel Klostermann totiž popisuje jen malý výsek západní Šumavy. Konkrétně ve *Světě lesních samot* popisuje území mezi Luzným, Mokruvkami až k Roklanům. Na severu je dějiště ohraničené Modravou a na východě Kvildou. Román *V ráji šumavském* autor lokalizoval trochu severněji, do Počty až k Losenici a jsou tam některé scény, které se odehrávají jižněji, například u pramene Vltavy a zmiňuje se též o Podrokláně. *Črty ze Šumavy* popisují největší plochu Šumavy – od Železné Rudy po celém příhraničí až na Kvildsko a v knize jsou popsána místa i hodně severně. Ale plochy, kde se všechna tři díla prolínají, jsou velmi malé. Je to oblast Podrokláně a prameny Vltavy s Černou horou. Klostermannovo dílo proto nabízí jen málo konkrétních míst, na nichž čtenář může porovnat situaci před vichřicí a po ní.

Ale romány lze rozebrat dál. Vedle již zmíněných lokálních popisů používá Karel Klostermann také popisy, které nazývám globální. Dobrým příkladem takového popisu je vypravěčovo zvolání v závěru *Světě lesních samot*: „Ale moje Šumava, ta stará Šumava, jak bývala, ta již nežije, a komu tam býti, těžko dost jest mu zápasiti. Ty stará Šumavo, ty má kolébko! Tvé hvozdy lehly, nikdy již v staré slávě nevstanou...“, či jiné konstatování z téhož románu: „Na sterých místech všude po širých hvozdech hořely ve dne v noci ohně, požírající oloupanou kůru smrků...“ Právě tyto popisy jsou v obecném povědomí zakořeněné nejpevněji a právě o ně se v rámci diskuse o Šumavě opírají tvrzení typu: „Už Klostermann psal, že na Šumavě se těžilo všude.“ Jenže, jak už nyní víme, lokální popisy toto přímo vyvracejí! Těžba podle nich probíhala jen na velmi malých plochách, které se samozřejmě po vichřici zvětšily. O jejím rozšíření po celé Šumavě ale nemůže být vůbec řeč.

Navíc popisované dění a zvraty v šumavské přírodě jdou také ruku v ruce s dynamikou samotného děje, s pohnutkami a osudy protagonistů. Jedná se o výrazný romantický aspekt Klostermannova stylu. Například dramatický rozpad vztahu Katy a Svijanského v knize *Ze světa lesních samot* je podtržen přímo tou velkou vichřicí. Podobně se krach sedláka Podhamerského v knize *V ráji šumavském* zrcadlí v požáru jeho cenného lesa. Dalším výrazným momentem, kdy pocity hlavních postav autor podpoří popisem prostředí, je, když se Svijanský vrací na Šumavu asi po třech letech. Šumava vypadá jinak, staří známí, stará láska – to všechno je jiné.

Vycházející slunce probouzí jarní přírodu v Luzenském údolí

Hájenska na Březníku

Jak to tedy Klostermann vidí?

Zajímavým detailem je také Klostermannův přístup k pralesu. Když totiž srovnáme popis z knihy *Ze světa lesních samot*, kde hajný Malý ukazuje svému kolegovi Kořánovi podroklanský prales: „...všecka země pokryta práchnivějícími, spuchřelými kmeny, zeleným mechem, vřesem i drobnými stromky; v dosti značných mezerách tu jeden smrk velikán, tam druhý, onde třetí,“ například s jedním z popisů v *Črtách ze Šumavy*: „Pak ale spatříme i stovky, ba tisíce vyvrácených stromů, jejichž kmeny tu leží jednotlivě nebo v navršených hromadách, obaleny mechem a lišejníkem, obrostlé chuchvalci vřesu a borůvků a propojené navzájem myriádami kořenů a šlahounů rostlin. Vypovídají o nedávné době, kdy nad hlavami človíků, kteří se odvážili do tiché pustiny, šuměl opravdový prales v celé své nádheře i pochmurné majestátnosti,“ musíme si položit otázku, kde je v těch popisech rozdíl? Jednou je prales nezakmeněným porostem velkých stromů s nepřeborným množstvím odumřelého dřeva, podruhé je to šumící impozantní les. Vyplývá z toho, že Karel Klostermann by dnes okolí Březníku popisoval jako ten pravý prales. Ale možná také ne... Záleželo by na účelu, pro nějž by měl tento popis vykonat.

Karel Klostermann – svědek Šumavy 21. století

Asi by bylo zajímavé, jak by Karel Klostermann pohlížel na Šumavu dnes a zda by byl zastáncem přirozených procesů nebo lidských zásahů. Ono se to totiž z jeho románů až tak přesně vyčíst nedá. Jednoznačné je, že kůrovce, kterého nazývá zlatým broučkem, vnímá velmi negativně. Právě ze vztahu ke kůrovci může vznikat dojem, že Klostermann byl zastáncem zásahů. Byl i nebyl. Panenský les je pro něj jednou z nejvyšších hodnot, zároveň však nedokázal nazírat kůrovce jako součást přírody. Takový ale byl pohled doby a takového kůrovce zároveň potřeboval do stavby celku svého díla.

Znovu se ale pořádně začtíme do *Světa lesních samot*. V rozhovoru s hajným Vavruchem zde říká jeden z dřevařů: „...přijde pohroma, a jaká! Ze strany západní, odkud vítr věje, odkud vichřice přicházejí, načali jsme onehdy les.“ Je zde snad Klostermann něčím jiným než zastáncem bezzásahovosti?

Osobně si myslím, že dnes by Karel Klostermann podpořoval spíše zdrženlivější přístup k managementu lesů v národním parku, protože kdyby viděl, jak v současnosti vypadá intenzivní těžba a jak třeba vypadá asanovaná Modravská hora, asi by se s tím nemohl smířit. Tento odhad se dá vyčíst také z *Črt ze Šumavy*, kde popisuje Černou horu nad prameny Vltavy a zmiňuje se, že za ztrátu lesa zde vedle broučka může také lidská hamižnost.

Jak číst Klostermanna?

Čtenář by díla Karla Klostermanna měl vnímat jednoznačně jako beletrii, která slouží především k vyvolání estetického prožitku. Fikční svět, do něhož se při četbě ponoří, by pak měl být schopen bez újmy opustit. Jenže mnozí lidé berou do ruky jeho romány s tím, že to jsou dokumentární díla. Jak ale má analýza ukázala, takto na Klostermanna nemůže být pohlíženo, ačkoli to sám o sobě tvrdil. Myslím si navíc, že kdyby Karel Klostermann viděl, jak se dnes s obsahem jeho knih pracuje, jak jsou někdy dezinterpretovány či přímo zneužívány, asi by tvrzení o sobě samém coby dokumentaristovi vzal zpět.

Rychle se schovat do bezpečí lesa...

Vzdorovitost vůči tomu pánovi, podle kterého si každý, kdo chce o Šumavě hovořit, musí nejdříve přečíst dílo Karla Klostermanna, už ze mě pochopitelně vyprchala. Je načase vzít knihu do ruky, nalít si sklenku dobrého vína, usadit se do křesla a nechat se vtáhnout do světa staré, klostermannovské Šumavy. Už se těším na další diskuse o Šumavě, kdy budu moci říci: „Jo, už Klostermann psal...“

PŘÍBĚH DEVÁTÝ
DĚŠŤ

*Výsoce průhledná voda Černého jezera
vypadá krásně, je ale téměř bez života.*

9

První sníh na Křemelné. Nastává dlouhá šumavská zima.

Příběh devátý

Byl rok 1987 nebo 1988, už přesně nevím, bylo mi tedy sedm nebo osm let a s rodiči jsme jeli na dovolenou k Berlínským jezerům. Dodnes mám na stehně malou jizvu, jak mě tam kousl pes. A vzpomínky na to, jak jsem tam mezi chatičkami jezdil na německé „skládačce“, jak jsem poprvé v životě na vlastní oči viděl živého raka a jak mě a mé sestře maminka říkala: „Budeme na hranicích, dělejte, že spíte, aby nás celníci pustili.“ A také ještě jedna vzpomínka mi z této dovolené zůstala – průjezd měsíční krajinou severních Čech.

„Tati, proč jsou tady ty suché stromy?“ Ptal jsem se a přitom jsem stál zapasovaný mezi opěradly předních sedaček naší Škody 110L a sledoval ubíhající cestu před námi. Těch suchých pahýlů jsem si nemohl nevšimnout.

„No, to udělaly kyselé deště, které na ty stromy padaly a zabily je,“ odpověděl mi otec. „A to je ten déšť opravdu kyselý jako citrón?“ ptal jsem se dál. „No asi jo, když se mu tak říká,“ na to táta.

Začal jsem si představovat, jak kapky dopadají na stromy, na jejich listy nebo jehličí a jak je propalují. Nezůstanou na listu, jen zasyčí, v listu udělá každá kapka díru a padá dál. Od té doby vždy, když začalo pršet a byl jsem venku, jsem musel zkoušet, jestli je ten déšť opravdu kyselý. Vyplázl jsem jazyk, zaklonil hlavu, zavřel oči a nechal se „sprchovat“ deštěm. Co si vzpomínám, nikdy mi žádný déšť nepřípadal kyselý.

Jakub Hruška

CHUTĚ ŠUMAVY

Každý déšť je mírně kyselý. Jeho pH se pohybuje mezi 5 a 6. Jedná se ale o přirozené okyselení, které způsobuje oxid uhličitý, který tvoří s vodou slabou kyselinu uhličitou. Kyselým deštěm se označuje takový déšť, který má pH pod 5,6. Takové kyselé deště, které zdecimovaly Krušné, Jizerské hory a zčásti i Krkonoše, pak mohly mít velmi nízké pH, klidně i pod 3,5. Takové deště ale Šumavu nikdy neohrožovaly, a to ani v sedmdesátých a osmdesátých letech, na vrcholu industrializace v Československu, v době, kdy jsem poprvé navštívil Šumavu.

Poprvé na Šumavě

Byly vánoční svátky roku 1982. V té době jsem studoval na gymnáziu a se spolužáky jsme přijeli na Kvildu lyžovat. Ta byla v té době úplně zdevastovaná, ponurou vesnicí, kde stála obrovská rota Pohraniční stráže a okolo byly rozpadající se chalupy. V jedné z nich jsme bydleli. Byla to ubytovna, kde v pokojích ležl rákos ze stropů a netekla tam voda. Myslím, že jsme tehdy platili 7 Kčs za noc. A to bylo i tehdy docela málo.

Ve vsi byla funkční hospoda „U krále Šumavy“, kde se také odehrávala část děje slavného filmu Karla Kachyni Král Šumavy. Pro nás, náctileté kluky, byla opravdovou záchranou,

protože jinak bychom chodili spát už v pět nebo v šest večer. Nedalo se tu dělat nic jiného.

A i když mě v té době pochopitelně více zajímaly úplně jiné křivky než křivky šumavské krajiny, přesto mě okolní příroda uchvátila. Vlastně to bylo docela logické, protože od mala mě zajímaly lesy, voda a později i půdy.

V té době se o acidifikaci moc nemluvilo, ačkoli to byla velká věc. Byl to jen „drobný“ vedlejší produkt budování socialismu, a proto to bylo všeobecné tabu. Jenže já do toho už na gymplu trochu štoural. Vypracoval jsem středoškolskou odbornou práci, takzvanou SOČku, která se dotýkala problematiky pražských potoků, kde jsem už tehdy na problematiku acidifikace a kyselých dešťů upozorňoval.

Podruhé na Šumavě

Měl jsem po vysoké škole. Úspěšně jsem dokončil analytickou chemii na Přírodověcké fakultě Univerzity Karlovy, a to diplomovou prací „Vztah mezi pH a alkalitou přirozených vod“. Jenže v roce 1988 mi tyhle znalosti nebyly moc platné, protože jsem jel znovu na Šumavu. Strávil jsem zde celý rok, kdy mi střechu nad hlavou poskytla armáda v Janovicích nad Úhlavou, jako veliteli čtyř motostřelců. Díky tomu jsem mohl Šumavu poznávat opravdu originálně.

Podmáčené smrčiny zpestřují drobná rašeliniště se suchopýrem

Jezdili jsme pravidelně na cvičení do vojenského prostoru Dobrá Voda, kde jsme s „bévépéčkama“ projížděli korytem řeky Křemelné a ostřelovali rozhlehlé šumavské pláně. Z poklopu bojového vozidla pěchoty jsem poznával Vysoké Lávky, Hůrku, Frauental, Slučí Tah a mohl sledovat nádherné Roklany v dálce.

Potřetí na Šumavě

V říjnu roku 1989 jsem odevzdal vojenský mundúr a odjel domů, do Prahy, kde jsem se okamžitě zapojil do revolučního dění. Hned v roce 1990 jsem se ale na Šumavu vrátil a dá se říci, že natrvalo. S kolegou Josefem Veselým, který se dlouhodobě zabýval problematikou acidifikace šumavských jezer, jsem začal odebírat vzorky ze všech ledovcových jezer. Dvakrát ročně jsme jezdili se člunem po jezerech a nabírali nejrozdílnější vzorky vod a sedimentů. Byla to moc hezká práce, která naštěstí trvá dodnes.

Tam jsem se vlastně poprvé začal velmi prakticky zajímat o problematiku kyselých dešťů. Chtěl jsem se o nich dozvědět úplně všechno, jak hodně ovlivnily Šumavu, co všechno zdecimovaly, jestli je vůbec možný návrat do původního stavu. Otázek bylo hodně a možností objevování v nově vzniklém Národním parku Šumava také.

Kyselý déšť

Kyselým deštěm označujeme ten, který je obohacený o kyselinu sírovou a kyselinu dusičnou. Kyselina sírová vzniká oxidací oxidu siřičitého, který vyletí z komína, dříve hlavně z elektráren, které byly na severu Čech. Oxid siřičitý se přemění na kyselinu sírovou, ta okyselí srážky a spadne na zem, kde okyselí půdy a následně vody. Druhá složka, kyselina dusičná, je produktem vzniku oxidu dusíku, který se do atmosféry dostává jednak z elektráren, ale také z dopravy, z chemického průmyslu a vůbec všude tam, kde dochází k vysokoteplotnímu spalování.

Oxidy dusíku, který označujeme jako NO_x , lidově řečeno „noxy“, zoxidují na kyselinu dusičnou, ta se opět dostane do srážek a padá na zem. To ale není všechno, co dokáže půdy ovlivnit. Tou další sloučeninou je amoniak, který vzniká především v zemědělství. Když se dostane do atmosféry, tak srážky

sice neokyseluje, ale když se dostane do půdy, rozběhne se řetězec reakcí, které způsobí, že se amoniak přetvoří na kyselinu dusičnou a pak působí přímo v půdě.

Ovšem na stromy působí kyselé deště i jinak – přímo z ovzduší. Vysoké koncentrace oxidu siřičitého způsobí, že se „spálí“ jehličí. Stromy zčervenají, posléze zešednou a opadají jim jehličí. Taková reakce je zabije doslova během několika hodin. To je jev, který byl k vidění v sedmdesátých a osmdesátých letech v Krušných a méně v Jizerských horách a v Krkonoších. Zejména v Krušných horách se stávalo to, že inverze přidržela kyselé srážky s vysokou koncentrací SO_2 na hřebenech hor. Tam pak stromy neměly šanci.

Šumava ale toho byla ušetřena, protože byla od zdroje tohoto znečištění dostatečně daleko. Navíc zde převládají západní větry, které přinášely relativně čistý vzduch ze západní Evropy. Tam začali s odsiřováním elektráren a průmyslových

provozů už v půlce sedmdesátých let. Takže zatímco na západě křivka znečištění ovzduší z těchto zdrojů klesala, v tehdejší Československu šla naopak strmě vzhůru.

Když se kyselý déšť násobí

Kondici stromů ovlivňuje ještě jeden mechanismus spojený s kyselými dešti, který jejich negativní dopad ještě násobí – smývání suché depozice. Když kyselá mlha dopadne na jehlice nebo listy stromů a uschne na nich, zůstane tam v podobě takzvané „suché depozice“. Při každém dalším dešti se pak kyselina sírová a dusičná smývají a padají přímo pod strom. Tím se kyselá depozice přímo v lesích velmi zvyšuje a má zásadní vliv, protože je mnohonásobně vyšší než ta, co spadne někde vedle lesa na louce.

Torza uschlých stromů na Modravsku a svěží zeleň nové generace smrků - přírodní koloběh života šumavského lesa

Přirozené zmlazení pod odumřelými smrky u Bučiny svou hustotou předstihuje všechny představy o tom, jak lze les uměle zalesnit.

To potvrzují zkoumání v severní Skandinávii. Tam je ovzduší nesrovnatelně čistší, než ve střední Evropě a podkorunová depozice tam prakticky neexistuje. A ještě pro lepší představu, podkorunová depozice síry byla v Krušných horách až sedmkrát vyšší, než jaká byla naměřená v samotných srážkách, celkem zhruba kolem 70 kg síry na hektar za rok. Smutné je, že stejné hodnoty se ale daly naměřit i na Šumavě.

Tím pádem kyselá srážky ovlivňovaly hodně i šumavské půdy. Acidifikace vymývala z půdy důležité živiny pro růst a život stromů, jako je vápník a hořčík, které navíc dokázaly neutralizovat samotný kyselý vstup. Když tyto živiny klesnou v půdě na opravdu nízkou úroveň, tak půdní vody začnou být hodně kyselé a z půdního prostředí se začne rozpouštět hliník.

Zabiják jménem hliník

Hliník je úplně běžným chemickým prvkem. Po kyslíku a křemíku je třetím nejrozšířenějším prvkem v zemské půdě. Hliník ale v přirozeném půdním prostředí nijak neškodí, protože pokud je kyselost půdy normální, tedy vyšší než zhruba 4,5, tak se příliš nerozpouští. Pokud ale pH klesne pod 4,5, začne se rychle rozpouštět, stromy ho začnou přijímat skrze kořenový systém a začínají se trávit. Zpočátku to stromy úplně nezabije, ale začnou chřadnout. Pro Šumavu naštěstí přišlo odsíření elektráren doslova za pět minut dvanáct a ne-

došlo k úplnému poškození stromů a k většímu chřadnutí. Pokud by to pokračovalo, smrky na Šumavě by byly velmi oslabené a staly by se náchylné k poškození například kůrovcem nebo houbami.

To se stalo smrkovým lesům v Jizerských horách. Smrky zde chřadly, opadávaly jim jehlice a pustil se do nich obaleč a kůrovec. Lesníci, kteří viděli, co se stalo v Krušných horách, se moc dlouho nerozmýšleli a začali poškozené stromy rychle kácet. Brali to šmahem, živé, mrtvé i chřadnoucí smrky. Dnes ale víme, že pokud by nebyli tak hrr, spousta stromů mohla přežít.

Na jejich obranu je ale nutno říci, že toto se odehrálo v roce 1985 a nikdo tehdy nemohl tušit, že dojde k odsíření elektráren a že se ovzduší v devadesátých letech začne rapidně zlepšovat.

Ale zpět k hliníku. Ten, když se začne rozpouštět, začne dělat problémy i rybám, zooplanktonu či vodním rostlinám, a to dvěma způsoby: Jednak je dokáže zabít přímo, protože se sráží rybám na žábrech. Je to chemická reakce hliníku, kdy se do kyselých vod začne dostávat rozpuštěný hliník z půd. Na lamelách rybích žaber je přitom fyziologicky vyšší pH, okolo 5,5 až 6. Naneštěstí to je hodnota, při které se hliník z vody začne srážet, vytvoří emulzi hydroxidu hlinitého, žábry se rybám zalepí a ty se prostě udusí.

Hliník také ohrožuje budoucí populaci ryb, protože proniká do jiker a tam blokuje určité enzymy důležité pro vývoj plodu. Ryby se tak nevylíhnou. Teď se ale bavíme o kyselých vodách, jež mají nízké pH kvůli působení kyselých dešťů. Takto byla jednoznačně ovlivněna šumavská jezera. Jsou ale kyselé vody, ve kterých ryby žít dokážou. To jsou vody, ve kterých je hodně huminových a fulvo kyselin, a ty zavážou hliník do rozpustných sloučenin, ze kterých se nedokáže při vyšším pH srazit. Utvoří takzvaný rozpustný komplex. A ten se rybám na žábrech nesrazí.

Kyselá jezera

Jak kyselé deště zdecimovaly krušnohorské lesy, tak kyselé deště negativně ovlivnily šumavská jezera, konkrétně život v nich. Bude trvat hodně dlouho, než se jezera úplně ozdraví, určitě ještě desítky let. Nejnadějnější je v tomto ohledu jezero Laka, které je mělké a je nejméně kyselé, naproti tomu třeba Čertovo jezero je stále velmi kyselé a jeho regenerace, která by umožnila život ryb, je v nedohlednu.

Po vyhlášení Národního parku Šumava jsme mohli mimo jiné zjistit, jak s kyselostí jezer dokáže zahýbat kůrovcová gradace. Krásným příkladem je Plešné jezero, v jehož karu většina dospělého lesa podlehl kůrovcovému žíru. Spustila se tam tehdy velká mineralizace humusu v půdě, který obsahuje hodně dusíku. Ten se mineralizací změnil na kyselinu dusičnou a ta natekla do jezera. Kyselost jezera šla nahoru (tedy pH dolů), což trvalo asi pět let. Posledních pět let ale sledujeme velkou regeneraci celého ekosystému. Kyselost jezera jde rapidně dolů, a dokonce je v něm méně dusičnanů než před gradací kůrovce. Jezero tak dalších pár desítek let bude mít od acidifikace způsobené sloučeninami dusíku pokoj, protože skoro všechn dusík z atmosférické depozice spotřebuje obnovující se les a půda v povodí jezera.

Co se děje v půdě?

Na Šumavě byly vždy kyselé půdy. Organismy zde žijící se tomu ale přizpůsobily. Jenže kyselé deště jejich pH ještě snížily – třeba jen o tři nebo pět desetin, jenže rozdíl mezi pH 4,5 a třeba 4,0 je zásadní. Kyselé deště tedy jednoznačně chemicky poškodily půdy, ale i život v nich. Jenže problém je, že máme málo historických údajů o půdách, a nedokážeme tedy starší změny dobře vyhodnotit, musíme se spolehnout na počítačové modely.

Co víme ale bezpečně, je to, že ze šumavských půd zásadně ubyly živiny – vápník a hořčík, což jsou zásadní chemické složky pro růst dřevin a vegetace. Úbytek je tak velký, že zásoba vápníku a hořčíku je dnes přímo ve stromech větší než v půdě. O to důležitější je, aby ta dřevní hmota zůstala na místě v lesích a stromy se tam mohly rozložit. Díky tomu se dostanou do půdy zpět právě tyto živiny.

Uzdravujeme se...

V devadesátých letech se mnoho změnilo. Přestalo kouřit mnoho továren, a tak emise síry a dusíku klesly hned po roce 1989. V roce 1992 se také začalo cíleně pracovat na odsíření. Tento proces skončil v roce 1999. To byla éra nejstrmějšího poklesu vypouštění jedů do ovzduší. Od roku 2000 do zhruba roku 2010 jsme pak zaznamenali určitou stagnaci a od roku 2010 můžeme sledovat další pokles.

Ačkoli se to zdá málo pravděpodobné, tento trend zapříčinilo nejspíš snížení emisí v námořní dopravě po roce 2010. Zaoceánské lodě totiž pálily tu nejtěžší ropnou frakci, prostě to nejhorší z černého zlata. To je přitom plné síry. Změna přišla s rokem 2010 a přesto, že jsme tisíce kilometrů daleko od této dopravy, může to mít zásadní pozitivní vliv.

Teď padají na Šumavě zhruba tři kilogramy síry a sedm kilogramů dusíku za rok. V porovnání s obdobím na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let je to desetina u síry, u dusíku třetina.

Je tedy vidět, že opatření, která mají snižovat koncentraci škodlivin v ovzduší, mají smysl. Je jasné, že pokud nebude člověk přírodu dál „otravovat“, dokáže si opět s následky našich činů poradit. Cesta to bude dlouhá, jenže co je pro člověka sedmdesát let, tedy celý lidský život, to je pro les nebo pro celou přírodu jen drobný zlomek času – to musíme pochopit a nesnažit se vývoj přírody urychlovat, protože se nám z naší perspektivy zdá pomalý.

Je zajímavé, že některé věci se člověk nikdy neodnaučí. Když si jako dítě začne okusovat nehty, je hodně pravděpodobné, že to bude dělat až do smrti. Já jsem jako malý kluk v dešti vyplazoval jazyk a zkoušel, jestli je déšť kyselý nebo ne. Dneska sice vím, že kyselý déšť na jazyku neucítím, ale když začne pršet a já jsem venku, tak ten jazyk vypláznu vždycky.

PŘÍBĚH DESÁTÝ

LES

*Nový les pod Plešným jezerem.
Příroda si poradila sama..*

10

Největší boubínská jedle

Příběh desátý

„Nohy jsou stále těžší a těžší. Pod vrchol kopce ale zbývají ještě desítky metrů. Menší, lehce shrbené ženě se šátkem na hlavě a velkou nůši na zádech stékají po vrásčité tváři krůpěje potu, které vytváří dopolední sluníčko a pár kilometrů v nohách. Musí ale vynést svůj náklad těsně pod vrchol a tam se ho zbavit. Zasadit sazenice smrku na místo nedávno vyřubaného lesa. Smrčky pak obsype vykopanou zeminou, kam přidá i drobiček humusu, který nese z nížiny. Je to lopota, ale les dal, les musí dostat zpátky.“

Přesně takhle jsem si v mládí představoval tu dřinu se zalesňováním, jak ji prožívali lidé ještě krátce po druhé velké válce. Vždyť do té doby nebyla žádná mechanizace a zalesňovat holé stráně bylo možné jedině takhle. Vlastně dodneška se mechanismus obnovy lesa prakticky nezměnil, jen ty semenáčky se už nenosí v nůších, ale dovezeme si je tam autem nebo traktorem. Motyka a lopata ale pořád zůstává.

Pavel Hubený

JAK JSEM POZNAL LES

Už od malička mě to na Šumavu táhlo. Chtěl jsem tam být, chodit tam, vnímat tu odlehlost, krásu a klid. Pamatuji si, že když mi bylo dvanáct let, tak jsem dyndal na tátovi, aby mě pustil do Železné Rudy, že půjdu pěšky na Můstek. Dovolil mi to v mých patnácti letech. Tehdy kluci začali sedlat mopedy a pionýry, hráli na kytary a na to balili holky. Já jsem vyrazil na léta vysněnou cestu, která byla naplněním jen a pouze romantické touhy toulat se hlubokými hvozdy. Tehdy jsem začínal malovat, a tak jsem zde sbíral inspiraci. Ústředním motivem mých obrázků byly většinou stromy, které svou jedinečností a krásou ožíví každý obraz. Romantika se z mého srdce, které z velké části patří přírodě a lesům zvláště, od té doby neztratila, i když už je to bezmála čtyřicet let. Jen teď o lese, o stromech, o jejich životě vím o hodně víc, i když ne pořád dost.

Vše začalo v roce 1988, kdy jsem nastoupil na správu CHKO Šumava do Sušice, kde jsem dostal na starosti zemědělskou krajinu. Ano, zemědělství, to mě tehdy velice zajímalo. Mířil jsem k tomu, že se jednou stanu zemědělcem, budu obdělávat pole a louky, budu se starat o dobytek. To byla moje původní touha. Chtěl jsem tady sbírat zkušenosti, ale jak známo, člověk míní, život mění.

Před revolucí se i na území CHKO dělala spousta náhradních rekultivací. To znamená, že se dočasně nevyužívané zemědělské pozemky vykácely, vybagrovaly a odvodnily. Já jsem měl vydávat závazná stanoviska k těmto projektům. To znamenalo, že nejprve jsem na daném území provedl místní šetření a následně jsem na stanovisku pracoval v kanceláři. Ale právě při tom místním šetření u mě nastal zlom. Už nevím, kde jsem to tehdy byl, ale velmi dobře si pamatuji tu scenérii toho, jak mnozí říkají, „bordelu“. Rozrostlé břízy, olše, vrby, smrky, některé stromy byly rozlámané, suché, prorůstaly do sebe. Někde kopřivy, jinde rašelina, chráněné prstnatce... Projít tímto územím bylo nesmírně obtížné, ale o to zajímavější, dobrodružnější. Narazil jsem na ptačí hnízda ukrytá ve vysoké trávě, všude bylo plno nejroztodivnějšího hmyzu, jinde, kde bylo větší vlhko, rostly různé, často chráněné rostliny, prostě území plné života.

Tehdy jsem dospěl k závěru, že ne všechno se má měnit na zemědělskou půdu a že tenhle „bordel“ je lepší než pole nebo louka. Moje stanoviska tak byla mnohdy zamítavá. Okruh mých pracovních kompetencí a úkolů ale postupně rostl a já jsem musel poznávat les, učit se ho, snažit se ho pochopit. Na začátku devadesátých let jsem totiž musel rozhod-

Stáří a mládí lesa na Boubíně v symbolickém sejetí

nout o tom, zda se na Modravských slatích, kde začala hrozit kůrovcová kalamita, bude proti tomuto broučku, kterého my lidé považujeme za škůdce, zasahovat, nebo ne.

Začala se psát nová kapitola mého života. Začal jsem vnímat les jinak, podrobněji. Sledoval jsem, jak les roste, jak se vyvíjí, co jej ovlivňuje. Vše jsem si zapisoval. Má současná vášeň vznikla vlastně z potřeby obhájit své rozhodnutí – nechat přírodě to, co jí patří. „Svým rozhodnutím jste způsobil národohospodářskou škodu, když jste nechal kůrovcem sežrat les na Modravských slatích. Poženu vás k soudu.“ Takovou větu jsem slyšel v polovině devadesátých let od jednoho z tehdejších ředitelů Národního parku Šumava. Přemýšlel jsem, co s tím, jak budu hájit své rozhodnutí, za kterým jsem si stál. Začal jsem si tedy v tom území dělat vlastní snímkování, transekt, abych zachytil stav lesa. Abych měl porovnání, začal jsem dělat snímkování i v jiných porostech a docela mě to pohltilo. Stal jsem se sběratelem transektů. Takový transekt znamená dělat si na určité linii v lese záznamy toho, co vidím a pak, když si to zpětně přečtu, spočtu a vyhodnotím, vidím najednou ten les úplně jinak než při povrchním prvním pohledu.

Divočina pod Roklanem. Nerušený domov zde nacházejí rys ostrovid i tetřev hlušeč – nejvzácnější druhy šumavské zvěře.

Modravské slatě – sázím, sázíš, sázíme?

Modravské slatě jsou prvním velkým územím, zhruba 2000 hektarů, které jsme na území České republiky nechali kůrovci. V roce 1995 jsme tu vytvořili obě nejceněnější zóny. První zónu jsme vymezili tak, že se nám lidsky líbila, tato zóna působila pralesně, a proto jsme se rozhodli, že v ní nebudeme zasahovat. Druhá zóna vypadala více hospodářsky, a proto jsme ji určili pro sázení. Na konci devadesátých let se tam tedy vysázelo zhruba 1200 kusů sazenic na hektar.

Po patnácti letech jsme ale zjistili, že průměrná hustota zmlazení je tam 3500 kusů na hektaru, a to znamená, že jsme tam těch dvanáct set sazenic vůbec nemuseli dávat.

Letokruhy jako kronika života

Strom je živý organismus, je to individualita, která roste, stárne, vyvíjí se. Les je taková rodina těchto individualit, které spolu komunikují, pomáhají si. Není to jen „surovina“, kterou spálíme v kamnech, vyrobíme z ní kuchyňský stůl nebo nám zajistí střechu nad hlavou. Stejně jako si píšeme deníky, kroniky, jak se vpisují životní změny do našich rukou, tváří a těl, jak se nám do nich postupem času vrývají životní prožitky, ra-

dosti a starosti a my je pak můžeme „číst“, tak můžeme číst i v životě stromu.

Když ho pokácíme, odkryjí se nám desítky, stovky letokruhů. Nejsou to ale jen počty okružích, které vzniknou každý rok, ale ukládá se do nich to, co ten strom každý rok zažil. Je potřeba se jen v této knize života stromu naučit číst. Já jsem se začal učit před mnoha lety a za tu dobu jsem přečetl životy patnácti tisíc stromů na celé Šumavě.

Stromy dokážou klamat tělem. Tenké stromy mohou být i několik set let staré, naproti tomu silné stromy mohou být staré jen několik desítek let, a proto v lese nemůžeme dát na první dojem. Z poznávání lesa se pak stává dobrodružství.

Tisíc let pro Želnavský smrk

Příběh Želnavského smrku tak trochu zavání konspirací. Nastoluje totiž několik nezodpovězených otázek, z nichž tou největší je – kde skončil výřez z tohoto údajně nejstaršího šumavského stromu? Želnavský smrk byl pokácen v roce 1864 na jihu Šumavy v oblasti, kde byl zastřelen jeden z posledních šumavských medvědů. Byl pokácen na příkaz knížete Jana Adolfa Schwarzenberga, který chtěl v Paříži, Londýně a Berlíně

Mozaika slatí, bezlesí, mrtvých stromů a zelených smrčů, věčný obraz divoké Šumavy. Přeživší smrky jsou často více než stoleté.

Rašelinná jezírka Hraničních slatí pod Luzným

ukázat, jak velké a staré stromy na Šumavě rostou. Lesníci se tedy vydali hledat ty největší stromy. Pokáceli jich několik, ale byly vyhnílé. Jeden z těchto vyhnílených smrků měl na pařezu údajně průměr přes dva metry. Nakonec našli zdravého velíkána, který na pařezu měřil asi 120 nebo 130 centimetrů, kmen měl délku skoro 69 metrů a bez vršku poskytl 40 m³ dřeva. Výřez z jeho kmene byl dopraven nejprve volským potahem k želnavské myslivně a odtud dále už v bedně přes Český Krumlov až do Vídně.

Ve Vídni ho rozřezali na čtyři stejné díly a na vyhlazených řezných plochách pod lupou spočítali, že tento smrk má být starý 1178 let, jak uvádí spisovatel Josef Blau. Po více než století ale jiný lesník, konkrétně inženýr Václav Macar, došel k závěru, že tak vysoký věk u smrku není v našich podmínkách možný a že tehdy spočetli věk přes průměr, a ne na poloměru. Želnavský smrk byl tak rázem omlazen o více než 580 let.

Ale naši předci nebyli hloupí a jsem přesvědčen, že by takovou chybu neudělali. Utvrzuje mě v tom i fakt, že jsme v Bou-

bínském pralese našli poblíž Lukenské cesty smrk, který měl na průměru 60 cm asi 520 letokruhů. Průměrná šířka letokruhu tedy vychází na cca 0,6 mm. Pokud měl Želnavský smrk více než dvojnásobný průměr, mohl být opravdu starý skoro 1200 let.

Myslím si, že někde na Šumavě je strom podobně starý jako ten Želnavský smrk. Sázel bych třeba na kar Plešného jezera, ale asi bych ho najít nechtěl, protože to by znamenalo, že ten strom už je mrtvý. Mě hřeje to vědomí, že tu někde je a žije, to mi dělá radost.

Jak staré jsou šumavské lesy?

Samozřejmě ty nejstarší stromy se nacházejí v lesích, o kterých hovoříme jako o pralesech, nebo kde víme, že jsou v porostech pralesovitě zbytky. Tam se vyskytují stromy čtyři sta nebo pět set let staré, například v Boubínském pralese. Podobná situace je v karu Plešného jezera, kde se našel nejstarší smrk s věkem 623 let. Přes pět set let mají stromy i v oblasti pramenů Vltavy. Zjednodušeně se dá říci, že tam, kde

lesní hospodářské mapy uvádějí porosty starší než 140 let, je možné očekávat stromy staré až 600 let, a většinou tam jsou. Těch porostů je dost a pro mnohé možná překvapivě i v místech, která prošla kůrovcovou kalamitou. I tam se dají najít smrčky staré dvě stě i více let.

I v ryze hospodářských lesích lze najít opravdu staré kmety. Budu mluvit konkrétně o svazích Můstku na Železnorudsku. Tam je takový relativně mladý les, s tloušťkami kmenů do 25 centimetrů, ale jejich stáří je okolo 160 až 190 let.

Dalším příkladem je prameniště Křemelné na Šmauzech, tam jsou stromy přes 200 let staré s tloušťkou kmene sotva 30 centimetrů. Dá se tedy říci, že tyto staré stromy, skupiny stromů nebo celé větší porosty starých smrčin jsou rozesety po celé Šumavě, s tím, že nejvíce jich je na hraničním pásu od Křemelné, od Vydry a od Vltavy na jih. Tam jejich hustota prudce roste.

A přidám ještě jeden zajímavý případ. Třeba Modravsko je na staré porosty a mnohasetleté stromy velmi bohaté, a to i tam, kde by to nikdo nečekal. Na kraji vesnice, u silnice v okolí čistírny odpadních vod, je každý třetí strom starší dvou set let, tedy starší než sama Modrava. Dva kilometry od Modravy jsme našli strom skoro 400 let starý, pár set metrů od zastavěné části Filipovy Huti v jedné mokřince není strom mladší dvou až tří set let, tedy porost evidentně starší než sama obec.

Člověk by si řekl, že když to mají za barákem, proč je nepokáceli. Vysvětlení ale může být vcelku jednoduché: naši předci tamní porost vykáceli, protože potřebovali palivo pro svoji sklárnu. Jenže vytěžili ty velké smrčky, o které se zajímali a nechali ten pokřivený podrost, kterému ale už tehdy bylo třeba 50, 80, 100 nebo i více let. Tehdy těm stromům lidé dali světlo a ony mohly růst. Dnes jim je přes dvě stě let. A právě v tom je třeba spatřovat kontinuitu s původními pralesy, které se v dalších generacích zrcadlí dál.

Právě taková zjištění nám mění obraz o lese, jak si myslíme, že ho známe. My jsme si totiž před deseti lety vytvořili obraz, že náš, střeoevropský les je kulturní krajinou. Obraz lesa, který byl bezpodmínečně vysázen lidmi. Těmi stařenkami s nůši na zádech, které ke každému vysázenému stromku přispou ještě trochu humusu přineseného z nížin. Myslíme si, že lesu vládneme, že přírodu tvoříme, ale náš pohled je velice omezený, a to jak prostorově, tak i časově. Les sám nás přesvědčuje, že si svůj život dokáže zařídit a nakonec skutečně zařídí sám. Věřím, že budoucí generace bude v obecném povědomí o našich lesích dál než my, že se nebude bránit poznávání a přijímání nových poznatků o lesích. Tyto poznatky totiž jen objevují desetitisíce a milióny let trvající přírodní procesy, do nichž zkoušíme zasáhnout, ale rozhodně nemáme sílu je měnit...

PŘÍBĚH JEDENÁCTÝ ARCHITEKTURA

*Rybárna za Modravou, místo na samém okraji
kolonizovaného prostoru*

Novostavby na Filipově Huti se snaží navázat na vzhled původních chalup.

Příběh jedenáctý

Prožil jsem úžasné dětství, které mi zajistili moji rodiče v jedné vesnici nedaleko Prahy. Měli jsme dům, za kterým už bylo jenom pole, po kterém jsem jako malý capart jezdil na tátově pionýru vždycky tak dlouho, až mi došel benzín v nádrži. S kluky jsme se scházeli na hřišti, kde stál velký válec za traktor a na něm jsme se klouzali, hráli jsme fotbal nebo na tenisovém hřišti s asfaltovým povrchem nohejbal. V létě zažívala „nájezd“ děti snad z celé vesnice „třešňovka“, kde jsme se vždycky nacpali sladkých třešní a každý den prázdnin jsme chodili na „koupák“, což byl bahnitý rybník, ve kterém jsme se ohromně vyřádili. V zimě jsme chodili na „pahorek“ u nádraží sáňkovat a když jsme si chtěli užít větší adrenalin, tak jsme sjížděli strmější kopec v „drůbežce“. Jak říkám, bylo to nádherné dětství, na které si vždy vzpomenu, když je mi ouvej.

Když už jsem ale odrostl a měl jsem po vojně, přestávala být naše obec tou malebnou vískou na okraji Brd. Začal to být skvělý prostor pro developery, kteří vycítili, že tady potečou prachy. A tekly – metr čtvereční pozemku za 2000 až 2500 korun. Jako první zmizela třešňovka, v drůbežce začaly růst tři nové domy, fotbalové hřiště bylo nutné oplotit a zakázat vstup, protože pro potřeby „pražské fotbalové ligy“ muselo mít špičkový pažit. Pole za naším domem bylo rozparcelováno na pozemky o velikosti 500 m², kolem kterých vedly prašné, úhlopříčné ulice, a začalo se budovat.

Je to přehlídka, jako na výstavě, kdy jsou vedle sebe přízemní bungalovy, dvoupatrový zděný dům, architektonicky ztvárněný pasivní dům a hned vedle nich kanadský srub. A těch barev... Pistáciově zelená, růžová jak kabriolet Barbíny, žlutá, že citrón je proti tomu pobledlé nedochůdce, řvoucí fialová – jedním slovem „nádhra“. Když člověk prochází takovými vesnickými „ulicemi“, dělá se mu špatně.

To není vesnice, ve které by se mi chtělo žít, to už není místo mého dětství a já si nechtěl ničit vzpomínky. Přestěhoval jsem se proto do malé vesničky v Pošumaví, kde snad moje děti zažijí podobné dětství, jaké jsem měl já.

Laura Jablonská

KONEC POHÁDKY

Zažívala jsem podobné pocity, když jsem se jako dospělá začala vracet na Šumavu „svého dětství“. Můj tatínek, lesní inženýr, pracoval v 70. a 80. letech na lesních hospodářských plánech několika šumavských katastrů a o prázdninách se za ním jeho paní a tři dcery do pohraničí vydávaly. Jsou to nejmilejší vzpomínky, které mám. Jako dítě jsem si dlouho myslela, že zapadlou krásu Šumavy znám a dovedu ocenit jen já a zanedbatelné množství dalších romantiků, po převratu v roce 1989 bylo však jasné, že těch, kteří si budou chtít ukrojit ze šumavské idyly, bude víc.

Profese a okolnosti mě po delší odmlce přivály zpět. Díky spolupráci se správou Národního parku Šumava se mi od roku 2004 do rukou dostalo několik sporných projektů novostaveb a stavebních úprav. Poznávala jsem představy investorů, pozadí rozsáhlých developerských záměrů, slyšela potřeby usedlíků a srovnávala vše s obrazem ideální Šumavy, který vždy nemusí architektky a ochránce přírody stavět do jedné názorové fronty. V následujících letech jsem pak v rámci dvou projektů (Územní studie Šumava; Preventivní hodnocení krajinného rázu na území NPŠ) zkoumala urbanistické a architektonické hodnoty sídel a projela skoro každou šumavskou ves. Praktickým výsledkem práce byly

obrazové pomůcky – manuály, které měly a mají úředníkům státní správy, obcím a především stavebníkům samotným pomoci pochopit jedinečné znaky různých oblastí Šumavy, aby mohli novými zásahy neuškodit. Poznat osídlenou Šumavu v celé její bohatosti bylo úžasné, stejně silné bylo však i vědomí, že materiál přichází na řadu míst příliš pozdě, případně že představuje zbytečnou komplikaci. Šumava se změnila a příliš levně se nabízí. O výjimečné přichází a laciným to nahrazuje. Přiznám se, že mnoho mých ideálů vzalo za své a některá místa z dětství navštěvuji raději už jen ve vzpomínkách.

Alespoň tu truhlu jinou

Kouzlu lidového stavitelství jsem podlehla na vysoké škole – pomínu-li podstatný vliv rodiny, může za všechno profesor Jiří Škabrada, který nás svým nezaměnitelným způsobem přiměl poznat, že jde o docela dobrodružné téma.

Lidová architektura vycházela z potřeb a omezených možností „obyčejných lidí“. Vnější podobu těchto staveb podmiňovala zemědělská podstata venkovského života, tvar terénu, dostupné materiály a lokální stavitelské vzory. Domy budovali místní tesaři a zedníci, často však přiložili ruku k dílu lidé sami. Malá mobilita a závislost na půdě zabránila výraznému míšení

Kvilda se postupně rozrůstá do neosobní architektury.

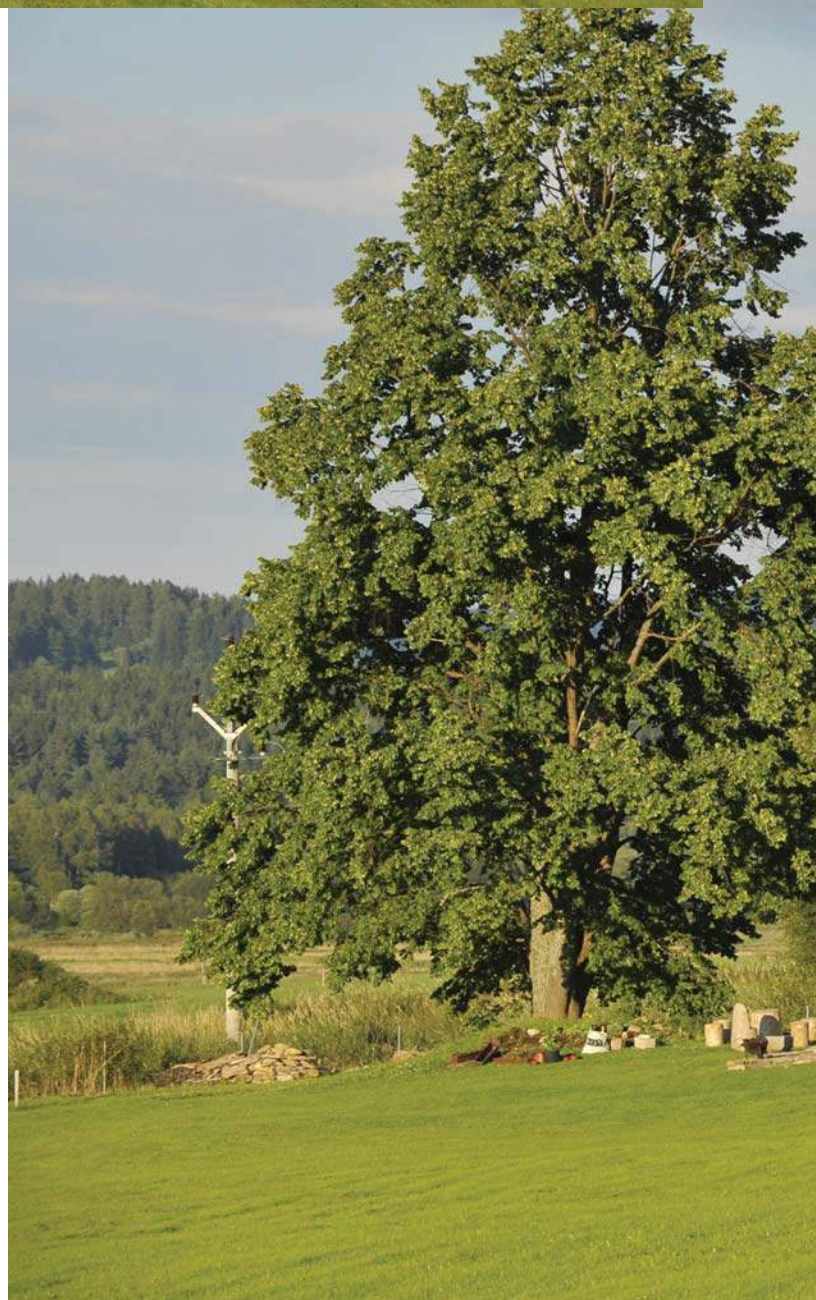
vzorů, vznikly tak celistvé oblasti s jedinečným architektonickým výrazem staveb. Tam, kde se jednotný ráz sídla zachoval, vnímáme jeho malebnost a harmonii s okolním prostředím.

I tehdy však měli lidé, zvláště ti bohatší, pochopitelnou potřebu se vůči svým sousedům vymezit, odlišnosti se ale projevovaly spíše v detailech. Podstata staveb sloužících stejnému účelu byla krajově podobná. Vše velmi účelové a účelné – podle dovedností či finančních možností hospodáře poskytovaly pak prostor pro architektonické „výstřelky“ zejména drobnosti – vyřezávané šambrány kolem oken, dřevěné podstřešní římsy či nákladně malovaná truhla nebo skříň. Výjimečná architektura patřila výjimečným stavbám.

Z čeho a jak to postavit?

Šumavská architektura byla ovlivněna, jako kdekoli jinde, jedinečností místa a dostupností materiálů. Hlavní roli v horských oblastech Šumavy hrálo pochopitelně dřevo. Od poloviny 19. století se však v podhůří začalo prosazovat kamenné zdivo, které lépe odolávalo ohni.

A jak má vypadat taková opravdu „echtovní“ šumavská chalupa? Kupodivu to není „alpský dům“ s typickou mohutnou střechou velmi malého sklonu, po kterém touží ne jeden investor na Šumavě... Na rozdíl od příhraniční oblasti Horního Rakouska a Bavorska, kam se historicky dostal z Alp, pronikl do našich zemí pouze okrajově, a to do Volar, Dobré a několika dnes již zaniklých vsí. Jde o projev v šumavském regionu zcela výjimečný, vázaný pouze na lokality původního výskytu.

Není to ovšem ani „kanadský srub“ z mohutné nehraněné kulatiny s přesahy v nároží. Pro nejrozsáhlejší oblast horské části Šumavy je v zásadě typický tzv. „šumavský roubený dům“, jednopodlažní obdélná roubená stavba s rozložitou polovalbovou střechou (ve štítě zčásti od hřebene zkosenou), často výrazně přestupující štítem nad nízkým přízemím.

Lidová architektura Šumavy je ale široký pojem. Jinak vypadaly podhorské usedlosti na Zdíkovsku, jinak mohutné pátrové zděné dvorce vsí Českokrumlovska. Co bylo typické pro hory střední Šumavy, bylo v jihovýchodním podhůří cizí. Univerzální architektonický typ jako předobraz „ideálního“ domu současné Šumavy proto nehledejme – není.

Lesk a bída současnosti

Svým způsobem je i současná architektura českého venkova lidová. Lidé si stavějí domy podle svých potřeb a možností, jen vzory jsou jiné. Přehršel konstrukčních materiálů a informací spolu s tvořivým českým duchem přinesly na venkov originalitu, kterou prostý obraz většinou neunes. Může jít i o domy architektonicky výjimečné, bez vztahu s krajinou a sídlem jde však často o výstřelky, které přitahují další. Důraz na vnější formu oproti účelnosti – to bylo venkovu cizí. Ohroženy jsou i původní stavby. Dříve domy ožívaly nepřesnostmi v materiálu i provedení, dnes pod nánosem přehnaně přesných a vylepšujících oprav někdy nepoznáme, jedná-li se o původní budovu nebo novostavbu.

Novostavba chalupy v Dobré respektující prvky původní zástavby

Dětské hřiště na Horské Kvildě – chladná ocel v malebné krajině

Mluvíme o architektuře, nesmíme ale pominout samotné uspořádání sídel. Stejně jako existovaly krajové odlišnosti stavebních znaků budov, měla i ves charakteristický půdorys, který odrážel dobu, způsob založení i zaměstnání obyvatel. Uspořádání mělo své zákonitosti, které je třeba respektovat. V roztroušené struktuře zástavby nebudovat sevřené celky, stejně tak nerozbít půdorys ulicové vsi s domy přimknutými k cestě plošnou zástavbou.

Podobu domu ovlivňoval terén. Naši předkové uměli „vystrihnout“ stavbu i v příkrém svahu, dnes je i mírný sklon zpravidla na překážku. Vyrovnává se mohutnou navážkou nebo odhrabáním, aby s katalogovým projektem nebylo moc práce. Nové domy ze svahů pak nepřírozeně a komicky trčí a ani po letech nesplynou.

I dnes však narazíme na přitažlivé novostavby, které přiznávají dobu, aniž by rušily původní harmonii. Je jich bohužel málo a vždy za nimi stojí citliví stavebníci, kteří krajině vracejí to, co hledají a dostávají.

Po válce – doba velkých změn

Stýskáme si nad současností, která je ale výslednicí známých událostí, které Šumavu zasáhly o mnoho dříve. Velká část sídel zanikla, z mnoha formálně založených vsí zůstaly střípky, ze kterých se původní obraz nedá vyčíst.

Na jedné straně stáli dosídlenci, kteří se nedojímali nad prací předků, neměli k místu vztah a domy si bez zábran přizpůsobovali svému obrazu, na straně druhé pak chalupáři z vnitrozemí, kteří našli v Šumavě kouzelné místo k odpočinku. Měli naopak potřebu hýčkat si venkovskou idylu jako protiváhu městské šedi, dokázali ocenit a zachovat i drobnosti. Bez nich by množství historických domů zetlelo nebo ztratilo svoji původní podobu. Do obrazu vsí zasáhly mohutné objemy zemědělských staveb, vojenských rot, velkokapacitních rekreačních zařízení či bytových domů, vyrůstaly chatové oblasti.

V devadesátých letech minulého století přišla vlna nová, která tu poválečnou v proměně sídel a krajiny v mnohém překonala – vlna nových soukromých stavitelů. Pomineme-li ty, kteří přicházeli s upřímnou snahou, odehrával se scénář často ve stylu: „Tady by se mi to líbilo, koupím pozemek, budu mít penzion, když mi to zlé úřady a Správa Národního parku nedovolí, udělám z něj dům zemědělce nebo agroturistickou farmu, časem dobytek vyženu a bude klid.“ Svoji příležitost pochopili developeři a prázdná místa se znovu začala plnit. Upřímná (snad) radost obcí z vidiny nových duší se rozplynula, když stavby většinu roku stály a stojí opuštěné.

Snaha vrátit plnohodnotný život šumavským vsím je samozřejmě naivní. Dalo se předpokládat, že se Šumava stane především turistickým regionem. Je však třeba ptát se, zda to, co tady milujeme, pro své pohodlí dobrovolně neztrácíme.

Kontroverzní stavby

Téměř v každém větším sídle Národního parku Šumava nechala porevoluční stavební etapa stopy. Najdeme v nich často exempláře diskutabilní – ve škále od rodinných sídel, rekreačních apartmánů a soukromých penzionů po stavby sloužící veřejnosti, veřejná prostranství nevyjímaje.

Nebylo by spravedlivé hledat jediného viníka. Doba je svobodná, hodnoty nejsou pevné, inspirace máme mnoho. Těžko žádat po staviteli vytříbený smysl pro kontext, když architekti samotní nemají na tutéž věc jednotný názor. Tam, kde jsou však kulturní hodnoty zjevné, musí roli učitele i vymahatele převzít instituce. Na hodnoty je třeba poukázat, jasně je vymezit a opravdu důsledně chránit. V tomto ohledu se bohužel Správa Národního parku Šumava více soustředila na ochranu přírody, vesnicím poskytla značnou volnost a nechala si pod rukama uniknout mnoho nedobrého. Budovy informačních center nejsou zrovna příkladem hodným následování.

Rekreační stavby velikosti hotelu v Srní však naštěstí zůstaly socialismu a demolice černé stavby relaxačního centra v Prášilech dává naději, že se snad blýská na lepší časy.

Nedoceněný prostor

Možná se o něm hodně mluví, ale málo se o něj dbá. Přitom zásadně ovlivňuje obraz vesnic nejen na Šumavě – řeč je o veřejném prostoru venkovských sídel. Historie se opakuje – pod heslem „přiblížíme venkov městu“ se zvedají a dláždí chodníky, budují zálivy pro parkování aut, stavějí ostrůvky, malují dělicí pruhy a přechody, osazují dopravní značky. Připadám si jako na dopravním hřišti. Když jedete po hustě obestavěné ulici s vyvýšeným chodníkem a sledujete vlnící se linii snížených nájezdů k domům, začnete mít mořskou nemoc.

Na vesnici ale nemusí být všechno přesné, ohraničené. Sem patří určitá volnost a anarchie – možná při parkování trochu přejedu travu – no a co! Obce často podléhají diktátu dopravních odborů striktně uplatňujících normy, které jsou ve své podstatě pouze doporučující. V prostoru malých venkovských sídel není podle druhu komunikace samostatný chodník vyžadován vůbec, nebo jej lze řešit v souběhu se silnicí – výškové oddělení není podmínkou.

Ďábel se ukrývá v detailu. Beton na Šumavu nepatří, jde to lépe a levněji – proč ale nekonat, když Evropská unie dává. Cesta zpátky k usměrněné volnosti bude těžká.

Není malých rolí. Zastávky autobusů, turistická odpočívadla, informační tabule, dětská hřiště – téma pro architektonickou soutěž? Drobná architektura ve veřejném prostoru Národního parku Šumava – zajímavě, a přesto nenápadně. Mají sloužit a nevynikat, být příjemné na dotek, přesto s nárokem na kvalitní design. Výjimečná podoba patří výjimečným stavbám jako kostel, kaple, rozhledna. Mezi realizacemi poslední doby se mi vrací téma „obývacího pokoje“ v krajině na soutoku Modravského a Roklanského potoka. Podle mého názoru je to pro Šumavu příliš těžké a chladné sousto, jakkoli velmi kvalitně provedené. Ve městě dobrý sluha, v krajině artefakt. Dětské hřiště na Horské Kvildě – proč je v otevřeném

údolí? Proč z kovu? Co ale jeden odmítne, druhý vítá. Přítel včelař mě uvedl do světa chovatelů hmyzu výstrahou, že dva včelaři mají obvykle na jednu věc tři názory. Obávám se, že mezi architekty to nebude jinak.

Pěkných příkladů je poskrovnu. Sáhnu až do vzdáleného švýcarského Vrinu, tradiční alpské vesnice vysoko v horách, kde architekt Gion Caminada na několika rodinných domech, školní tělocvičně, márnici, ale i telefonní budce dokázal, že novému se vedle starého opravdu dobře daří.

Kam kráčíš...

Systém se ustálil, Šumava setrvačně pokračuje v cestě, která se nastavila v porevolučních letech a nejenom odborná veřejnost si uvědomuje, kde se tálo do živého. Velký díl viny neseme my, architekti a urbanisté sami. Bylo potřeba podchytit plánování sídel v chráněných územích v samém zárodku, spolupracovat se správami národního parku a CHKO, vzdělávat laiky i zaměstnance státní správy. Neslzet na odborných konferencích, ale spolupracovat s médii.

Dnes je situace o poznání lepší, rozpínání sídel do krajiny už není jen tématem debat profesionálů, na články v tištěných periodikách, rozhlasové či televizní pořady s touto problematikou spontánně narážím, aniž bych je hledala. Starostové obcí jsou při plánování rozvoje opatrnější, na řadě územních plánů je vidět, že nevznikly „od stolu“, Správa Národního parku Šumava má k dispozici podrobné dokumenty, které jí mohou pomoci při posuzování stavebních záměrů.

Pro některá místa Šumavy je bohužel příliš pozdě. Některé procesy jsou ale vratné, mnoho dobrého se může ještě stát. Důležité je, aby se o svůj domov zajímali sami obyvatelé a nebáli se pozvednout svůj hlas, bude-li třeba.

Šumava je nádherná. Kdo by jí nechtěl být obklopen dennodenně? Když jsem přišel ze středu Čech do Pošumaví a začal jsem pracovat pro rozhlas a televizi, často jsem zpracovával reportáže právě o takových lidech, kterým Šumava učarovala. Učarovala jim natolik, že neváhali utratit milióny korun za pozemek, na kterém postavili dům přesně podle svých představ. Tyto představy se ale neshodovaly s představami úředníků a hlavně s krajinným a architektonickým rázem a jejich nositelé neváhali věnovat část svého života boji s těmito nepřejícnými úřady a úředníky. Většinou to zvládli.

Co na tom, že takoví lidé jsou ve svém jádru sobci, kteří chtějí každý den z okna svého domu vidět tu malebnost, to, proč na Šumavu přišli. Sami přeci chtějí bydlet v něčem výjimečném, co bude všem říkat: „Tady bydlím já, mám na to!“

Doufám, že ta naše malá víska v Pošumaví, kde bydlím, takových lidí zůstane ušetřena, nechtěl bych se totiž znovu stěhovat.

PŘÍBĚH DVANÁCTÝ
PŘEDCI

Z osady na jižní straně Lipenské přehrady se dochovala Boží muka.

12

Cesta skrze České Žleby, kterou přicházely do Čech soumarské karavany se solí po tak zvané Zlaté stezce

Příběh dvanáctý

Když navštívím zříceninu nějakého hradu a procházím ji, představuji si, jak se tam ve středověku asi žilo. Jak se tu lidé bavili, jak pracovali, hodovali, intrikovali. Když ale přijedu na místo zaniklé obce, kde jsou ještě navíc ruiny původních domů, představivost je úplně jiná. Historie těchto míst totiž není tak vzdálená jako v případě zřícenin hradů a osudy bývalých obyvatel jsou prostému člověku tak nějak bližší.

Když například přijedu na Zhůří nedaleko Rejštejna a procházím ruiny bývalých stavení, většinou se mi myšlenky stočí na ty nejhorší události, které toto místo postihly – na poválečný odsun a s ním spojené hrůzy. Jsem majitel domu s dlouhou historií a dávám ho už přes deset let dohromady, tak si nějak víc uvědomuji, jak hrozné musí být přijít o dům, který si člověk většinu života zvelebuje. Jsou to události, které jsou Šumavou prosáknuté a ač je nevidím, nemůžu si na ně sáhnout, vnitřně je cítím. Jsou tady a nikdo je nevymaže.

Kamil Klusák

ODKAZY PŘEDKŮ

Já tyto věci vnímám ještě intenzivněji. Naše rodina byla s tragickými událostmi po druhé světové válce konfrontována přímo. Moje babička pocházela z česko-německého manželství a téměř všichni její sourozenci byli odsunuti. Vyprávěla mi o tom v lomu, který jim před válkou patřil a také v ruinách jejich domu v Chrobolech, který byl odstřelen v roce 1951.

Bylo mi dvanáct let a babička mi ukazovala, kde si hrála se svým bratrem, kde stály dílny, rumpály na tahání materiálu, kovárna na ostření nářadí, hospodářská stavení, zahrádka, včelí úly. To byl vlastně úplně první moment, který mě začal formovat k vášni zvané šumavská historie.

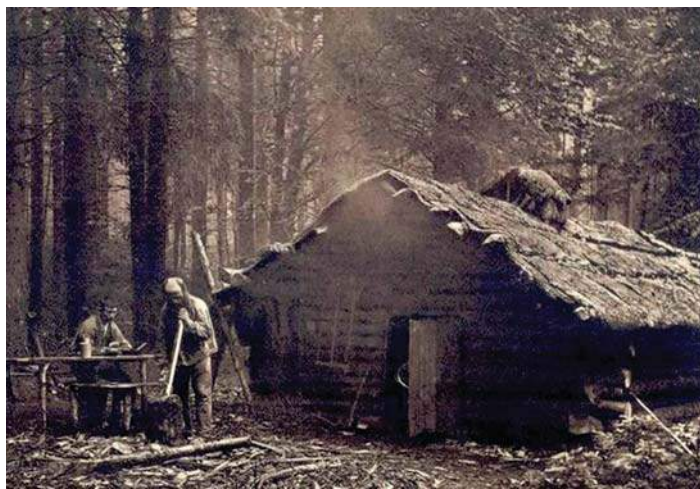
Nebyl ale jediný. Ten další podnět přišel v Českém svazu ochránců přírody, kam jsem jako kluk chodil. Působil tam pan Jan Kocourek, který byl také velkým nadšencem Šumavy a díky tomu, že pracoval na tehdejší okresní úřadě na odboru kultury, dokázal zachránit spoustu hřbitovů na Šumavě, kaplí, a to včetně Stožecké kaple. Byl také dobrovolným strážcem CHKO Šumava a nepřímo mě přivedl k mému současnému zaměstnání strážce Národního parku Šumava. Jezdili jsme spolu často na Šumavu a hned po listopadu 1989 jsme se dostávali hlouběji k hranici, kam jsme dříve nemohli. Tehdy

jsem začal zjišťovat, že těch tragických osudů zničených vesnic a lidských životů jsou stovky, ne pouze ten mé babičky.

Větší byla už jen Praha

Na Šumavě žily tisíce lidí ve stovkách vesnic nebo osad. Nejednalo se přitom o vesničky s pár popisnými čísly, ale o vesnice, kde žily třeba dva tisíce lidí ve stovkách domů. Byly zde hudební kapely, ochotnické divadelní spolky, školy, farnosti, lékaři. Například obec Stodůlky, která byla jednou z královských rycht, měla tak velké katastrální území, že v Čechách byla větší pouze Praha. V první polovině dvacátého století žilo v samotných Stodůlkách přes 500 lidí.

Těch obcí je na území Národního parku Šumava bezmála sto. Ale nelze pohlížet jen na tyhle vesnice, další sídla mizela z území chráněné krajinné oblasti a také z vojenského prostoru Boletice, kde v minulosti bydleli lidé ve 44 obcích, na pravém břehu Lipna bylo pak 22 obcí, které zmizely z povrchu zemského. Suma sumárum, na území té geografické Šumavy existovalo bezmála 160 zaniklých obcí, osad nebo farních obcí, a všechna tato místa jsem navštívil. To je opravdu obrovské číslo, navíc když si představíme, že všechny zmizely v několika letech dvacátého století.

Původní dřevorubecká chata v hloubi šumavských hvozdů

Jedinečná fotografie ze života uvnitř dřevorubecké chaty. Byl to tvrdý život.

Koníček, nebo už posedlost?

To je těžké identifikovat, buď je to obrovský koníček, nebo už trochu posedlost. Možná tak trochu obojí, v každém případě to mělo svůj vývoj. Nejdříve jsem začal sbírat všechn možný i nemožný materiál. Pochopitelně historické fotografie, kterých mám dnes doma tisíce, plánky obcí a osad, soupisy obyvatel, a to včetně jejich profesí, seznamy zájmových spolků, jejich historii, soupis všech zařízení v obcích od kostelů přes školy až třeba po malé kapličky nebo pily, hamry nebo mlýny. Mimochodem, tato zařízení, která v obcích byla, tvořila nedílnou a velmi důležitou součást života v šumavských obcích a také jsou ukázkou toho, že naši předci dokázali velmi šikovně využít to, co jim příroda poskytovala.

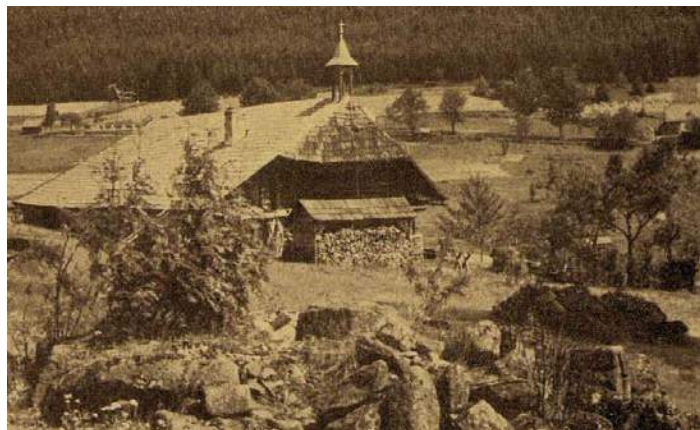
Pak mě začaly zajímat samotné osudy lidí nebo celých rodin, snažil jsem se dávat si do různých souvislostí události, které šumavské obce ovlivňovaly, co vedlo až k jejich zániku. Na první pohled se to může jevit jako velmi jednoduché – Němci prohráli válku, sudetští Němci pak byli odsunuti, majetek rozebrán nebo rozkraden a když tu vzniklo vojenské pásmo, vesnice byly rozstříleny. Ale když se člověk zavrátává do historie stále hlouběji, zjišťuje, že ty souvztažnosti jsou o dost pestřejší, složitější.

Opravdu romantický život na Šumavě?

I když byla Šumava od sedmnáctého do devatenáctého století osídlována hlavně lidmi z oblastí, kde panovaly těžké životní podmínky, tedy z rakouského Štýrska, Tyrolska, z Frank, z Bavorska, pro všechny tu musel být život nesmírně těžký. I když zde bylo práce dost, nikdo na ní nezbohatl a spíše těl bídu s nouzí. Každý den čekala na obyvatele velká dřina, nepohodlí, nebezpečí. Skoro denním chlebem byly vážné úrazy, brzká úmrtí i velká úmrtnost dětí, a to i z toho důvodu, že k lékaři to bylo daleko a když přišla tuhá zima, bylo nemožné se k němu dostat včas. Tak to prostě na Šumavě chodilo, opravdu to nebyla žádná romantika, to my si to mnohdy idealizujeme jen na základě prohlížení dobových fotografií. Nebyl to žádný med. Osobně bych tu ještě před sto lety asi žít nechtěl. A myslím, že každý, kdo měl možnost odejít do města, neváhal a šel.

S dnešními podmínkami na Šumavě se život tady před sto nebo sto padesáti lety vůbec nedá srovnávat, i když jistá specifika trochu složitějšího života tu stále zůstávají. Například velké vzdálenosti, které o něco málo zkrátila motorizace a kvalitnější silniční síť. Nabídka kulturního života je ale horší, než tu bývala. Neexistuje tolik spolků a obyvatel je ztateně méně. Také nabídka práce je velmi omezená, stejně jako tomu bylo před sto nebo sto padesáti lety. Jen uplatnění se změnilo, teď jsou zde pracovní místa zaměřena hlavně do oblasti cestovního ruchu.

Co bychom našim předkům na Šumavě asi mohli závidět, je intenzivnější souznění s přírodou. Určitě ji více vnímali, ro-

Původní šumavská chalupa, kterých se do dnešních dnů mnoho nedochovalo

Chalupa prarodičů Kamila Klusáka

zuměli jí, a to i přesto, že neměli takové znalosti dnešních zoologů, hydrologů, inženýrů, botaniků. Byli také ušetřeni zbytečných stresů, které nám přináší konec 20. a začátek 21. století. Neřešili, jestli budou mít kde nabít mobil, jestli jim půjde Wi-Fi nebo jestli mají v lednici dost sýra k večerní sklence vína. Jejich život byl omezen na práci, odpočinek a svým způsobem boj o přežití.

Co to zkusit znovu?

Šumava byla před druhou světovou válkou velmi zalidněnou oblastí. Z dnešního pohledu až příliš. Jenže po druhé světové válce přišel ten velký zlom v podobě odsunu původního obyvatelstva. Následně došlo k reemigraci lidí, kteří k tomuto území neměli žádné vazby. Přicházeli ze Slovenska, Rumunska, Polska nebo Ukrajiny. Tito lidé nebyli zvyklí a hlavně připravení na drsné šumavské podnebí, na těžký život. Dosídlenci, kterých ale nebylo zdaleka tolik jako původních obyvatel, proto hledali možnosti, jak odsud zmizet. Vzali si, co mohli, vyrabovali vybavení domů i části stavebního materiálu a šli pryč.

Někteří tu zůstali a trochu srostli s prostředím, ale takových lidí bylo, oproti období před válkou, velmi málo. Pomalu a jistě se Šumava stávala spíše turistickou a odpočinkovou destinací, kde žilo pár set stálých obyvatel. K rozvoji masivního turismu pomohl pád železné opony a vyhlášení národního parku v roce 1991.

Jenže ani tento vývoj nezvýšil osídlení území a už asi ani nezvýší. Mění se totiž využívání místních domů. Budují se tu

hlavně rekreační chalupy, soukromé apartmány, které bývají i většinu roku prázdné. Ale nemá smysl se nad touto situací dojímat, je to prostě vývoj, který je třeba nějakým způsobem akceptovat.

Rodná hrouda

Mnozí původní obyvatelé dodnes jezdí navštěvovat svá bývalá bydliště, považují je za svoji „rodnou hroudu“ a říkají tomu haymad. Když přijedou, berou si do rukou zem, voní k ní, pak ji dávají do skleniček a odvázejí do svých nových domovů, kam museli odejít. Mnozí rodáci si také ze svého dětství, které tu zčásti prožili, hodně pamatují. Někteří ale dodnes nedokážou přesně identifikovat, kde je jejich domov. Říkají, že v Německu to není, protože tam se nenarodili, našli tam azyl. Ze Šumavy byli zase vyhnáni a nemohli se vrátit, vlastně se do svých domovů ani podívat.

Čas od času se vynoří otázka, zda některé zaniklé obce znovu obnovit, vrátit do nich zpět život, postavit domy na starých základech. To bylo velmi aktuální hned zkraje devadesátých let, kdy nebylo jasné, zda se budou chtít Němci vrátit, jestli si budou nárokovat pozemky, budou chtít stavět, nebo ne. Dnes chtějí stavět na původních parcelách někteří podnikatelé, ale tím by se nenávratně zničilo to místo, historie, genius loci utvářený po staletí. Lidé, kteří tam žili, už se nikdy nevrátí a my bychom sem neměli zanášet nějakou „novou vlnu“. Prostě, berme to jako uzavřenou záležitost.

Půdorys bývalého kostela na Hůrce

Říká se, že historii musíme poznávat, poučit se z ní, ale nesmíme se nad ní dojímat. Nevím ale, jestli je možné si historii na Šumavě takto odosobnit. Šumava je protkána osudy úplně obyčejných lidí, se kterými máme mnoho společného a lépe se dokážeme vcítit do jejich štěstí, radostí, bolestí a lásek. Možná proto je historie zaniklých obcí na Šumavě tak lákavá. Měli bychom k ní ale přistupovat s pokorou a myslím si, že i ta špetka dojetí není na škodu.

Ráno na tetřivčím tokaništi u Dobré

PŘÍBĚH TŘINÁCTÝ
BIODIVERZITA

13

Společenstva s rašeliníkem, klikvou a vlochyní bahenní na Jezerní slati

Příběh třináctý

Nemám rád cizí slova a hlavně lidi, kteří je až nadužívají, aby ukázali svůj intelekt. Pokaždé, když někoho takového potkám, vzpomenu si na vtip: Policista zastaví řidiče – „Víte, že vám nesvítí heligón?“ upozorňuje ho. „Máte na mysli halogen?“ odpoví mu řidič. „Áááá, koukám, že pán je suterén...“

Když jsem nastoupil na Správu Národního parku Šumava, ocitl jsem se v denním kontaktu s kolegy, kteří naopak v cizích slovech žijí minimálně od dob svých studií – a já jsem se leckteré termíny musel chtít nechtě učit. Učil jsem se tak, že při psaní tiskových zpráv jsem odborníky nutil, aby mi své texty „překládali“, vysvětlovali. Hledali jsme k cizím slovům české ekvivalenty – no dobrá, občas to cizí slovo taky použiju...

Asi nejfrekventovanějším slovem je „biodiverzita“. Ten výraz jsem znal, slyšel jsem ho mnohokrát, dokonce jsem věděl, že se dá krásně česky říci „druhová rozmanitost“ nebo „druhová pestrost“. A dokonce jsem tomu i rozuměl, tedy alespoň jsem si to myslel.

Zdenka Křenová

ROZMANITOSTI ŠUMAVY

Biodiverzita je v dnešní době sexy slovo. Například novináři, když chtějí ozvláštnit nedělní vydání novin, tak napíší článek, kde často použijí právě takové slovo, jako je biodiverzita. No, a když to ještě spojí s globální změnou klimatu, mají „odborný“ článek jak z partesu. Aby to nevyznělo opovržlivě, někdy se takový článek podaří – jenže někdy se nestačím divit. Ale není to jen o některých novinářích, kteří nejsou odborníky na toto téma. Ne všichni v odborných kruzích používají slovo biodiverzita stoprocentně správně.

Není biodiverzita jako biodiverzita

Existují vědecké definice tohoto pojmu, protože se jedná o složitý mnohoúrovňový jev. Obvykle rozlišujeme úroveň biodiverzity alfa, beta a gama podle toho, jakým způsobem a v jakém území na druhovou pestrost nahlížíme: třeba jednu horu nebo celé pohoří. Lokální biodiverzita je například, pokud řekneme, že na určité louce roste určitý počet druhů květin a létá tam určitý počet druhů motýlů. Liší se ale od diverzity na úrovni genetické například v rámci jednoho druhu či naopak od biodiverzity ekosystémové. O ní se mluví třeba

v případě nějakého velkého území, například druhová pestrost celé Šumavy.

V rámci jedné lokality můžeme popsat například biodiverzitu všech bezobratlých lučního společenstva nebo biodiverzitu orchidejovitých rostlin v určité rezervaci nebo můžeme mít biodiverzitu hmyzu vyskytujícího se na určitém druhu stromu. Nebo, konkrétně na Šumavě, můžeme udělat druhový soupis všech kůrovcovitých vyskytujících se na území NP Šumava.

Vysoká míra biodiverzity – tedy biologické pestrosti či rozmanitosti – je určitým ukazatelem kvality prostředí a měla by se podporovat a chránit, ale... Musí se jednat o přirozenou druhovou pestrost. Stává se totiž, že se někde výrazně zvýší biodiverzita, ale z toho důvodu, že se tam dostane celá řada nepůvodních, invazních druhů, a to je stav, který není důvodem k radosti.

Zvýšit biodiverzitu například tím, že do rybníčku za domem vypustím americkou želvu nádhernou nebo na louku vysadím nepůvodní druhy, není dobré. Vcelku snadno se z nich mohou stát stejně velké problémy, jaké nyní máme s bolševníkem velkolepým nebo křídlatkami. V první fázi sice

dojde k navýšení počtu druhů, a tím zvýšení biodiverzity, ale v další fázi tyto druhy vytlačí druhy původní a druhová pestrost se sníží. Při hodnocení pestrosti, tedy jakési kvality stanoviště, se používá další výraz – abundance. To je termín, který určuje, jaký počet nebo procentuální zastoupení jednotlivých druhů na určitém stanovišti je. Jestli třeba jeden druh nezabírá 90 procent celé lokality, zatímco pět jiných druhů se tam pak vyskytuje třeba jen třikrát.

Pokud se bavíme o biodiverzitě, jednoznačně platí, že kvantita neznamená kvalitu, protože i stanoviště s malým počtem druhů bylin, bezobratlých nebo dřevin může být přírodně velmi cenné.

Chudá Šumava

Právě takový průměr platí pro Šumavu. Ta nepatří k druhově nejbohatším lokalitám v Česku. Jsou místa, jako například Bílé Karpaty, které jsou díky svému specifickému flyšovému podloží druhově na výši a Šumava jim co do počtu druhů nesahá ani po kotníky. Podobně také nemůže co do druhové bohatosti soupeřit například s Českým krasem nebo Českým středohořím. Ale o tom to není.

Šumava je v kontextu kulturní střední Evropy mimořádně cenným územím z hlediska velké rozlehlosti a zachovalé kvality přírodního prostředí území, kde se příroda vyvíjí přirozeně bez vlivu člověka. Nebo jen s velmi omezenými zásahy, jako je například pravidelné kosení luk nebo vyřezávání náletů, které zajišťují zachování druhotného bezlesí, jež vytvořili naši předci. V tomto je Šumava jedinečná, unikátní, protože tady se nestalo to, co na většině území republiky – krajina se odvodnila, byla stabilně hnojena, zatravnila se dvěma až třemi druhy trav a na mnohých pastvinách začala růst monokultura šťovíku, protože tam špatně hospodaříme.

Na vysokou míru biodiverzity ale nelze nahlížet jako na mantru, jediný ukazatel kvality prostředí. Příkladem jsou například rašeliniště, kterých na Šumavě najdeme tisíce hektarů. Co do počtu druhů, které se na těchto stanovištích vyskytují, to ale není žádná hitparáda. Rašeliniště jsou totiž extrémní stanoviště a jsou domovem velmi specifických druhů rostlin a hmyzu. Také proto jich není mnoho, ale přitom je to jeden z nejcennějších biotopů, který v krajině střední Evropy můžeme nalézt.

Jeden druh biotopu je na Šumavě v porovnání s jinými kouty České republiky druhově výrazně bohatší – jsou to lesy, a konkrétně horské smrčiny.

Velká rozmanitost v jinak nudné monokultuře

S určitým nadhledem se dá říci, že hospodářské lesy jsou taková pole s kukuřicí. Pěstuje se v nich především smrk, u kterého je nejlépe zajištěn poměr výkon-rychlost-kvalita-výdělek. Jenže smrk mimo horské oblasti a mimo některá studená místa v nižších polohách pěstujeme na místech, kde původně rostly například dubové lesy, bory či bučiny – a smrk v těchto lokalitách trpí fyziologickým stresem. Místa, která byla pro smrk snad vhodná v chladném 18. či 19. století, jsou v současnosti, kdy je počasí stále teplejší a sušší, čím dál více „antismrková“. Hospodářský les je výtvořem člověka, který ho sází, sklízí a také uklízí, a často velmi pečlivě. Nenechá v něm doslova ani jedinou větev, dochází ke ztrátě živin a ke zničení většiny přirozených úkrytů, hnízdišť a stanovišť, a tak se tyto lesy stávají druhově velmi chudými.

Naproti tomu horská smrčina, pokud se nechá přirozenému vývoji, je velmi bohatá. Mrtvé dřevo, které zůstává v leších, je přímo skvělým místem pro život hub, lišejníků, různých druhů brouků. Je zde místo i pro jiné druhy dřevin. Ty sice přirozeně se zmlazující smrk většinou přeroste, ale i tak je jejich, byť krátká, přítomnost důležitá.

Druhovou pestrost tak nelze omezovat pouze prostorově, ale i časově. Pokud se les začne rozpadat, láká různé druhy hub nebo hmyzu. Tím začínají skvělé časy například pro datlíka tříprstého. Významná část jeho české populace žije na Šumavě právě díky tomu, že se na části území ponechává mrtvé dřevo, a tím je zajištěn základ pro jeho život. Jak ale začne ubývat potravní nabídka kůrovcových stromů, datlík se zase pomalu vytrácí. Nemizí úplně, ale buď se přestěhuje na nová místa, nebo se početnost jeho lokální populace razantně sníží.

Podobné je to i s dřevinami, kdy po rozpadu horního stromového patra dostanou šanci takzvané pionýrské dřeviny, jako je jeřáb ptačí nebo bříza bělokorá a dočasně se zvýší také pestrost bylin. Druhová pestrost napříč všemi taxonomickými skupinami je na takovém stanovišti ohromná. V momentě, kdy se mrtvé dřevo rozloží, smrky už dosahují určité výšky a stále více zastihují své soupeřníky, mnohé druhy pomalu mizí. To ale není na závadu. Důležité je, aby se na dané lokalitě jednalo o původní druhy nebo druhy odpovídající daným stanovištním podmínkám.

Sukcese – zabiják biodiverzity? Ba ne!

Druhově nejbohatší jsou na Šumavě louky. Ty vznikly díky lidem, kteří začali Šumavu kolonizovat a využívat její přírodní bohatství. Do té doby bylo na Šumavě bezlesých ploch minimum. Kromě strmých strání ledovcových karů jezer, míst v kaňonu Vydry a Křemelné a okrajů rašelinišť mohla drobné plochy bezlesí vytvářet velká zvířata typu jelen, divočák, zubr nebo los a právě tam se mohly vyskytovat světlomilné květiny. Ale to by byly jen drobné úseky mozaikovitě rozseté v lesním porostu.

Dnes jsou šumavské louky hotovým šumavským klenotem a pokud bychom se nesnažili toto druhotné bezlesí udržet, během několika desítek let bychom měli Šumavu možná zarostlou hustšími porosty než za středověké kolonizace, protože v současnosti nemůžeme asi počítat ani s působením velkých býložravců, ani s vlivem zcela neregulovaných přírodních disturbancí (vítr, hmyz, povodně, oheň) na většině území Šumavy.

Na první pohled by se mohlo zdát, že si zastánci přirozených procesů tak nějak protiřečí, když na jedné straně chtějí nechat les bez zásahu člověka, ale šumavské louky kosí a vyřezávají nálety, ačkoli sukcese je vlastně přirozeným přírodním jevem. Kouzlo spočívá ale v té unikátní rozlehlosti umožňující aplikovat mozaikovitost. Smysluplnou mozaiku přístupů respektující potenciály a limity přírodních ekosystémů. Šumava je velkoplošné území, kde chráníme přírodu ve všech fázích jejího vývoje, tedy i sukcese je fází přírodního vývoje, která je důležitá a do tohoto území patří. Díky velké rozloze parku si můžeme dovolit udržovat některé lokality, které vytvořili naši předci, tvrdě soupeřící s přírodou o vlastní živobytí. A tím zajistit život vzácných rostlin včetně jedinečných orchidejí a také živočichů, jako jsou například tetřívci nebo mnozí bezobratlí.

A právě v tom je Šumava jedinečná – na uceleném, obrovském území nabízí bohatou mozaiku biotopů, které jsou důležité pro život vzácných druhů rostlin a živočichů.

Biodiverzita u vás doma

Mluvit o druhové rozmanitosti v chráněných územích se tak nějak předpokládá a je to normální. O biodiverzitě je však nutné mluvit i v nám velmi blízkých územích, například na zahradách našich domů.

Český venkov totiž už s ohledem na pestrost druhů není, co býval. A je to dáno nejen tím, že na rozsáhlých lánech se pěstují monokultury řepky nebo kukuřice, ale i tím, jak upravujeme okolí svých domů. Dnes je ideálem „krásné“ zahrady u vesnické chalupy pravidelně sekaný trávník, ideálně jednou týdně, alespoň část plotu z tújí, ve skutečnosti se ale obvykle jedná o cypřišky rodu *Chamaecyparis*, aby na nás sousedi neviděli a před domem zámková dlažba. Jenže taková zahrada je nejen velmi chudá a sterilní, ale i nebezpečná pro okolí.

Vzpomeňte si, kdy a kde jste se naposledy zakousli do výborné hrušky máslovky, kterou jste si utrhlí přímo ze stromu? Určitě to nebylo v blízkosti domů, kde jsou vysázené živé ploty z cypřišků, tújí, jalovců nebo jiných druhů jehličnanů, protože z těch se na okolní hrušně dostává rez, která hrušky a hrušně postupně úplně zlikviduje.

Lidé žijí v druhově chudém prostředí a u mnohých patrně převládá pocit, že chod veškerých přírodních dějů je třeba řídit a regulovat obdobně jako usměřujeme růst trávníku každou sobotu sekačkou a likvidujeme pampelišky v mezerách zámkové dlažby Roundupem. Možná právě proto nedochází k pochopení přírodních procesů v chráněných územích. Už sice veřejně nehlásáme, že poručíme větru, dešti, ale při každodenní dávce ekologické výchovy Bédi Trávníčka není snadné připustit, že příroda je tou mocnou čarodějkou, tím projektantem zdravé krajiny a člověk k tomu může jen s velkým respektem a opatrně přispět. Začít bychom mohli alespoň v územích, která jsme jakožto „páni světa“ přírodě rezervovali. Tedy v přírodních rezervacích, národních parcích a dalších chráněných územích.

*Zvonky s violkou a jestřábníkem
na louce u Zhůří*

Kozlíček smrkový

Cizí slova mi pořád tak nějak nejdou přes zuby. Ale snažím se jim přijít na chuť. Třeba takové slovo permakultura začíná být velmi populární a i já ho vyslovuji docela často. Zjistil jsem totiž, že takovým slovem se nazývá zahradničení, které už pár let na naší zahradě provozuje moje žena. Není to špatné zahradničení, zvláště poté, co jsem přestal používat rotační sekačku a zahradu kosím ručně, kosou. Že se ze mě stal magor, podivín, blázen, zelený pošuk? Ano, vím, už mi to řeklo mnoho lidí. Ale pokud by mi permakultura měla přiblížit cizí výrazy a mohla přispět k větší biodiverzitě alespoň naší zahrady, tak takové lehce expresivní výrazy akceptuji.

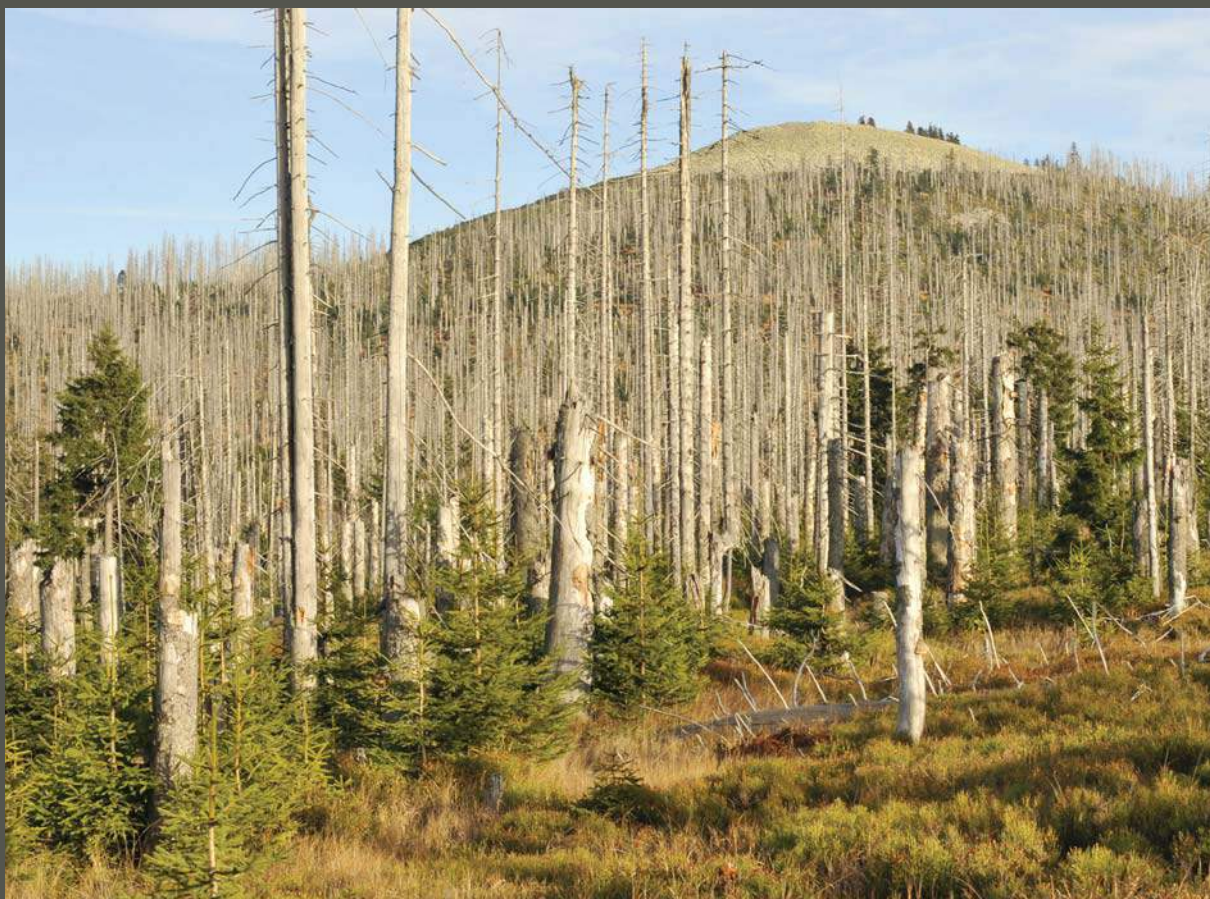

PŘÍBĚH ČTRNÁCTÝ DIVOČINA

V karu Plešného jezera

14

Příroda pod Luzným dostala na české i německé straně volnost.

Příběh čtrnáctý

Lovec Pampalini a jeho neúspěšný lov afrických zvířat. Právě tento polský animovaný seriál utvářel mé první představy o divočině. Svým způsobem mi ta představa zůstala dost dlouho. Při slově divočina nebo divoká příroda se mi vždy vybavila pouze Afrika se lvy, žirafami a zebrami nebo nepropustný deštný prales.

Ve středních Čechách, kde jsem žil celé dětství, mládí i kus produktivního života, znamenala divočina vždy místo nejvýše 20 minut chůze vzdálené od nejbližší hospody nebo silnice, která vás do té hospody dovede. Když jsem ale začal poznávat Šumavu, zjistil jsem, že v tomto lese, který se mnohde neupravuje zahrádkářským způsobem, a tak pohyb v něm i hodně vysiluje, by mi na to, abych narazil na nějaký výdobytek civilizace, půlhodina chůze nestačila.

Když se toto území navíc spojí s přeshraničním Bavorským lesem, rázem se ocitáme v nefalšované divočině uprostřed Evropy. Vlastně v té největší, kterou ve střední Evropě člověk může nalézt, v divočině, kde by možná měl problémy i slavný lovec Pampalini.

Franz Leibl

DIVOČINA UPROSTŘED OVLIVNĚNÉ KRAJINY

Divočinu vnímám jako formu přírody, které buď člověk dal zase volnost vyvíjet se samostatně, nebo je to původní příroda, ve které člověk ještě nezanechal svoji stopu. Každý ale vnímáme divočinu jinak a vlastně i odborné definice divočiny jsou rozdílné.

Pokud bychom ji definovali přísně a bez kompromisů, tak o faktické divočině nemůžeme v kulturní krajině střední Evropy vůbec mluvit. Nevyskytuje se už nikde, protože i kdyby existovalo místo, kam lidská noha dosud nevšle, tak všude ji člověk nepřímo ovlivnil tím, co vypouštěl a vypouští do ovzduší. Ve střední Evropě už asi neexistuje bílé místo na mapě a všude stanula noha člověka.

To ale není podstatné, rozhodující je, abychom stále měli místa, kde není trvalým tvořitelem člověk. Abychom měli místa, kde se příroda opravdu sama o sobě může vyvíjet a vytvářet samostatně, protože tato místa koneckonců potřebujeme i pro naše všeobecné chápání přírody.

Na začátku byl strach

Vyrostl jsem v malé vesnici, kde se hospodařilo na polích. Hned odmala jsem tedy byl neustále v přírodě a prvně jsem se o přírodu začal aktivně zajímat a studovat ji na základní škole. To mi nebylo ještě ani deset let. Oslovila mě zvířata, ta

jsem miloval, nejvíce ptáky. Vztah k přírodě pochopitelně formovali také moji rodiče, se kterými jsem často jezdil na výlety, a to i do Bavorského lesa. To bylo ještě v letech, kdy zde neexistoval park. Chodili jsme až k hranicím, ale za hraniční kameny jsme nešli. Jako malý chlapec jsem se hranice bál, bál se Čechů, samotných lidí, kteří žili za železnou oponou. Musíte si představit, že nám bylo pořád předkládáno: „Dej si pozor, když přejdeš hranici, tak se může stát, že tě zastřelí! U nás jsi v bezpečí, ale v Čechách tě můžou zastřelit.“ Jak asi může reagovat desetiletý kluk – prostě má strach.

Čáp černý je vzácným obyvatelem hlubokých lesů.

Vltavský luh u Černého kříže

Zlom přišel až v posledním ročníku střední školy v roce 1975, když jsem byl na maturitním zájezdu v Praze. Tam jsem se seznámil s Čechy osobně a jinak než jen zprostředkovaně, skrze hranici. Z Prahy jsem byl nadšený a z lidí také, a proto jsem do hlavního města tehdejšího Československa jezdil docela často. Otřesnými zážitky, které mám dodnes před očima, jsou důkladné kontroly na hranicích, než jsem do vaší republiky mohl vjet. Připomínalo to ruské filmy, transporty zajatců. Kupé bylo uzamčeno, podél vlaku jde celník s ovčákem a bouchá do podvozku, jestli se tam někdo neschoval. I jako mladý člověk si říkáte, že to není normální.

Na Šumavu jsem se ale dostal až po revoluci, v roce 1990 nebo 1991, se skupinou státních úředníků z ochrany přírody, kterou pozvali čeští kolegové. Pamatuji si, že jsem navštívil Stožickou kapli, ale kde jsme přespávali, kam jsme šli, to už nevím.

Divočina je IN

Jistou analogii s Afrikou nebo Amazonií lze najít i v Bavorském lese. U místních obyvatel, kteří na půdě hospodaří, u zemědělců či lesníků, je těžké najít pochopení pro divočinu, pro to, když se území přestane využívat. Je ale méně složité vysvětlit to lidem žijícím ve městech, protože oni mají jinou představu o přírodě, vnímají ji jinak a mají i jiný postoj k jejímu využívání. Stejně je tomu u mladých lidí. Je jednodušší jim vy-

světlit, že bychom se měli vzdát několika eur než lidem, které příroda živí.

Divočina je ale čím dál více in. Můžeme říci, že divočina je u mnohých sexy, žádoucí, přitažlivá. Tohle téma se před dvaceti, třiceti lety v téhle intenzitě v Německu nevyskytovalo, ale touha po pokud možno nedotčené přírodě v naší společnosti jasně roste. To pozorujeme právě u mládeže, která stále více přichází do přírody a chce ji prožít. A čím divočejší ta příroda je, tím je to lepší, lákavější.

Často ale lidem při ukazování divočiny musíme tu divočinu vysvětlit, protože o ní mají zkreslené představy. Dá se to pochopit, protože dnes jsou lidé zvyklí vnímat především kulturní krajinu.

Na Šumavě návštěvníci naleznou takzvanou „druhotnou divočinu“, která se rozkládá v přírodních zónách, dnes už na velkých plochách obou parků. Je přitom úžasné porovnávat fotografie šumavských lesů staré sto nebo sto dvacet let se současnými lesy v přírodních zónách. Ten rozdíl je minimální, divočina se vrací.

Otevřená divočina

O přístupnosti celé Šumavy se stále vedou dohady. Je to logické a svým způsobem je to i v pořádku. To, že se musí chodit po značených cestách, pochopitelně nemá nic spo-

lečného s divočinou, ale s ochranou některých biotopů a citlivých druhů rostlin a živočichů. Tímto způsobem můžeme pustit stovky tisíc návštěvníků ročně do divočiny, aniž by ji ničili nebo rušili druhy, které dělají divočinu divočinou.

Naštěstí podle průzkumů to naprostá většina našich návštěvníků akceptuje. Jen asi pěti až šesti procentům dotázaných respondentů se současná míra regulace moc nelíbí. Ale zbývajících více než 90 procent návštěvníků regulativy přijímá a řídí se jimi.

Je to možná způsobeno i tím, že dnešní člověk je pohodlný, využívá pohodlnější cesty a nabízenou infrastrukturu, protože se může v terénu pohybovat lehčeji. Konfrontovat se s divočinou nebo s našimi divokými lesy v přírodní zóně, proniknout do nich je fyzicky náročnější. Možná se také bojí, že zabloudí a nenajdou cestu zpátky do civilizace. Přiznám se, že i já dnes občas zabloudím...

V současné době je velmi pozitivní, že se Národní parky Šumava a Bavorský les začínají spojovat v jedno přírodní území. Na naší společné hranici se vyvinula divoká lesní příroda, která je jak na bavorské, tak na české straně srovnatelná. Nicméně je mi jasné, že česká strana Šumavy je mnohem větší než náš Bavorský les, a proto je srovnávání vždy těžké.

O to důležitější je, že oba parky jdou stejným směrem, i s ohledem na mezinárodní hodnocení IUCN II. To totiž znamená, že není možné jen si hrát na národní park, používat ho pouze jako marketingovou značku, která má zprostředkovat zisk. Pokud bychom šli jiným směrem, nemohli bychom mluvit o národním parku. Pak mluvíme o přírodním parku nebo území výskytu druhu nebo biotopu. Když chceme mít mezinárodně uznávaný národní park, tedy ten opravdový, skutečný, ve kterém nalezneme divočinu, tak musíme dodržovat pravidla hry.

O uvolněné místo na svazích u Plešného jezera se smrkem soupeří i jeřáb ptačí, břízy a buky.

Nechat být přírodu přírodou, nebo když se mi jako člověku nějaký přírodní děj nelíbí, tak ho ovlivnit? Divočinu člověk nikdy nemůže vybudovat, tu může stvořit zase jenom sama příroda. Pokud jí dáme k tomu prostor, jsem přesvědčen, že naše děti a děti našich dětí nám poděkují. Šumava a Bavorský les se pro ně stanou oázou klidu, ve které nebudou sledováni kamerovými systémy, kde stále nebude plné pokrytí mobilními signály, prostě kde si lidé budou moci odpočinout od civilizace.

PŘÍBĚH PATNÁCTÝ
VOLNÝ

JAKO PTÁK

Jeřábi popelaví na Jezerní slati

Pušтік бѣлавý se na Šumavě opět zabydlel.

Příběh patnáctý

Je rychlá, ohromně rychlá, vlastně nejrychlejší, kterou kdo kdy sériově vyrobil – Hayabusa. Jízda na ní je neskutečně opojná, jedinečná, plná adrenalinu. Žádný jiný sériový motocykl takový zážitek jako Suzuki Hayabusa neumožní. Pro název si tento japonský výrobce motocyklů „sáhl“ do přírody. Vybral si jednoho z nejrychlejších živých tvorů na planetě Zemi.

Hayabusa znamená v japonštině sokol, tedy nejrychlejší tvor na planetě, který, stejně jako tahle mašina, dokáže vyvinout rychlost přes 300 kilometrů v hodině. Je to neuvěřitelná rychlost, která sokola drží naživu a člověku zaručuje jedinečné zážitky, ale oběma může přinést i smrt.

Tomáš Lorenc

VOLNÝ JAKO PTÁK

Byl jsem malý kluk, bylo mi snad sedm nebo osm let. Byl jsem nemocný a trávil čas prohlížením knih. Do ruky se mi dostala kreslená kniha o ptácích. Tam mě nejdříve zaujaly sýkorky. Pamatuji si, že mě fascinovalo, kolik druhů sýkorek existuje a jak rozličné je jejich zbarvení.

Od té doby jsem si začal ptáků více všímat. Pamatuji si, že na jaře mě každé ráno budil otevřeným oknem nejen hluk tramvají a aut, ale i zpěv ptáků. První, koho jsem dokázal rozeznat, byl kos černý, který pravidelně zpíval v houští na ulici pod oknem. Dle mého názoru ptačí druh s nejkrásnějším zpěvem. Na začátku léta, když přiletěli rorýsi, podnikali své střemhlavé lety a svým křikem přehlušovali i ruch velkoměsta, bylo to pro mě, kluka školou povinného, znamením, že přichází léto, a tedy i prázdniny. Koukal jsem na ptáky z okna, jak se honí v malých hejnech nad domy a touha rozletět se s nimi pryč byla opojná.

Na vysoké škole jsem se specializoval na ornitologii, tedy nauku o ptácích. Zajímala mě většina druhů ptáků, ale přeci jen jedna skupina mě přitahovala nejvíce – a to dravci. Ne nadarmo se jim říká páni nebes, protože jejich klidný, plachtivý let je ohromně uklidňující a přitom člověk ví, že takový dravec má své okolí pevně pod kontrolou. Ovšem klidnému plach-

tění se vymykají sokolovití dravci, kteří svou úžasnou dynamikou letu a způsobem lovu fascinují lidi odedávna.

Nejrychlejší na světě

Sokol stěhovavý je nádherný dravec, s úžasnými schopnostmi, o kterých mnozí nevědí možná ani dnes. Žádné jiné zvíře na planetě asi není rychlejší. Bohužel, stejnou rychlostí, jako sokol dosahuje při útoku na svou kořist, mizela během druhé poloviny 20. století jeho populace v Evropě i v Severní Americe. Důvodem bylo masové používání uměle vyrobených chemických látek na bázi chlorovaných uhlovodíků – biocidů, především nechvalně známého DDT. Díky jeho působení v potravním řetězci se populace sokola na většině svého areálu rozšíření ocitla téměř na pokraji vyhynutí.

Ještě v první polovině 20. století hnízdilo na území celé České republiky přes 50 párů sokolů. Koncem druhé světové války se začalo v Evropě, a tedy i na našem území, používat DDT a populace sokola začala rychle klesat. Během následujících patnácti let sokol z našeho území zmizel. Poslední doložené hnízdění na Šumavě je datováno do roku 1966 v okolí Volar.

Problémem bylo to, že rezidua DDT se kumulovala v tělech sokolů jakožto predátorů na vrcholu potravního řetězce a silně omezovala jejich schopnost rozmnožovat se. Svou roli

sehrálo i přímé pronásledování. Hlavní potravou sokola jsou ptáci, zejména holubi, byl tedy na seznamu dravců, kteří se dříve nemilosrdně stříleli, protože patřil mezi „ptáky se zahnutým zobákem“, kteří „škodí“.

Dobrým příkladem je zmiňované poslední hnízdění na Šumavě, kdy hnízdící pár byl střelen příslušníky Pohraniční stráže.

Puštík bělavý na Stožecku

V roce 1974 se ale začalo blýskat na lepší časy tím, že používání DDT bylo zakázáno a během deseti let se v Evropě začaly objevovat první hnízdící páry. K prvnímu doloženému hnízdění na území Čech a Moravy v novodobé historii došlo v západní části Šumavy na konci osmdesátých let. V polovině devadesátých let byla na Šumavě zjištěna již dvě hnízdiště.

Několik let se počet hnízdišť na Šumavě neměnil, ale díky pozvolnému vzestupu západoevropské populace sokola, hlavně v Německu, došlo ke zlomu a sokol se začal rozšiřovat také na našem území včetně Šumavy. Nárůst populace sokola na území ČR začal počátkem tisíciletí, přičemž na Šumavě byla další hnízdiště zjištěna v roce 2007. V současné době existuje na Šumavě 8 hnízdišť a v celé ČR hnízdí přes 60 párů.

Jejich počet, který je na podobné úrovni jako před 70 lety, ale nutně neznamená, že není populace ohrožena. Ne každý

pár každoročně úspěšně vyhnízdí. Existuje velmi mnoho faktorů, které jeho rozmnožování ohrožují. Jednak to jsou klimatické vlivy, protože sokoli začínají hnízdit brzy zjara, už v dubnu, přičemž na Šumavě je většina hnízd v nadmořských výškách nad 1000 m n. m. Takže sníh, mráz, silné deště či vítr, jejich intenzita i délka trvání rozhodují o úspěšnosti vyvedení mláďat. Z biologických vlivů vnitrodruhových hraje roli i věk a zkušenost páru. Dalším vlivem jsou vztahy mezidruhové, kdy velkým problémem je rušení člověkem na hnízdištích při hnízdění, případně ilegální odstřel jedinců sokola či ničení jeho snůšek. Dále je to přirozený tlak predátorů, který ovlivňuje jak přežití snůšek či mláďat, tak i dospělých ptáků. Sokol stěhovavý tak stále potřebuje ochranu a respekt, podobně jako jiní denní i noční dravci.

Povedený návrat

Příběh puštíka bělavého, takzvané „uralky“ (*Strix uralensis*), je podobně smutný jako u sokola. Počátkem 20. století byl v Čechách vyhuben. Současné pokračování příběhu je zatím – podobně jako u sokola – optimistické, české populaci puštíka bělavého přímo pomohl člověk. „Uralka“ je po výru velkým druhou největší sovou v České republice a v 19. století se vyskytovala pouze na Šumavě, kde byla rozšířeným druhem. Na přelomu 19. a 20. století docházelo k poklesu její populace a poslední záznamy o výskytu na Šumavě jsou z období těsně před druhou světovou válkou.

Hýl rudý přilétá až z Asie a obývá porosty křovin a listnatých stromů v luzích řek a potoků.

Od té doby nejsou známa žádná oficiální pozorování, jen pár neověřených. V průběhu druhé světové války a v poválečném vývoji pohraničí mohl puštík přebývat v nepřístupných oblastech Šumavy, kde unikal lidské pozornosti a je tak možné, že pár jedinců zde přežívalo.

Příčin jeho vymizení je pravděpodobně několik. Hlavně se změnila skladba lesních porostů, když se těžily staré listnaté a smíšené lesy, ve kterých „uralka“ hnízdila a na jejich místo se sázel smrk. Je to také velká sova, vcelku nebojácna a díky svému světlému zbarvení i dobře viditelná, tedy snadný cíl pro lovce. Mnozí ji považovali za lidem nebezpečnou, protože se v blízkosti svého hnízda chová vůči vetřelcům včetně člověka agresivně. Po vyhlášení Národního parku Šumava byl odstartován projekt návratu puštíka bělavého zpět do šumavské přírody. Luděk Bufka z Národního parku Šumava s Bohuslavem Kloubcem z CHKO Třeboňsko navázali na reintrodukcii puštíka, která probíhala v Národním parku Bavorský les od konce sedmdesátých let. V NP Šumava se začalo počátkem devadesátých let, kdy bylo nutné nejdříve projít administrativní mašinérií. Musela se vyřídit velká spousta papírů, než se přivezla první divoká mláďata ze Slovenska, kde existovala dostatečně velká populace.

Mláďat se přivezlo celkem třicet z různých lokalit na Slovensku. Následně byla spárována v několika zoologických zahradách v republice. Když bylo páření úspěšné a pár následně vyvedl mláďata, byli puštíci převezeni do aklimatizačních voliér na Šumavě. V momentě, kdy mláďata dorostla, tj. během července až srpna, byla vypuštěna do volné přírody. Rodičovský pár byl poté odvezen zpět do příslušné zoologické zahrady. Celý tento proces reintrodukce trval patnáct let, od roku 1995 do roku 2010. Za tu dobu bylo vypuštěno více než 100 jedinců.

S rozvojem elektroniky byli někteří vypouštění jedinci vybaveni vysílači umísťovanými na ocasní pera s životností cca 8 měsíců. Tato praxe přinesla informace o přežívání vypuštěných jedinců, jejich rozptylu či využívání biotopů.

Sokol stěhovavý

Rozptyl mláďat byl značný. Někteří jedinci se dostali, měřeno vzdušnou čarou, až do vzdálenosti 45 kilometrů od místa svého vypuštění. Někteří odletěli pravděpodobně ještě dále. Z poslední doby totiž existují pozorování puštíků bělavých ze vzdálených lokalit, např. poblíž Plzně.

Bohužel jsme díky těmto vysílačkám zjistili také některé neslavné konce puštíků. V několika případech z nám neznámých příčin puštíci po vypuštění uhynuli. Ve dvou zdokumentovaných případech šlo ale o úhyn rukou člověka, a to úmyslný! K dalším případům úhynu došlo následkem úrazu elektrickým proudem, u dvou bylo zjištěno ulovení jiným dravcem nebo šelmou. V současné době se velikost populace na Šumavě, včetně Boletic a německé části Šumavy, odhaduje na cca 50–70 párů, což je docela dobrý základ pro životaschopnou populaci. Můžeme tedy zatím mluvit o úspěšné reintrodukci, protože v době, kdy se s ní začalo, byl puštík bělavý na území Šumavy považován za vyhynulého. Už v roce 1998, tři roky po vypouštění, bylo dokladováno první hnízdění této sovy ve volné přírodě na české straně Šumavy.

Rychlost mě nepřestává fascinovat, stejně jako schopnosti mnohých živočichů. A proto by možná bylo zajímavé dát si závody s nejrychlejším tvorem planety, který navíc žije nedaleko mého domu. Třeba bych vyhrál, ale třeba bych skončil špatně, protože ovládat motorku ve více než 300 kilometrech za hodinu není nic jednoduchého. No a já pořád nejsem tak dokonalý jako sokol stěhovavý.

PŘÍBĚH ŠESTNÁCTÝ MOTÝLI

*Perleťovec mokřadní a bříza zakrslá patří
k nejzácennějším druhům šumavských rašelinišť.*

16

Žluťásek borůvkový na Jezerní slati

Příběh šestnáctý

Jako malého kluka mě ohromovali svou barevností a také křehkostí. Když moji rodiče viděli, jak běhám za motýly a snažím se je chytit do rukou, vždy mě upozorňovali na to, že když je chytím za křídla, setru z nich šupinky, a tím je mohu nepřímo zahubit. Byla to jedna z věcí, kterou se mým rodičům podařilo vstítit mi do mé mysli a asi od osmi let jsem kvůli tomu už nikdy nesvíral tato pestrobarevná stvoření v ruce. Začal jsem je pozorovat a vždy mě fascinoval jejich sosáček, který dokážou rozvinout, sát jím z hlubokých květů a zase jej srolovat pod sebe.

Od puberty až dodnes mám motýly spojené se dvěma momenty. První je scéna z filmu Adéla ještě nevečeřela, kdy líbezná, ale trochu přihlouplá Květuška, kterou dokonale ztvárnila Naďa Konvalinková, chytala sítkou motýly a volala na svého dědečka, kterého hrál Ladislav Pešek: „Dědečku, dědečku, podívejte se, babočka jenerál...“

A ten druhý moment je zavedené klišé, že žena se dá „sbalit“ na to, když jí muž pozve k sobě domů, aby jí ukázal sbírku motýlů.

Alois Pavlíčko

KŘEHKÁ BAREVNOST NA ŠUMAVĚ

Nevím, kde vzniklo toto klišé, že pánové zvou dámy k sobě domů, aby jim ukázali sbírku motýlů. Osobně jsem neměl možnost to vyzkoušet, protože když jsem si začal budovat sbírku motýlů, nebylo to z důvodů estetická nebo dokonce erotická, ale z důvodů výzkumných a učebních. První moje ucelená sbírka regionálních motýlů pocházela ze školní přírodní rezervace Pod vyhlídkou v Prachaticích, vytvořil jsem ji v deseti letech a byla součástí mé práce pro biologickou olympiádu.

Přiznám se, že mě nikdy nenapadlo pozvat nějakou dámu na sbírku motýlů, a to ani v pozdějším věku. Myslím si, že dnes už je na to asi pozdě, protože naše společnost se posunula někam jinam a dámy podle mě pozvání na tento druh estetická neláká.

Dnes už sběry motýlů nedělám tak často jako před dvaceti nebo třiceti lety. Pokud je musím udělat, tak jen z důvodu dokladování druhu v rámci nějakého výzkumu nebo stavu biotopu. Například když jsem pracoval na tématu „Rozšíření perleťovce mokřadního na Šumavě po 2. světové válce“, musel jsem jedince z různých míst i zdokladovat, tudíž musela být vytvořena sbírka tohoto druhu motýla. Po čase se výborně „hodila“ ke studii šíření druhu a příbuznosti jednotlivých populací pomocí genetiky. Ale stejně jako v těch

mých deseti letech, jedná se o sbírku čistě pro vědecké účely.

Podle mě je někdy zajímavější rozklíčovat vztah lidí k motýlům, který je mnohdy až schizofrenní. Na jednu stranu je mnozí rádi uvidí na zahradě létat z květiny na květinu. Člověk je dokáže dlouho pozorovat, jak pomalu rozevírají a zavírají křídla, jak sají nektar z květů. Je to velmi uklidňující a díky pestrosti motýlů i krásný zážitek. Jenže pokud nám housenky motýlů, třeba bělásků, začnou žrát hlávky zelí nebo jinou zeleninu, začneme je nesnášet a bojovat s nimi. Jenže bez housenky není motýl a bez motýla není housenka...

Pestrost drobné havěti

Počet druhů bezobratlých, kteří na Šumavě žijí, nelze přesně určit, ale pokud bychom to chtěli odhadnout, dá se to třeba pomocí motýlů. Těch se v Česku vyskytuje zhruba 3500 druhů a z nich do tisíce žije na Šumavě, tedy zhruba třetina. Započítávám do toho jak denní, tak i noční motýly, kterých je mnohonásobně více. Podobně by se to dalo převést i na brouky, jen číslo bude vyšší, ale poměr zůstane. Pokud bychom do toho absolutního počtu chtěli zahrnout také ty nejmenší bezobratlé, kteří žijí v půdě, asi to číslo nebude nikdy konečné, protože mnohé druhy ještě čekají na své objevení.

V současnosti žije na Šumavě okolo 80 druhů denních motýlů. Pokud zabrousíme do minulosti vzdálené 100 až 120 let, zjistíme, že i tehdy bylo na Šumavě okolo 80 druhů denních motýlů, tedy stejný počet jako dnes. To by byla dobrá zpráva, kdyby se ovšem velikosti populací všech druhů trvale nezmenšovaly. Je otázkou, jestli za to může pouze člověk, nebo i jiné vlivy, například posun v usychání živných rostlin v průběhu léta, nevyrovnané počasí v zimě a podobně. V průběhu tohoto století se okolo 20 procent druhů obměnilo. To znamená, že některé druhy vyhynuly – například jasoň červenooký, který se v regionu vzácně vyskytoval například na Povydrí, Libíně nebo u Železné Rudy. Krajina pro tohoto motýla potměněla. Přestalo se pást v lesích, nejsou také skalnaté pastviny, na kterých by rostla živná rostlina pro tento druh, tedy rozchodník.

Byla zde i doba, která motýlům na Šumavě vůbec nesvědčila, hlavně období sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se masivně odvodňovalo, vápnilo se louky, nadměrně se používala průmyslová hnojiva a zvětšovaly se chovy dobytka, který potřeboval spásat více biomasy a vyvolával potřebu větší rozlohy pozemků, odvodněných luk. Tehdy zůstalo na Šumavě prostředí jen pro padesát druhů denních motýlů.

Vřetenuška chrastavcová na společném obědě s čmelákem u Lenory

Perleťovec mokřadní

Naproti tomu jsou druhy, které tu v minulosti nebyly zaznamenány, nebo byly známy pouze ve velmi omezených populacích a nyní se na Šumavě běžně vyskytují. To je případ perleťovce mokřadního. Ten tu žil ve velmi malých populacích v okolí rašelinišť, především okolo horního toku Vltavy a také v oblasti dnes zatopené vodní nádrží Lipno. Po druhé světové válce ale nastala situace, kdy byla Šumava vysídlena, přestaly se kosit louky až přímo k rašeliništím a na druhé straně se přistoupilo k velkým úpravám krajiny. To perleťovci vyhovovalo – tedy méně často sečené rdesnové louky. Proto se během padesáti let rozšířil na všechny vhodné biotopy na Šumavě. Kupodivu, znovu objeven byl ale až v roce 1963 v okolí Mrtvého luhu.

Tím ale jeho rozšíření nekončí a dnes ho mimo údolní a přechodová rašeliniště vidáme už také na vrchovištích, což dříve nebylo. Dokonce překonal i bariéru lesních komplexů, z Borových Lad se během čtvrt století dostal až na Modravsko a dnes ho pozorujeme už i v blízkosti Srní. Přitom cesta z oblasti Mrtvého luhu na Borová Lada mu trvala bezmála půl století.

Perleťovec mokřadní jako každý motýl potřebuje pro život svých housenek živné rostliny. V jeho případě jde o rdesno hadí kořen. To ale neznamená, že kde je rdesno, tam je i perleťovec. K výskytu rdesna ještě potřebuje specifické životní podmínky. Tento motýl je tyrfofil, tedy druh, který upřednostňuje zrašeliněné louky a vlhčí místa, kde kolísá hladina povrchové vody. Navíc je to druh, který musí žít ve velkých počtech a na více plochách v tzv. metapopulacích. Jednotlivé populace musí totiž mezi sebou komunikovat. Pokud je mezi těmito biotopy nějaká bariéra, třeba půl kilometru smrkového lesa, přestane se šířit. Zatím se ale Šumavou pohybuje dobře, až třeba kilometr za rok. Například takto postupně doletl proti proudu Teplé Vltavy na Kvildu a potom po loukách postupně až do Srní.

Perleťovec vede standardní život motýla. Samice naklade vajíčka na listy rdesna, kde se z nich vylíhnou housenky, které se na něm po několik měsíců vyvíjejí. K přezimování vyhledávají vhodné úkryty, které jsou spíše na vyvýšených místech – bultech – mimo jiné proto, aby nebyly během období vegetačního klidu trvale zaplaveny vodou.

Takto housenky přečkají chladné období a když se někdy na konci dubna oteplí, začnou velmi intenzivně konzumovat rdesno a v květnu se zakuklí. Po zhruba dvou týdnech se z kukly vylíhne nový motýl.

Zajímavý je i posun jejich líhnutí, protože jako malý kluk jsem motýly perleťovce potkával i v srpnu a málokdy v červnu. Poslední desetiletí sleduji, jak se motýli pravidelně líhnou již na konci května a od poloviny července je již nepotkáte. Někteří z těchto motýlů stihnou vytvořit i druhou generaci, což dříve také nebývalo časté. Stane se tedy, že ho potom můžeme pozorovat třeba i v září. Také na motýlech je tedy jasně vidět, že jsme svědky klimatických změn, kterým se mnohé druhy snaží přizpůsobit – některé lépe, jiné hůře.

Žluťásek borůvkový na rdesnu

Žluťásek borůvkový

Je dalším druhem, který se změnou přístupu ke krajině na Šumavě opět zviditelnil. Žluťásky borůvkového uvidíte velmi snadno, je přes čtyři centimetry velký a nespletete si ho také díky kombinaci žluté s hnědým lemem. V letu ho sice většina lidí asi nerozpozná, ale když půjdete třeba k Jezerní slati nebo se budete pohybovat kdekoli okolo rašelinišť a budou tam kvetoucí pcháče, bodláky nebo černýše, tak velmi pravděpodobně na nich uvidíte sedět právě žluťásky borůvkového, zpravidla od poloviny června do konce července.

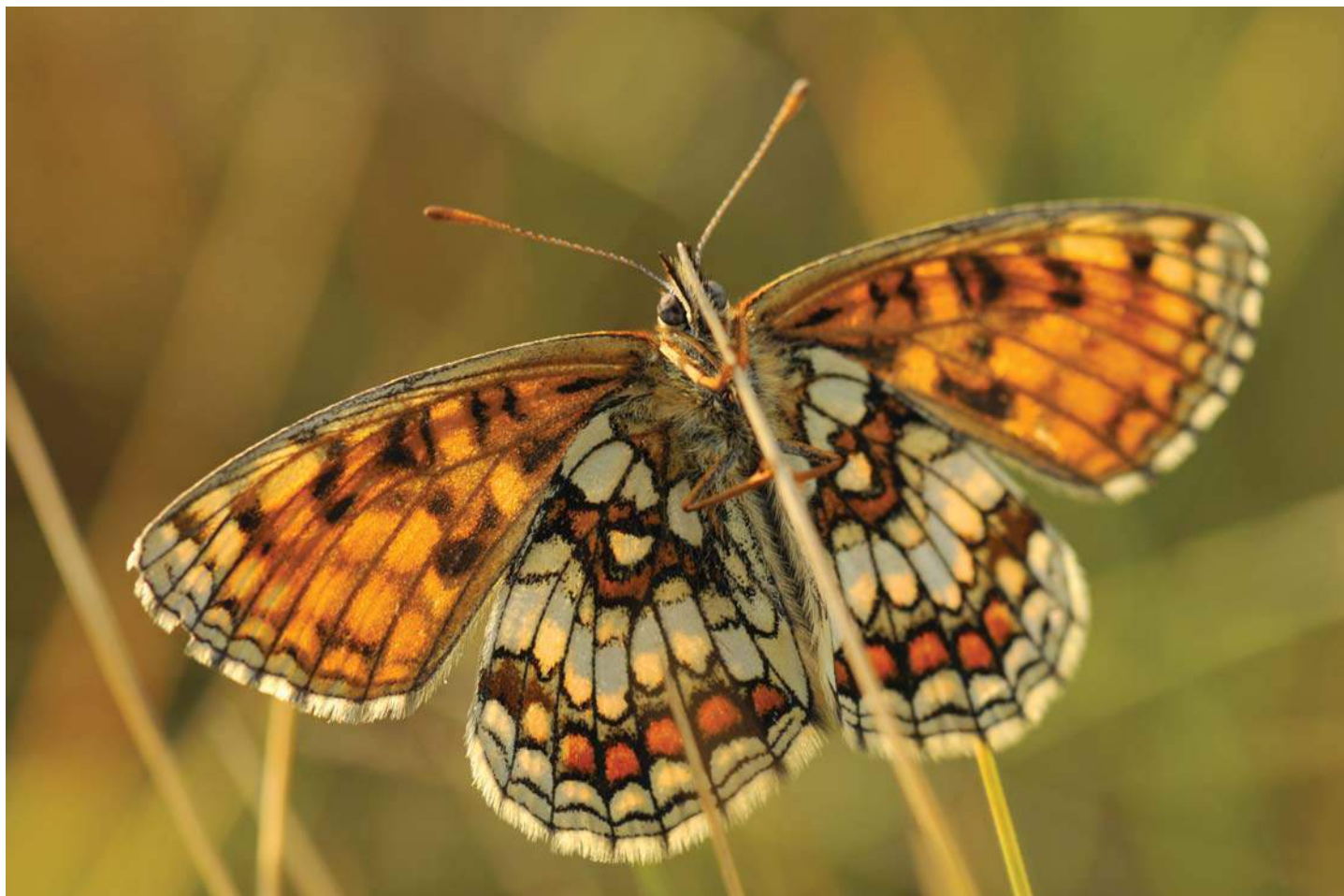
Tento druh se vyznačuje pohlavním dimorfismem, což znamená, že samičky vypadají jinak než samečci – jsou takové bledě zelenožluté, kdežto samečci jsou citronově žlutí. Barevně jsou velice atraktivní, fotogeničtí a jsou také výborní letci. Žluťásci také fungují v metapopulacích. V praxi to znamená, že potřebují velké množství ploch, kde by se mohli vyvíjet a Šumava je vlastně jednou takovou velkou metapopulací.

Živnou rostlinou je pouze vlochině bahenní. Ale také zde neplatí, že kde je vlochině, tam je žluťásek borůvkový. Je nutné, aby bylo stanoviště dobře osluněné a dostatečně velké. Na takových místech se housenky vyvíjejí zhruba deset měsíců.

Zajímavý je nejen vývoj, ale i odolnost housenky, která zimu přečkává ve stavu hibernace a dokáže přežít i arktické mrazy. Na podzim se zapře na list tak, že si z něj vytvoří komůrku, ve které přežije zimu, třeba i teplotu čtyřicet pod nulou. Na jaře, když se oteplí, housenka se dokrmí, zakuklí se a po zhruba deseti dnech se vylíhne motýl.

Pro samce díky jejich velké létavosti není problém zdolávat denně i kilometrové vzdálenosti. Zjistili jsme, že označení motýli z oblasti Mrtvého luhu přelétli do Volar k nádraží nebo k rozvodí směrem na Prachatice. Takže během dvaceti dnů svého života se motýl „courá“ i deset kilometrů od místa, kde se vylíhl.

Žluťásek dokáže také létat do vysokých nadmořských výšek, v Alpách i nad hranici lesa. Při monitoringu na Trojmezské hornatině jsme zjistili, že tam také žije malá populace tohoto motýla, která ale neobsazuje každý rok všechny vhodné plochy na hřebeni a může se vyskytnout jen na jednom z pěti zdejších malých rašelinišť. Pokud by ale občas nebyla „dotována“ nějakým jedincem, samici ze vzdálenějších lokalit ve Vltavském luhu, nepřežila by. Největší lokalitou výskytu žluťásky na Šumavě a vlastně i v České republice je Mrtvý luh se svým okolím, ve kterém se vyskytuje každoročně

Hnědásek jitrocelový

přes 10 tisíc jedinců. Existovala pravděpodobně ještě jedna větší populace na lokalitě asi o 150 ha větší než Mrtvý luh, ale ta už je šedesát let pod hladinou Lipenské vodní nádrže.

Jinde v republice, například v Jeseníkách nebo na Vysočině, žluťásek vymizel, a to právě proto, že mu chyběly dostatečně veliké a otevřené plochy pro vývoj s možností komunikace mezi sebou. Jeho populace ale stále přetrvává třeba v Krušných horách. V rámci střední Evropy je tedy Šumava jedinečným územím výskytu tohoto vzácného motýla.

Motýlí návrat

Na Šumavě jsme se také pokusili o návrat dvou druhů motýlů. Jeden se povedl, druhý bohužel úspěšný nebyl. Ohniváček rdesnový je druh, který byl úspěšně reintrodukován. Poslední jedinec tohoto druhu byl na Šumavě spatřen v roce 1976 u Křišťanovického rybníka a jeho reintrodukce proběhla po dvaceti pěti letech, v roce 2002. Postup reintrodukce je podobný jako u šelem. Je nutné, aby byl daný druh nejméně dvacet let v dané lokalitě nezvěstný, pak nesmí existovat žádná zákonná překážka a je třeba najít geneticky příbuzné jedince s nejbližší lokalitou výskytu. V případě ohniváčka rdesnového byli dovezeni jedinci z Horních Rakous, z lokality, která zarůstala smrkem a bylo jasné, že tam tento motýl dříve nebo později vyhyne. Na Šumavu jsme tehdy převezli 35 samic a dva samce.

Ohniváček je zajímavý tím, že v rámci svého životního cyklu samička naklade vajíčka v průběhu června na rdesno hadí kořen a vylíhlé housenky se kuklí již koncem července téhož roku. V této fázi přečkají až do následujícího roku. Právě tento druh je velmi citlivý na nakládání s biotopem, tedy se rdesnovou loukou. Pokud bychom ji posekali celou najednou a navíc v polovině července, s vysokou pravděpodobností celou generaci motýlů zahubíme. Housenky jsou také citlivé na případné červencové přísušky, které také dokážou s populací negativně zahýbat. Dnes ohniváčka monitorujeme již na skvělých čtyřech kilometrech čtverečních rdesnových luk.

Bohužel ne vše se vždy povede a na Šumavě máme za sebou také jednu neúspěšnou reintrodukcí, a to u žluťáka barvoměnného. Ten v sedmdesátých letech minulého století ze Šumavy vymizel. Bohužel tento kriticky ohrožený druh je na ústupu v celé Evropě a ve většině států západní a střední Evropy již vyhynul. Vlastně poslední takový boom tohoto motýla na Šumavě byl zaznamenán v době, kdy se paradoxně začalo připravovat totální zničení jednoho z nejúžasnějších a největších biotopů na Šumavě a možná v Česku vůbec, rašelinišť pod Černou v Pošumaví. Tedy v době, když se stavěla vodní nádrž Lipno, která následně rašeliniště zatopila. Tehdy se vytvářely nové cesty, průseky pro vedení vysokého napětí a přesně tyto lokality obsadil čilimník, živná rostlina žluťáka. Jenže to byla jen krátkodobá, dvacetiletá

epizoda, protože na začátku sedmdesátých let byl čilimník zpětně decimován absencí pastvy a nebyly vytvářeny nové disturbance. Žluťásek vymizel.

O jeho návrat jsme se pokoušeli mimo jiné proto, že se tyto průseky pravidelně obnovují a že v devadesátých letech vznikly na Lipensku nové sjezdovky, které ale byly zpočátku klasicky sečené a pro motýly příznivé. Byly také plné lilií cibulkonosných, pyšnily se i vzácnou vratičkou heřmánkolistou a masově se tam vyskytoval právě čilimník. Pro srovnání: dnes je ploch sjezdovek ještě více, což by mohlo vypadat velice dobře, ale nesečou se jako pozdní horské louky, nýbrž se mulčují a zasněžují, takže prostředí pro celý „minulý“ ekosystém je nyní naprosto nevhodné. Na sjezdovky Kramolín se před dvaceti lety reintrodukovalo 136 motýlů z Bílých Karpat, kde byli tito motýli „vypěstováni“. Jenže oni, jelikož žijí v obrovských metapopulacích a potřebují pro svůj život obrovské plochy, se rozlétlí do okolí a jen obtížně nalézali vhodné plochy pro kladení. Poslední jedinci byli na kramolínské sjezdovce viděni maximálně rok poté. V současné chvíli by záchrana tohoto motýla, který vyhynul už i v Bílých Karpatech, neměla smysl, protože zde není dost ploch s čilimníkem a také sousední populace v Rakousku a Bavorsku již před více než třiceti lety vyhynuly.

Invaze

Šumava není typicky otevřenou krajinou a bude vždy konzervativní, převážně lesní. Přesto známe jeden druh motýla, který se na Šumavu dostal – bělásek ovocný, a to před zhruba deseti lety. Je to druh, který byl v Česku skoro vyhuben, ale teď pomalu putuje ze západu Šumavy na jih. Před pěti lety nebyl problém ho spatřit na Ostrém nebo u Černého jezera, ale za tu dobu se rok od roku dostával dál, až vyplnil kontinuálně celou Šumavu. Teď už je možné ho pozorovat i v okolí Strážného, Volar nebo Nové Pece. Předpokládám, že se třeba během roku dostane zpět do boletického vojenského újezdu, kde byl naposledy zaznamenán před patnácti lety. Stále je ale vzácností, přestože dříve, třeba před půlstoletím, se jednalo o vcelku běžný druh motýla v celých Čechách.

Housenka martináče habrového nedaleko Kvildy

Dodnes nedokážu pochopit, kde se vzalo to klišé, „pozvat dámu k sobě domů na sbírku motýlů“. Přijde mi to podobné jako pozvat dámu k sobě domů na sbírku preparovaných hlav jelenů – vždy jsou to mrtvoly.

Motýli jsou nádherným obohacením naší přírody. Vnímáme je ale jaksi samozřejmě a mnohdy si neuvědomíme jejich křehkost, když je můžeme neopatrným dotekem nebo změnou jejich životního prostředí zabít.

Šumava je domovem osmi desítek denních motýlů, pokusím se tedy některé z nich podrobněji nastudovat a pak pozvu svoji úžasnou ženu na sbírku živých motýlů na Šumavu. Snad mi nedá košem...

PŘÍBĚH SEDMNÁCTÝ
O KYTKÁCH

*Šumavská louka posetá rozkvetlými
prstnatci nájovými pravými*

Sklenobýl bezlistý v Boubínském pralese

Hořeček český

Příběh sedmnáctý

Růže, karafiát a kosatec, tři kytky, které jsem ještě před nedávnem jako jediný dokázal bezpečně poznat a od sebe rozeznat. Ano, opravdu jsem absolutní botanický analfabet, tedy býval jsem.

Své obzory jsem si tímto směrem začal rozšiřovat v roce 2014, když jsem nastoupil na Správu Národního parku Šumava.

Začal jsem se pohybovat mezi lidmi, kteří Šumavě rozumějí, kteří ji mají uloženou hluboko ve svém srdci. Většina lidí ze Správy Národního parku totiž své zaměstnání bere zároveň jako poslání. Mnohdy nehledí na čas, peníze a jsou ochotni si neustále rozšiřovat svoji odbornost.

Každou chvíli se tak dozvídám o úžasných příbězích, jedinečných zvířatech, úžasných přírodních úkazech a zajímavých květinách. Ano, dnes už se moje portfolio botanického rozhledu den ode dne zvětšuje.

David Půbal

BÝT JEDNÍM Z MÁLA

Byl to jeden z nejmotivnějších dnů mého botanického života. Když jsem ho poprvé spatřil, doslova se mi podlomila kolena a cítil jsem těžko popsatelné štěstí. Chvilí jsem nevěřil, ale pak jsem si ho pořádně prohlédl. Bylo jich šest vedle sebe, tak jsem si tiše sedl vedle nich a jen tak je sledoval. Nemluvil jsem, nejáсал jsem, netancoval. Prostě jsem jen seděl na zemi s nohama pokrčenýma a rukama položenýma přes kolena. Byl to slastný pocit, možná podobný tomu, co zažívali objevitelé nových světů ve středověku. Stal jsem se jedním z pouhých deseti lidí, kteří za posledních 200 let mohli říci – „našel jsem na Šumavě sklenobýl bezlistý“.

Botanika jako koníček

Až do střední školy ve Veselí nad Lužnicí mě květiny a botanika úplně míjely. Vlastně mě kytky vůbec nezajímaly. Ale někdy student má to štěstí a narazí na osvětěného profesora, který v něm dokáže zažehnout vášeň. Pro mě to byl pan učitel Josef Míchal, který nás měl právě na botaniku. V té době jsem se také seznámil s Lojzou Pavlíčkem, který byl první, kdo mě zasvětil do tajů vzácné šumavské květeny. A přesto, že jsem na vysoké škole tento obor dál cíleně nestudoval, díky dalšímu profesorovi, panu Jaroslavu Koblížkovi na Lesnické fakultě Mendelovy univerzity v Brně, jsem se jí mohl dál vě-

novat, alespoň na amatérské úrovni. V závěru studia na vysoké škole bylo moje botanické cítění silně poznamenáno seznámením s charismatickým Františkem Procházkou. Byl to právě on, jehož památce jsem věnoval článek o znovuoobjevení sklenobýlu na Boubíně.

Dnes mám botaniku (podobně též sportovní rybařinu) jako svého velkého koníčka s tím, že se zaměřuji na květenu jižních Čech, a to především na část Šumavy. Co se týče rozšíření květin, nemůže se Šumava posuzovat jako jedno pohoří, ale musí se striktně rozdělovat, protože květena severozápadní Šumavy je do jisté míry jiná než květena jihovýchodní části tohoto pohoří. Je to dáno především klimatickými poměry, historickým vývojem šumavské květeny a přítomností Alp. Severozápadní část je více ovlivněna oceaničtějšími klimatem a květiny zde potřebují například větší míru vlhkosti. Takovým typickým obyvatelem pouze severozápadní Šumavy může být mokřýš vstřícnolistý, který se vyskytuje ještě kousek za Sušicí, velmi vzácně na Javorníku a v jihovýchodní části už ho nenajdete vůbec. Naproti tomu pouze na jihovýchodě území můžete obdivovat například pryskyřník omějolistý, kýchavici bílou nebo řeřišnici trojlistou.

A i když si mnozí spojují Šumavu se vzácnými a krásnými květinami, mezi botaniky nepatří k těm nejatraktivnějším lokalitám. Třeba proti Krkonošům jsme trochu chudými příbuz-

Zvoneček černý

nými, a to z několika důvodů. Například v Krkonoších je přirozené bezlesí nad horní hranicí lesa, které na Šumavě prakticky chybí. Tady bezlesí vzniklo sekundárně hlavně vykácením původních lesů. Podloží na Šumavě je často také velice chudé na živiny a ještě k tomu kyselé, což druhovému bohatství šumavských rostlin nepřídává. Nicméně ze Šumavy je v současné době odhadem uváděno přibližně 1260 taxonů cévnatých rostlin, a to včetně čtyř endemických druhů, které můžeme najít pouze v rámci Českého a Českoněmeckého masivu, s přesahem maximálně do předhoří Alp. Patří mezi ně hořeček mnohotvarý český, zvoneček černý, oměj šalamounek a prstnatec májový rašelinný.

Dobrodružství jménem botanika

Rok botanika začíná s prvními jarními květinami. Tady na Šumavě je to většinou někdy na přelomu února a března, kdy kvetou šafrány bělokvěté. Vrchol botanické sezóny zažíváme zhruba v červnu a uzavírá ji na podzim již zmiňovaný hořeček mnohotvarý český. Zvláštním případem jsou rostliny stálezelené, které za příhodných podmínek můžeme obdivovat celý rok (např. kapradiny).

Den botanika v terénu je vlastně takový celodenní nebo i vícedenní vandr. Člověk si vezme ruksak, do kterého si dá hlavně desky s novinami na lisování rostlin, botanický klíč, fotoaparát, lupu, případně GPS přístroj a zápisník, svačinu na tu dobu, kterou pravděpodobně v terénu stráví a ještě nějaké

ty drobnosti, bez kterých se neobejde. Před tím je ale někdy dobré si lokalitu, kam botanik vyráží, předem nastudovat, aby člověk věděl, co ho tam může čekat. Pak už tedy jde krajinou a dívá se pozorně kolem sebe. Když ho nějaká květina zaujme, vyfotí a zapíše si ji a v případě, že se nějakým způsobem jedná o zájmový druh, ale zároveň nesmí být druhem ohroženým, vytrhne ji a vloží do desek. Ale vytrhnout znamená celou rostlinu (u vybraných druhů i s kořeny) tak, aby v herbáři měla smysl i pro možnost studia v budoucích letech. Samozřejmostí u takto herbářovaných rostlin je přiložená kartička „botanická schedá“ s uvedením základních informací o lokalitě, celkové početnosti rostlin, nálezci a datu sběru.

Druhou variantou je jít do terénu cíleně za nějakým konkrétním druhem. V tomto případě je ale nutné nastudovat si i historické materiály a někdy až lehce detektivní metodou si předem určit co nejpřesněji místo původního nálezu. Dříve se totiž nálezy nezapisovaly pomocí GPS souřadnic jako dnes, ale jen slovním popisem místa, bohužel u těch nejstarších údajů navíc velmi stručným.

Pro botanika ale práce nekončí tím, že objeví nějakou květinu a popíše místo jejího výskytu. Tím ta práce vlastně začíná, protože je třeba danou lokalitu stále sledovat, pozorovat její vývoj, zvláště pokud se jedná o vzácné nebo ohrožené květiny a lokalitu, kde existuje nějaký druh územní ochrany.

A třetí variantou, jak poznávat rostliny, je skupinová botanická vycházka, která má ale svá zásadní specifika. Ne každý totiž vydrží botanické tempo. Ne že by bylo vražedné, spíše naopak. Chodí se velice pomalu a když se botanici u nějaké květiny zastaví, což je na bohatých lokalitách velmi často, stojí se dlouho.

Baví mě hledat orchideje. Těm je Šumava zaslíbená a existuje několik druhů, které mají centrum rozšíření právě tady. Příkladem může být měkčička jednolistá, kterou v takovém množství jako na Šumavě a v přiléhajícím Předšumaví nenajdete v celých Čechách. Další krásnou jarní šumavskou orchidejí je prstnatec bezový nebo korállice trojklanná. Právě ta, podobně jako sklenobýl bezlistý, patří mezi tzv. heterotrofní orchideje. Jedná se o nezelené druhy orchidejí, které nemají listy a jsou odkázány na příjem organických látek ze substrátu. Tím je v obou případech půda bohatá na tyto látky, a proto oba výše uvedené druhy řadíme mezi tzv. saprofyty, které se živí prostřednictvím symbiomy s houbami, jedná se o tzv. mykotrofi.

V obecné rovině se soužití orchidejí a hub dá charakterizovat tak, že rostlina dodává houbě produkty své asimilace a houba pomáhá rostlině přijímat vodu a jednoduché anorganické i organické látky, které rostlina potřebuje k budování svého těla.

Nedávno se mi také podařilo objevit na Vápenném vrchu u Černé v Pošumaví smrkovník plazivý. To je druh, který je v současné době znám z jižních Čech pouze z Horažďovicka a Strakonicka. V oblasti Černé v Pošumaví by ho čekal jen málokdo.

Sklenobýl aneb Modrý Mauricius Šumavy

Ano, je vzácný jako Modrý Mauricius, jen jeho hodnota se nedá vyčíslit penězi. Za posledních 200 let je o výskytu sklenobýlu bezlistého na české straně Šumavy vedeno jen sedm záznamů. Poslední výskyt předtím, než jsem ho objevil, byl zaznamenán z údolí řeky Losenice v roce 1995 panem Václavem Vokounem. Já ho ale našel na Boubíně v roce 2006, tedy přesně šedesát let poté, kdy zde byl druh naposledy spatřen.

Teď je tomu už deset let, ten čas strašně rychle letí, ale vzpomínám na to, jako by to bylo včera. Tehdy jsem se zaměřil vyloženě na hledání sklenobýlu. Nastudoval jsem si tedy všechno, co bylo dostupné, včetně všech popsaných výskytů a vyrazil jsem. Nakonec to ani netrvalo tak dlouho, vlastně během jediného dne se mi ho podařilo najít.

Vzhledem k tomu, že pravděpodobně neexistuje konkrétní lokalizace původního nálezu z roku 1946, [náznakem byla lokalita popsána pouze od jednoho ze spolunálezců (J. Holuba) ve sborníku České botanické společnosti (Materiály 17), a to až v roce 1999], musel jsem si vytipovat pravděpodobná místa výskytu, tedy s vlhčí, humóznější půdou, která jsou celodenně zastíněna pralesovitým listnatým porostem. Tyto lokality jsem začal systematicky procházet. Nakonec se mi podařilo nalézt první lokalitu s výskytem šesti kvetoucích lodyh. V následujících dnech jsem našel ještě pár dalších lokalit. Od té doby sklenobýl sleduji každý rok a občas se najde nějaká nová mikrolokalita, zatím pokaždé v blízkosti tří stejných potůčků.

Život je pes, i pro sklenobýl

Jak jsem již řekl, život sklenobýlu bezlistého je plně závislý na mykorrhíze, tedy na symbióze mezi houbou a rostlinou. Sklenobýl je totiž rostlina celá bez chlorofylu. Má voskové, bledě žluté nebo slabě narůžovělé zbarvení. Vytvořením květů, na Boubíně někdy v půlce července, které opylují pravděpodobně čmeláci se soumráchnou aktivitou, tedy v době, kdy je vůně květů nejintenzivnější, bývají zpravidla vyčerpány veškeré zásobní látky oddenku, a ten odumírá. Proto nemusí na stejném místě následujících několik let kvést ani jediná rostlina. Udává se také, že sklenobýl, který se v přírodě rozmnožuje především oddenky, může kvést i pod zemí, ale to je těžké prokázat. Ostatně, život sklenobýlu byl zatím velice málo popsán a stále zůstává záhadou.

Co ale víme jistě, je to, že houba, na které je sklenobýl životně závislý, je velmi citlivá na znečištění životního prostředí a kyselé deště. Právě to bylo pravděpodobně důvodem, proč

se ho šedesát let nepodařilo na Šumavě nalézt. Je tedy pravděpodobné, že se životní prostředí celkově zlepšuje.

Sklenobýl bezlistý coby ohrožený druh se ale nevyskytuje pouze na Šumavě. Pravidelná pozorování pocházejí z Moravy (především z Moravského krasu a Bílých Karpat) V roce 1999 a opakovaně v letech 2007, 2008 a 2009 byl zaregistrován i v Hrubém Jeseníku. Jeho výskyt byl nejnověji potvrzen také v Krkonoších a překvapivě před nedávnem, v roce 2014, byl objeven i nedaleko Boubína, avšak v Předšumaví, poblíž Lštění. Tuto lokalitu také pravidelně sleduji, ale od doby nálezu se zde sklenobýl prozatím neobjevil.

Na Šumavě je ještě minimálně jedna taková botanická specialita, která ale byla objevena teprve až studiem herbářového materiálu uloženého v herbáři Národního muzea v Praze. Jedná se o dva exempláře vratičky jednoduché, která byla sbírána L. Čelakovským v roce 1895 u Borových Lad. Snaze o znovuoobjevení této vzácné kapradinky byla na Šumavě v posledních dvaceti letech věnována mimořádná pozornost, nicméně do současné doby se to nikomu nepodařilo, a tak tento vzácný druh je v České republice považován za vyhynulý.

Sklenobýl bezlistý je takovým Modrým Mauriciem Šumavy.

Sklenobýl je velice nenápadný. To se potvrzuje každý rok, když odborníci jako David Půbal obdivují sklenobýl v příkopu u velmi silně využívané turistické cesty na Boubíně, zatímco turisté ho bez povšimnutí míjejí. V tomto ohledu dvakrát platí, že Šumavu je třeba si prochodit a neustále sledovat přírodu kolem sebe. Mnohdy se totiž na těch nejnepravděpodobnějších místech skrývají opravdové poklady.

Časně ráno na Chalupské slati

PŘÍBĚH OSMNÁCTÝ RÁJ

18

Krásné šumavské nevlídno na Velké Mokrůvce

Příběh osmnáctý

Opravdu rozličné pohnutky přivedly lidi na Šumavu. Někdy jsou více osobní a rodinné, někdy třeba praktické či pracovní, ale co jsem měl možnost zachytit, tak většina lidí přijde na Šumavu z důvodu romanticky vykresleného života v nádherné přírodě. Jestli ten následný život na Šumavě pak u většiny probíhal podle původní představy, to už zhodnotit nedokážu. Ale jedno je jisté, mnohé příběhy by vydaly na knihu. Třeba ten, který si prožil člověk, jehož uchvátila sama šumavská literatura.

Jaroslav Pulkrábek

KDYŽ V RÁJI PRŠELO

Dětství a mládí jsem prožil v absolutním šumavském nevědomí. Ano, o Šumavě jsme se učili ve škole, ale tehdy mě to nějak nenadchlo, vlastně mi Šumava byla úplně jedno. Pocházím z Bechyně, kde jsem strávil prvních patnáct let života, pak jsem se s rodiči přestěhoval do Prahy. Tam jsem žil, studoval, našel si budoucí manželku, která se mnou měla mnohé společné zájmy. Třeba milovala literaturu jako já. No a oba jsme si přečetli knihu „Když v ráji pršelo“. Je to příběh dvou Pražáků, kteří odjeli hledat své štěstí na Šumavu, myslím, že na Jelení Vrchy, kde začali provozovat hospodu s penzionem. Samozřejmě museli překonávat spoustu nástrah a strastí. Ale přeci jen to byla romantika, kterou jsme s manželkou chtěli zažít, protože ta kniha Jana Otčenáška nás nadchla oba. Ale musel to být osud, protože já na Šumavě do té doby v životě nebyl a kniha „Když v ráji pršelo“ byla tou první, kterou jsem o Šumavě přečetl.

Z pohodlí pod okap... Anebo do louže?

Opustili jsme tedy pohodlí Prahy, kde jsme měli zařízený domek, já odešel z dobře placeného zaměstnání v pražských dopravních podnicích, dalo by se říci, že jsme za sebou spálili mosty a jeli do neznáma. Napsal jsem do Prachatic na úřad práce, jak se to dnes nazývá, že mám nějaké vzdělání, manželka že má taky nějaké vzdělání a dali mi nabídku, že můžu jít dělat elektrikáře u lesů. Jenže když jsem přijel, místo elektrikáře už bylo obsazené a pro mě měli pouze místo dřevorubce. No, nikdy jsem ani neviděl motorovou pilu, ale když jsem vycházel z kanceláře, kde mi to místo nabídli, oznámil jsem manželce, že mám práci. Jako silnoproudář jsem se v lesích na Boubíně a okolí oháněl pilou od roku 1988, kdy tam padly velké polomy, až do roku 1990. Přiznávám, že pro mě jako pro člověka z města, který do té doby bloumal maximálně městskými parky, to nebyla jednoduchá doba. Navíc

Modravské slatě se na konci září za troubení jelenů noří do večerní mlhy.

mě trápily zdravotní problémy, kvůli kterým jsem nakonec té práce musel i nechat. Ale jako vždy, vše špatné je pro něco dobré, a díky této práci jsem se dostal k opravdovým „bodrým“ Šumavákům, ke starým kočím, k Němcům, kteří v roce 1945 nebyli odsunuti, k lidem, kteří se v roce 1968 „uklidili“ na Šumavu před Rusy.

Objevování jiného světa

Bydleli jsme v Záblatí mezi lidmi, kteří nějak žili, pracovali, bavili se. Ale za nimi byl takový závoj, za kterým byl ukryt jejich jiný svět. Byl to svět lidí, kteří tady, v Sudetech, zažili válku,

odsun, ale nechtěli o tom mluvit. Já se ale ten svět snažil objevovat, snažil jsem se z lidí dostat prožitky, což nebylo nic jednoduchého. Jednak o tom ti lidé opravdu nechtěli hovořit a navíc, byli to makáči, kteří toho moc nenamluvili. Ale byly chvíle, které je rozpovídaly. Například když přšelo a nedalo se venku dělat, to jsme seděli v maringotce a čekali na hajného, až pro nás přijede. To byly právě ty momenty, kdy ti staří bardi mluvili, vzpomínali a já velmi poctivě poslouchal a snažil se to uchovávat v paměti.

V roce 2009 jsem ty příběhy oprášil a začal je psát jednou týdně do novin. Říkal jsem si, že to mám tak na dva roky, že

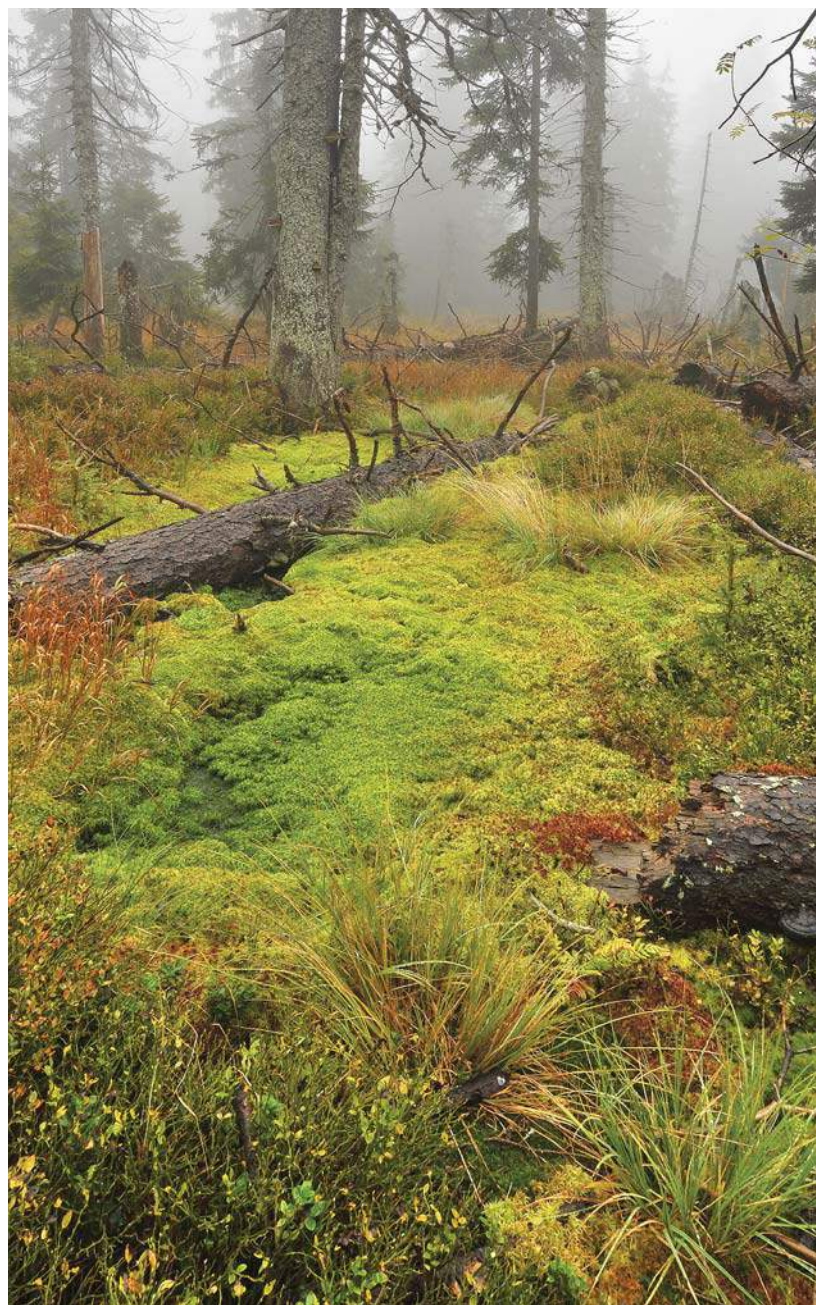
tu stovku příběhů napíšu. No, dnes už píši sedmý rok a stále je o čem. Pravda, některé z nich jsou smyšlené, ale ten základ pochází stále ze skutečnosti.

Šumava ponurá

O Šumavě píše mnoho lidí. Jsou to mladí, staří, ženy i muži. Autory bych rozdělil do dvou skupin. Na ty, kteří o Šumavě píšou v odborné rovině, místopisně, zabývají se historií a ty, kteří píšou prózu. Těchto autorů je stále více a asi je to tím, že Šumava jako téma, jako prostředí stále silně přitahuje. Pravdou je také to, že už jen samotný název Šumava je at-

raktivní. Když třeba napíšete kuchařku s názvem „Recepty nejen ze Šumavy“, už se stává atraktivní. Ale zpět k próze. Obecně se dá říci, že se většinou jedná o kvalitní díla a jedna věc je spojuje – ponurost. Jak novodobí autoři, tak i ten starý dobrý Klostermann vidí Šumavu velmi temnou a odráží se to v jejich dílech. Například jedna z těch posledně vydaných knih „Ježíš na Šumavě“ je natolik temná, že po deseti přečtených stranách si prostě musíte dát pauzu. Ale Šumava stále přitahuje. Je to zvláštní, protože v Česku je mnoho úžasných míst, ať jsou to Krkonoše, Jizerské hory. A zrovna Jizerské hory by se také mohly stát atraktivními, protože jsou velmi podobné Šumavě. Byly zde také Sudety, působili tu skláři, Němci, proběhl tu odsun a je zde stejně drsné podnebí. Jenže Šumava je jiná. Přitahuje více, je osudová. To množství děl, které se váže k jednomu území, nemá srovnání asi nikde jinde v Čechách. Začali jsme proto pracovat na databázi knih nazvané Šumava Litera. Jsme teprve na začátku, ale už evi-

V lese pod Roklanem

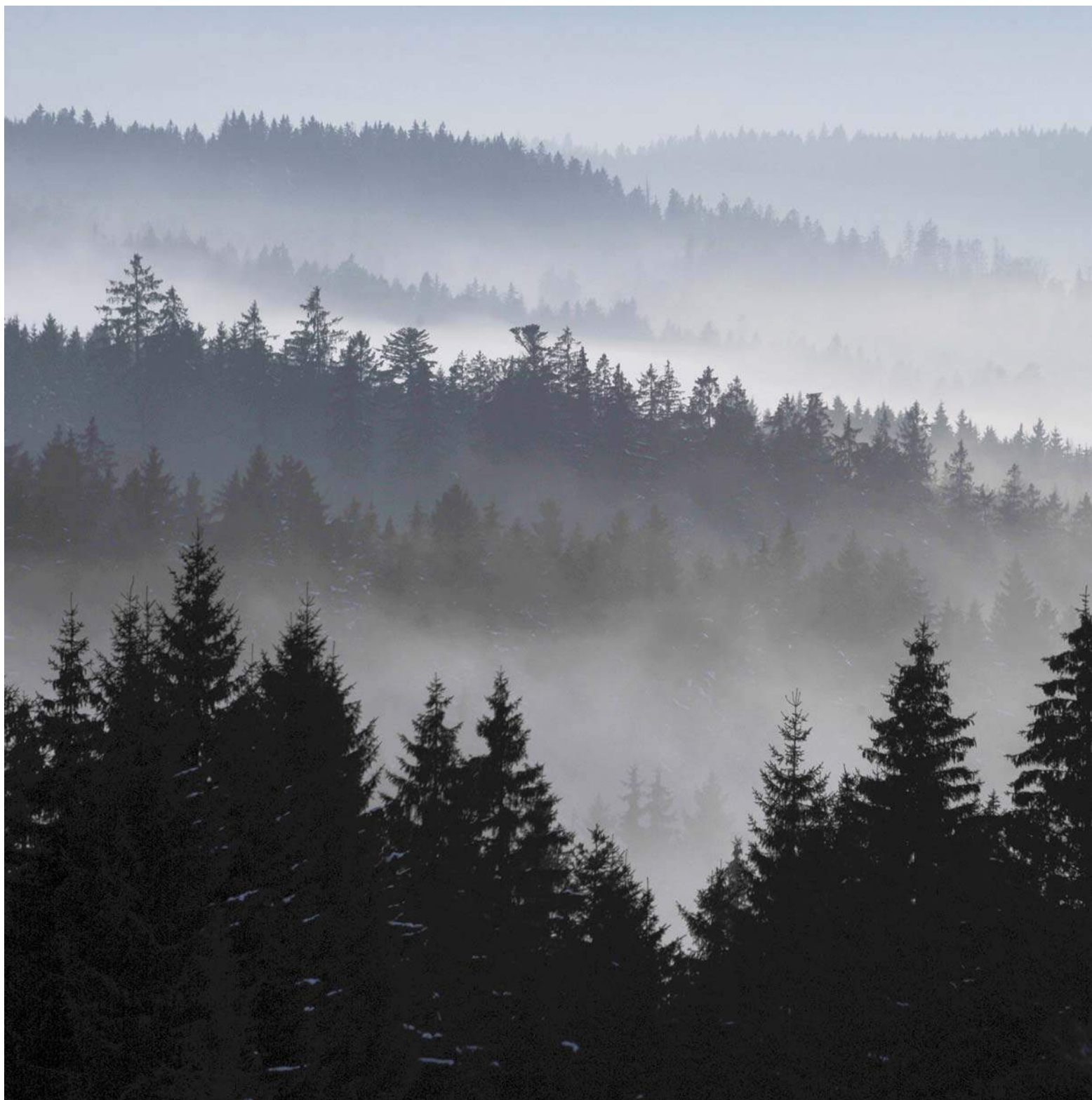

dujeme přes pět stovek děl. A to jsme pořád jen u česky psaných. Další stovky, možná tisíce jsou psány německy. Zajímavé je také to, že málo literárních děl se věnuje padesátým až sedmdesátým letům minulého století. I současní autoři se věnují nebo své příběhy zasazují do doby první republiky či ještě hlouběji do historie.

Jak se čte Šumava?

Co nového vyjde o Šumavě, všechno mi projde rukama, všechno přečtu. Starší knihy se snažím číst, jak se dá. Leckdy je to velice složité, například před nedávnem jsem sháněl od

Tomka „Šumavské pověsti lidu českého“, které vyšly někdy ve dvacátých letech. Bylo nemožné je sehnat, až nakonec na jedné burze jsem je zahlédl. Stály mě osm stovek. Občas mi to také leze krkem. Třeba když čtete už čtvrtého Klostermanna. Je to těžší a těžší a každá další kniha se čte pomaleji. Obecně se dá říci, že staré knihy jsou složitější na čtení. My jsme totiž zvyklí vše vstřebávat rychle a zkratkovitě. Ale ti staří autoři dokázali popsat to, že prší, v osmi větách. A to vás učí trpělivosti. Šumava byla krajem, kde žili silně věřící lidé. To se prolíná snad všemi staršími literárními díly. Ale je to logické, protože čím hůře se lidé mají, tím je jejich víra silnější. Velmi

zajímavé a hlavně poučné je také procházet si farní kroniky ze Šumavy. Většina z nich tedy končí v roce 1939, stejně jako většina literárních děl. Ty pak zase začínají až po roce 1945. Válečná doba je skoro tabu, ani pamětníci se k ní nechtějí moc vracet.

Současnou Šumavu, tedy Šumavu od těch osmdesátých nebo devadesátých let minulého století, žádný autor také nezachycuje. Myslím tím tu reálnou. Ano, objevují se detektivky nebo fiktivní příběhy zasazené do skutečných míst, ale tak, jak Šumavu na přelomu 19. a 20. století popisoval Klostermann, tak ji o sto let později nikdo nepopisuje.

Myslím si ale, že to ještě musí uzrát. Víte, já si také vzpomínám na to, že v osmdesátých letech jsem jel ráno z Vimperka do Horní Vltavice a nepotkal jsem ani jedno auto a že jsme dostávali příplatky za to, že tady žijeme.

Možná teď ještě nevidíme ta nosná témata, která viděl třeba Klostermann, tedy čas „zlatého broučka“, drsný život, souznění s bohem a přírodou nebo marný boj proti ní. Možná se brzy strhne lavina spisovatelů, kteří začnou popisovat to, jaká tu byla krajina bez aquaparků, golfových hřišť a sjezdovek, že šel člověk pět nebo deset kilometrů jenom lesem a nepotkal živáčka.

Šumava a detektivka, nebo obyčejní lidé?

Pro lidi je Šumava velmi atraktivním místem a detektivka je zase velmi atraktivním literárním žánrem. Je tedy pravděpodobné, že když spojíte tyhle dvě věci dohromady, mělo by to fungovat. Šumava totiž díky té své ponurosti, která je vlastně velmi působivá, možná ani tolik nepotřebuje vraždu. Navíc, na Šumavě se stalo tolik reálných tragédií, mordů a kriminálních činů, že si autoři snad ani nemusejí nic vymýšlet. Svým způsobem si to prostředí samo vystačí. Zkuste jít v noci přes slatě a pak to popsat v literárním díle. Možná to bude mít úspěch.

Já si ale myslím, že ten pravý potenciál je jinde. Ještě nikdo pořádně nepopsal příběhy těch lidí, kteří Šumavu začali cítit, kteří začali být její součástí. Například veterinář Petráš z Nových Hutí, který měl přezdívku Šumař. Dnes už bohužel není, ale jeho příběh, jeho vztah k Šumavě, to je námět na román jako hrom. Takových lidí, kteří Šumavu žili nebo ještě žijí, kteří s ní souzní, je více. Možná ten čas přijde, kdy se najdou autoři, kteří to budou chtít popsat a čtenáři, kteří se tím budou chtít nechat strhnout. Moc si takovou dobu přeji zažít.

Siluetu lesa večer ze Zhůří. Mezi smrky se ojediněle vzpínají vzrostlé jedle.

Lidé, čtěte. Čtěte romány, detektivky, povídky, pohádky, verše, odborná pojednání... Čtěte do hloubky, nepospíchejte, vychutnávejte si to. Hrajte si s představivostí, protože číst jen popisky u fotografií nestačí. Žijeme sice v době, která se neustále zrychluje, ale člověk má své limity a uběhnout stovku pod devět sekund možná nikdo nikdy nezvládne. A Šumava a šumavská literatura rozhodně není závodem na krátké dráze.

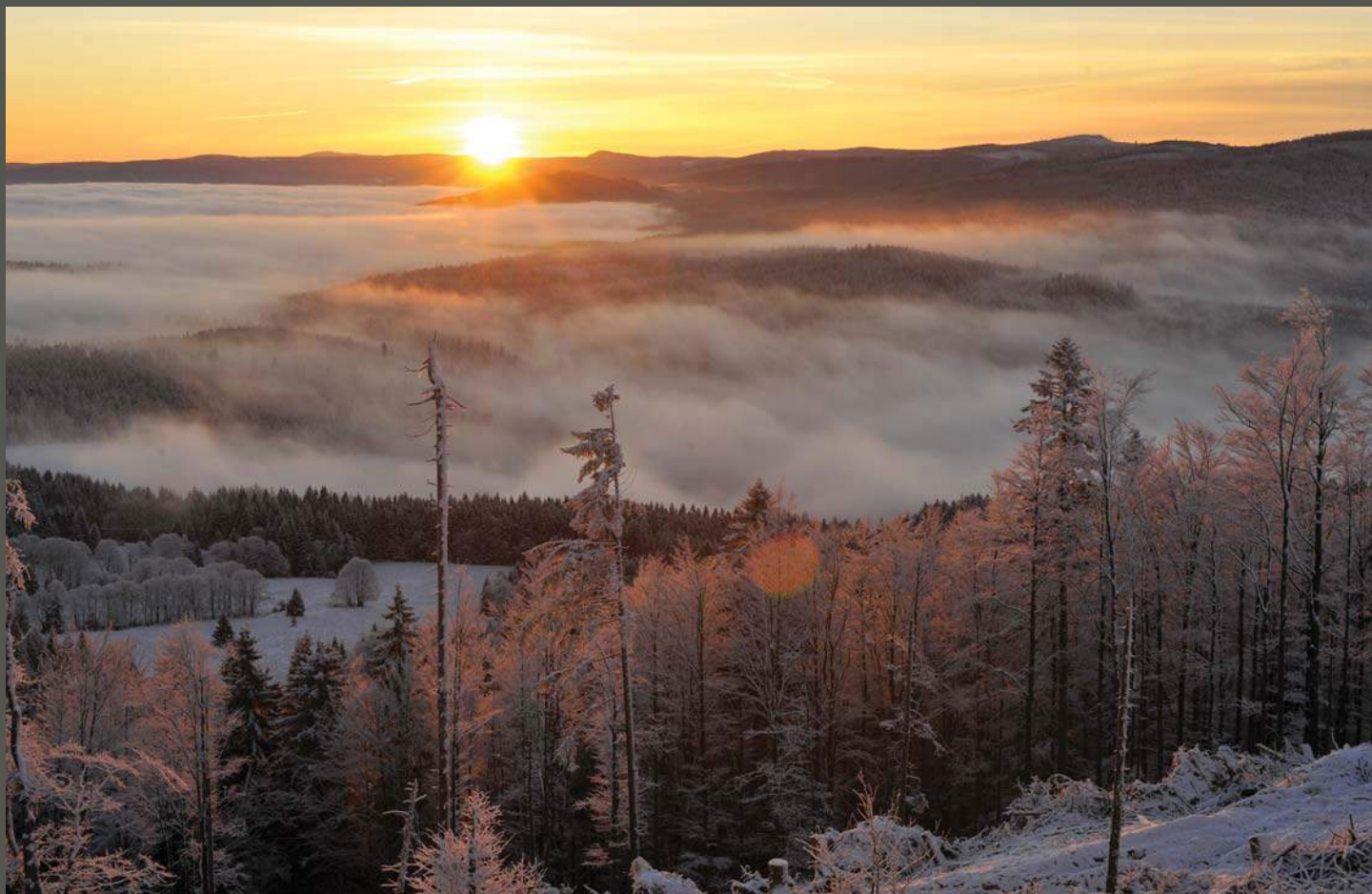

PŘÍBĚH DEVATENÁCTÝ

FILMAŘI

Mrazivé ráno od Řetenic

Listopadové ráno z Pancíře. První sněh pokrývající Šumavu vycházející slunce ještě rozpustí.

Příběh devatenáctý

„Jim se stalo něco překrásného, jim se stalo něco divného. Našla Věrka Honzu nešťastného, zamilovala se do něho...“ zpíval do telefonu mojí ženě filmový Lotrando, režisér Jiří Strach. Byl večer 27. prosince roku 2015 a v tu chvíli jsem znal hubeného Stracha jen asi hodinu a půl. Přesto takto originálně uklidňoval moji ženu, že jsem v pořádku, že na rozdíl od nich nepiji a už se pomalu chystám na cestu ze šumavského Špičáku domů.

Za dva měsíce mi Jiří Strach volal, jen už mi do telefonu nezpíval. „Mám velkou prosbu, jak teď natáčíš Anděla Páně dvojku, potřebuji s Ivanem Trojanem a Jirkou Dvořákem natočit jejich pozemské putování a bezpodmínečně to musí být na Šumavě. Prostě ji tam musím dostat stůj co stůj. Kam tedy se štábem vyrazíme?“

Jiří Strach

LÁSKA MÉHO ŽIVOTA ZE ŠUMAVY

Pohádka Anděl Páně vznikala před jedenácti lety z valné části na Šumavě a chtěl jsem, aby se Šumava aspoň „mihla“ i ve dvojce. Snažím se ji vždy dostat do každého svého filmu. Například film *Vrásky z lásky* se zčásti točil na Šumavě, pohádka *Tři životy* s Vojtou Dykem v hlavní roli se tady na Šumavě z velké části odehrává. Prostě a jednoduše, mám to tu rád a rád Šumavu „vyvážím“ ven. Šumava je totiž krásná – ať kameru postavíte, kam ji postavíte, všude je to pěkné. To je stejné, jako když máte krásnou herečku, můžete ji natočit z kterékoli strany, dokonce i nahou a ona je pořád krásná. Tak to je pro mě Šumava.

Vůbec poprvé jsem na Šumavu přijel pracovně. V roce 2001 jsem v Kašperských Horách natáčel film *Vůně vanilky*, který se odehrával v květnu v roce 1945, kdy Američané osvobozovali západní Čechy. A asi to byla tehdy láska na první pohled, protože od té doby sem jezdím odpočívat, pracovat a koneckonců jsem se sem i přizemnil. Je ale pravdou, že jsem ještě pořád náplava, i když už mám nějakou tu šumavskou slámu za ušima.

Šumava osudová

Šumava mi dala a zaplať Pán Bůh stále dává mnohé krásy jak pracovní, tak i ty osobní. Šumava mi totiž dala i moji manželku Magdalenku. V roce 2001, když jsme točili už zmiňovaný

film *Vůně vanilky* a já vůbec poprvé zavítal na Šumavu, byl celý štáb ubytován v hotelu v Řetenicích. Když jsme se o čtyři roky později na Šumavu vrátili točit pohádku *Anděl Páně*, doporučil jsem produkci, aby sjednala ubytování opět v hotelu v Řetenicích, kde jsme byli hodně spokojení. No a tam se to stalo.

Magdalenka, majitelka hotelu, se tam objevila a já jsem viděl krásnou holku, která vaří dobrý kafe a která se o mě dobře stará. Vznikla z toho velká láska, která trvá už jedenáct let. Tehdy jsem si doopravdy mohl zpívat: „*Nám se stalo něco překrásného, nám se stalo něco divného...*“

Myslím jsi, že mi tehdy Pán Bůh poslal Magdalenku za odměnu. Řekl si – když ten Strach točí reklamu na mě, tak já mu pošlu do života takovou prima holku.

Tři životy na Křemelné

Pohádku *Tři životy* jsem prostě chtěl točit na Šumavě. Bylo to v roce 2007 a byl jsem jak malé dítě, které si něco vybere a prostě to musí mít. Vybral jsem si pro natáčení ta nejhezčí místa a všechna na Šumavě, některá v přísně chráněných zónách. Když jsem to oznámil produkci České televize, kolegové padali do mdlob. „*No to ale musíme mít povolení vlády,*“ říkali mi. Moje odpověď byla prozaická: „*Tak zařídte povolení vlády.*“

Stalo se. Na jednom zasedání tehdy Topolánkovy vlády se hlasovalo, jestli smí Strach točit vánoční pohádku pro Českou televizi na Šumavě v první zóně. Povolení jsme dostali, a tak jsme točili hlavně v okolí Křemelné pod odborným dohledem pracovníků národního parku. Myslím, že tehdy ta spolupráce byla velmi dobrá a kdykoli hrozilo, že by naše natáčení mohlo způsobit devastaci nějakých vzácných květů, přesunuli jsme se jinam. Prostě a jednoduše, pro dobrý záběr, který je pro film důležitý, udělám velmi mnoho, ale pokud by to mělo ohrozit tu nádhernou přírodu na Šumavě, budu rád hledat jinou možnost.

Jsem si vědom, že na Šumavě je národní park a to označení prostě něco znamená. Znamená to, že je to území všech obyvatel České republiky, nejen těch, co tu bydlí, ale tak trochu i těch Ostravanů nebo Pražanů. A když už jsme si jednou řekli, že to tady tak bude, je nutné dodržovat ty stanovené zákony, regule a omezení, a to platí i pro režiséra Stracha.

Král Šumavy

Film Král Šumavy bezpochyby patří do kolonky „kultovní“. Proto je logické, že jsem ho viděl, a ne pouze jednou. Svým způsobem jsem ho musel vidět, a to ještě v době svých studií na FAMU, protože jeho režisér, pan Karel Kachyňa, tehdy byl mým profesorem. Nutno přiznat, že je to řemeslně špičkově natočený film, který samozřejmě měl nějakou politickou

úlohu v té době, ve které vznikl. Ten film také ukazuje, jak skvělá je Šumava herečka.

Když Šumavu připodobním k hercům, tak jsou herci, kteří jsou spjatí s jednou rolí, s jedním výrazem, z něhož se nikdy nevymaní. Na druhou stranu jsou herci, kteří dokážou zahrát úplně všechno. Takový je například Ivan Trojan nebo Andulka Geislerová, která dokáže zahrát od anglické královny až po prostitutku úplně všechno – a tohle je přesně Šumava. Ona se dokáže tvářit jako to nejkrásnější, nejprosluněnější, nejromantičtější místo na světě, stejně jako dokáže předvést tu nejšpinavější, nejtemnější, nejděsivější ježibabu, kterou byste nikdy nechtěli potkat.

To ale není to jediné, co filmaře opakovaně láká na Šumavu, jednu velkou výhodu této „filmařské lokace“ zařídili paradoxně komunisté. Díky tomu, že zde byl neprostupný vojenský prostor, že tu zlikvidovali spoustu vesnic a ty, které tu zůstaly, byly na okraji zájmu společnosti a nikdo do nich moc nechtěl, tu zůstalo území bez drátů elektrického napětí, většinou bez ohyzdných železobetonových staveb různých obřích kravínů, paneláků nebo bytovek. Příroda tu zůstala opravdu divoká, mnohde bez náznaku lidského zásahu a právě to slouží ke cti všem těm ochranářům, kteří nás občas prudí, ale díky nim tohle zůstane zachováno našim dětem a vnoučatům. Pro nás filmaře je to opravdu učiněný ráj, ve kterém se dobře točí pohádky nebo historické filmy.

Rašelinné jezírko obklopují nejasné okraje s blatnicí bahenním rašelínky a rosnatkou okrouhlostou.

Anděl Páně

Když se o filmové pohádce začne mluvit jako o „klasické vánoční pohádce, která v tomto čase nemůže v televizi chybět“, je to pro každého režiséra nejvíc, co se mu může v jeho profesním životě stát. Takovou pohádkou se stal Anděl Páně a o to víc mě těší, že velká část této „klasiky“ se natáčela na Šumavě. I proto jsem se při natáčení dvojky musel na Šumavu vrátit.

Celé natáčení mě a mnohé další vrací v čase zpět o těch jedenáct let. Je to takové déjà vu, třeba v momentě, když jsem přišel do maskérny a opět jsem viděl Ivana Trojana s těmi křídly na zádech, s tou blondátou kudrnatou parukou. Pak se zase brodili s Jirkou Dvořákem ve sněhových závějích a aby tolik nevnímali tu zimu, tak si utahovali jeden ze druhého a bavili celý štáb.

A jsem si jistý, že i když té Šumavy bude ve dvojce méně než v prvním Andělu Páně, stejně potěší každého diváka a vryje se mu do paměti. První scéna ve filmu, kdy anděl Petronel a čert Uriáš spadnou na zem, se odehrává na Zhůří u Horské Kvildy. Ale to si pravděpodobně diváci v první chvíli neuvědomí. Oni uvidí krásnou lokaci a nebudou řešit, kde jsme to točili. Mnozí to asi ani nepoznají, jen se jim to bude podvědomě líbit, o tom jsem přesvědčený.

Teprve až v závěrečných titulcích budou číst „Poděkování patří Správě Národního parku Šumava, Horské službě Šumava...“, tak potom jim to sepne, že viděli Zhůří, okolí Vydry. A přiznám se, že bych byl velmi rád, pokud by divák tu lokaci napoprvé nepoznal, ale pak ho to třeba inspirovalo nebo dokonce donutilo se třeba na to Zhůří přijet podívat. Stojí to totiž za to!

Jiří Strach při natáčení pohádky Anděl Páně II

Natáčení je dřina. Možná si mnozí myslí, že je to jen takové „tajtrlíkování“ před kamerou a když se točí veselá pohádka, musí to být velká švanda. Ale je to práce jako každá jiná. Pravda ovšem je, že když ji dělají takoví profesionálové, jako jsou herci Ivan Trojan a Jiří Dvořák pod taktovkou Jiřího Stracha, najde se i trocha té legrace a navíc je radost to dění pozorovat.

PŘÍBĚH DVACÁTÝ VÍTR

*Vichřice vyvracejí šumavské stromy neustále.
Někdy se spokojí s několika stromy, jindy padnou statisíce.*

20

Vítr pod Bučinou

Příběh dvacátý

„Tady na Šumavě je fakt docela vážná situace, některé cesty jsou ještě pořád neprůjezdné a například v Železné Rudě od čtvrtečního večera pořád nejde elektrika,“ vysvětloval jsem editorce dopoledního vysílání Českého rozhlasu 1 Radiožurnál naléhavost aktuální situace v sobotu 20. ledna roku 2007, necelých 48 hodin poté, co Šumavu zasáhl orkán Kyrill. Tehdy jsem pracoval na pozici krajského redaktora Českého rozhlasu a od pátečního rána jsem sledoval situaci na Šumavě po tak silném orkánu.

„No, já vám sice věřím, ale my máme vysílání plné. To víte, Američané u nás chtějí umístit radar, tak to je důležitější,“ slyšel jsem ve sluchátku odpověď.

Kdo by tehdy čekal, že problematika umístění amerického radaru v České republice za pár let úplně utichne, kdežto událost, o kterou editorka Českého rozhlasu tehdy nejevila zájem, naopak za pár let bude plnit velmi pravidelně a často stránky všech českých deníků a vysílání televizí i rádií. Přitom stačilo, aby jen pár hodin trochu víc foukal vítr.

Roman Szpuk

CESTA ZA VĚTREM

Vítr je úžasný. Když člověk vyleze na střešku meteorologické stanice a nechá do sebe opírat těch 25 m/s (90 km/h), tak cítí tu energii, jak ho to nabíjí. Všeobecně mám rád všechny divoké meteorologické jevy jako bouřky, vichřice, průtrže mračen. Pro mě jako pro meteorologa je nejhorší, když sedím týden na stanici a celou dobu je mlha a nic se neděje a každou hodinu posílám prakticky identické zprávy, které se odlišují jen o desetiny stupně Celsia. Nejsilnější vítr jsem zažil na Slovensku, kdy při zimním přechodu Velké Fatry foukalo rychlostí okolo 150 km/h. Musel jsem si tam lehat, aby mě to neodneslo.

Pro mě byla meteorologie koníčkem od dětství, neskutěčně mě fascinovala a mým cílem byla práce na meteorologické stanici na Milešovce. Je to totiž nádherný vrchol čnící 500 metrů nad okolní krajinu. A i přesto, že tato hora není vysoká – měří 835 metrů – zaznamenávají se tu pravidelně rekordní rychlosti větru. Je to dáno tím, že výrazně převyšuje okolní krajinu a navíc zde působí vlnové proudění za Krušnými horami, za kterými se vítr často zvlíní a pak vysokou rychlostí dopadá na České středohoří.

Milešovku už ale navštěvuji pouze jako turista. Mým pracovištěm se stal šumavský Churáňov, kde, kromě jiného, pravidelně měříme rychlost větru.

Možná by se mohlo zdát, že na Šumavě obrovsky fouká, ale není tomu tak. Například nejbližší meteostanice od Churáňova, Kocelovice nedaleko Blatné, běžně zaznamenává vyšší nárazy větru než my tady. Jsme totiž trochu zastíněni okolními vrcholy, ale to zase neznamená, že by se tu ve větru jen trochu pohupovaly větve stromů. V roce 1990 se Šumavou prohnaly dva velké orkány během týdne a jeden z nich 1. března zanechal na naší meteorologické stanici absolutní rekord nárazu větru 41 m/s, tedy 147,6 km/h.

Co je vítr?

Vítr je pouhé proudění vzduchu. Hlavní příčinou, která jej vyvolává, je tlakový gradient, který vzniká při rozdílech tlaku vzduchu na různých místech. Tato síla se snaží ty rozdíly vyrovnat. Vítr vane z míst s vyšším tlakem vzduchu do míst s nižším tlakem vzduchu. Čím větší jsou tlakové rozdíly, tím silnější je i vítr. Na proudění má vliv i uchylující síla zemské rotace, tak zvaná Coriolisova síla. Rozdíly tlaku vzduchu přitom vznikají jeho nerovnoměrným zahříváním v různých částech světa od tropů po polární kruh.

Rychlost větru se měří podle Beaufortovy stupnice větru, která čítá 12 stupňů od bezvětří po orkán. V roce 1805 ji pro potřeby mořeplavby sestavil kontraadmirál britského námoř-

Každý větší vítr způsobí na Šumavě vývraty a polomy.

nictva sir Francis Beaufort. V roce 1850 pak dostala podobu pro nenámořní použití. Slouží k odhadu větru podle jeho snadno pozorovatelných projevů, od šelestu listů na stromech až po ničivé účinky, kdy například odnáší domy a pohybuje těžkými předměty a podle ní se větru přiřazuje rychlost.

My, meteorologové dnes do svých pravidelných zpráv uvádíme průměrnou rychlost větru za posledních 10 minut, nárazy větru v posledních 10 minutách a za poslední hodinu. Při nárazovém větru musí nárazy dosahovat o 5 m/s (18 km/h) více než jeho průměrná rychlost. Může se totiž stát, že když nastanou vhodné podmínky, jako je volná atmosféra, může foukat stabilní opravdu silný vítr bez nárazů.

Problematika větru je ale složitější, než by se mohlo na první pohled zdát. Když fouká stabilní vítr, neznamená to, že fouká všude stejně, vyskytují se v něm takzvané padavé složky, kdy v určitém místě vítr v šikmém směru vůči zemi ještě zrychlí. Právě tyto složky způsobují v určitých místech v lesích absolutní polomy. To se stalo i při orkánu Kyrill. Po jeho řádění navíc zůstaly různými směry polámané a vyvrácené stromy ve dvou vrstvách. To způsobil přechod fronty, kdy nejprve foukalo jedním směrem a po přechodu fronty podobnou intenzitou foukalo ze severnějších směrů. A nutno dodat, že při orkánu Kyrill hodně foukalo i tady na Churáňově. Podle kolegy, který 18. ledna v roce 2007 sloužil, se při posledním nárazu větru otřásla podlaha prvního patra naší meteorologické stanice.

Rád sedám pod vzrostlou břízou u nás na zahradě. Vítr ji neustále „rozezpívává“. V zimě pohupuje dlouhými, svěšenými větvemi, v létě ševelí tisícem lístků. Když se nad tím tak zamyslím, ani si nevybavuji, jak často ta bříza mlčí. Možná jen pár chvil v roce. Vítr je totiž všudypřítomný, je neodmyslitelnou součástí tohoto světa. Máme ho jako dobrého sluhu, ale zároveň se ho bojíme. Osvěží nás v horkém dni, pomáhá nám popohnat lodě na mořích, řekách a jezerech, vyrábět elektřinu. Jindy nám ale dokáže zničit vše, co jsme vybudovali, dokáže nás i zabít. Vítr je mocný, ovlivňuje nás, naše životy, krajinu, Šumavu.

PŘÍBĚH DVACÁTÝ PRVNÍ
RYBY

*Mník jednovousý není v českých
řekách úplně běžným druhem.*

21

Pstruzi

Příběh dvacátý první

I když dnes „roste“ maso v supermarketech a každý si ho může snadno a bez jakékoli námahy obstarat, pud lovce v člověku stále přetrvává. Řada z nás se ho snaží ukojit různými druhy lovů, třeba rybolovem. Některým rybářům se přezdívá „tiší blázni“, ale myslím si, že to není férové označení. V tom, že v poklidu koukají na hladinu rybníka a čekají, až jim začne tajtrlíkovat „policajt“ na vlasci, jenž z prutu míří do vody, není nic bláznivého. Naopak, když se rozkmitá splávek, hladina adrenalinu stoupá jako při rychlé jízdě třeba na motorce na závodním okruhu. To totiž začíná ten pravý lov.

Rybolov má ale mnoho podob. Takové chytání dravců chce přece jen více aktivity. Nikdy nezapomenu, když jsem ve svých čtrnácti letech chytil svoji první opravdu pořádnou dravou rybu. Třpytkoval jsem na skalách v kempu Radava na Orlíku. Krátkým rybářským prutem jsem třpytku během hodiny mrskl do vody snad tisíckrát a říkal jsem si: „To už bude poslední nához.“ Snad mě ta ryba slyšela, protože krátce po nahození, když jsem jen asi třikrát zatočil klíčkou na navijáku, jsem najednou ucítil silný protitah. Byl tam, bojovný, silný, neúnavný – bolen dravý. Nevím už, jak dlouho ten boj trval, ale zvítězil jsem. Stejně tak už nevím, jak velká ta ryba byla, ale to nehraje roli, protože bych ji určitě popsals „rybářskou mírou“.

To bylo naposled, kdy jsem zažil takový rybí zápas o život. Rybolov jsem opustil, protože mě zlákaly jiné kratochvíle, ale dodnes rád sleduji rybáře, kteří stojí ve studené vodě Otavy, praskají udicí a snaží se zažít něco podobného jako já tenkrát.

Ještě víc mě ale fascinuje, proč to příroda zařídila tak, že na život jednoho jediného druhu ryby je navázán jiný živočich, který se s jinou rybou neskamarádí, i kdyby ho to mělo stát život.

Josef Šperl

RYBÍ TÁTA

Býval jsem opravdu vášnivý rybář. Každou volnou chvíli jsem trávil broděním ve studené řece a užíval si muškaření. Bavilo mě to hodně, vlastně jiný druh rybaření jsem ani nevyhledával. Bavilo mě poznávat řeku, ryby, chování lipanů. Byl to opravdový lov, kdy jsem šel od vody jednou jako vítěz, jindy zase jako poražený, protože ne vždy je všechno tak, jak si to člověk vysní.

Bavilo mě to dlouho, ale začal jsem se zajímat i o to, jak ryby, které chytám, žijí, jak se chovají. Rád jsem proto chodíval do pstruhové líhně Českého rybářského svazu ve Vimperku, kde jsem zjišťoval, jaká péče se rybám musí dávat.

Všechn ten svůj zájem o ryby jsem nakonec začal zužitkovávat v roce 1997, kdy se Správa Národního parku Šumava rozhodla postavit si vlastní rybí líheň, ve které chtěla chovat především pstruha potočního, tradičního obyvatele šumavských řek.

Rybí líheň

Správa národního parku několik let po svém vzniku převzala do správy nejen lesy, ale také vody na svém území, pstruhové revíry. Ty jsme museli zarybňovat, a tak jsme zpočátku nakupovali pstruhy, mníky, lipany a střevle, kde se dalo.

Voda v šumavských řekách je ale jiná než kdekoli jinde a navíc nás kolegové varovali, že se může stát, že v budoucnu budou tyto ryby, které potřebujeme, velmi špatně k dostání.

Správa parku se proto rozhodla, že si postaví vlastní líheň. Začalo se stavět v září roku 1997 a první výtěr pstruha potočního jsme uskutečnili o rok později pod dohledem Jaroslava Kalivody ze Žichovic, který se celý život zabýval chovem pstruhů a jeho rady nám velmi pomohly.

Šumavská populace pstruha

Pstruh, se kterým se lidé – a to jak rybáři, tak i konzumenti – setkávají nejvíce, je pstruh duhový. Jenže ten do šumavských řek nepatří, do nich patří pstruh obecný, forma potoční. Právě tento druh se adaptoval na specifické podmínky šumavských vod, jako je vysoká kyselost, která je způsobena výplachy huminových látek, jež se do řek dostávají z rašelinišť.

Nachytali jsme si pstruhy v šumavských řekách a začali je vytírat a chovat. Původně jsme měli zarybňovací plán čítající 130 tisíc ks plůdku pstruha ročně, a to pro šest revírů: Křemelnou, Vydru, Studenou, Teplou a Řasnatou Vltavu a Vchynicko-tetovský kanál. V roce 2012 jsme tento plán snížili o polovinu a i počet zarybňovaných toků se snížil, a to na Křemelnou

Teplá Vltava se zčásti stále zarybňuje pstruhem potočným.

a části Studené a Teplé Vltavy. Je to z toho důvodu, že chceme, aby se v šumavských řekách objevovaly i jiné druhy ryb jako střevle potoční, vranka obecná nebo mihule potoční. Ty se vyskytují tam, kde není moc pstruha, protože ten je loví.

Pstruh obecný potoční, podobně jako losos, kvůli rozmnožování migruje z řek proti proudu do výše položených potoků. Je až neskutečné, jak vysoké překážky, jako jsou jezy nebo drobné vodopády, dokáže překonat. A jako jediná naše ryba se vytírá na podzim.

Přítomnost pstruha potočního v šumavských řekách je velmi důležitá pro jiného živočicha, jehož život je navázán přímo na něj. Přísně chráněná perlorodka říční je v určité fázi svého vývoje přímo svázána se pstruhem, neboť je zachycena na jeho žábřácích, kde se po určitou dobu vyvíjí.

V chovu pstruha obecného potočního jsme šli tak daleko, že osm let od doby prvního vytírání v naší líhni nám genetická laboratoř z Liběchova uznala genetický zdroj chovu šumavské populace pstruha obecného, formy potoční.

Lipan, mník a další

Po pstruhovi jsme se začali zaměřovat na chov dalších typicky šumavských ryb. Například na lipana podhorního. Je to ryba, kterou má Český rybářský svaz ve svém znaku, ale v českých vodách už se vyskytuje velmi málo. Chytit lipana je pro rybáře vysokou školou rybářství, protože se dá lovit pouze na mušku, a jen výjimečně na třpytku. Navíc rybář musí lipana znát, musí znát jeho chování, dobře odhadnout, kde se vyskytuje a doslova si za ním dojít.

A ani my jsme to s ním neměli jednoduché. Špatně se totiž odlovuje a museli jsme si ho vychovat od plůdku až po generační hejno lipanů podhorních, které v naší líhni čítá 350 kusů.

S mníkem jednovousým to bylo o poznání jednodušší. Mník je naše jediná treskovitá ryba, která sice patří do každé naší řeky, ale i tak není moc hojná. Navíc je nejaktivnější v zimě, kdy se vytírá, takže rybáři se s ní jen těžko setkají. Ve vodě patří mezi velké predátory, jejichž úloha je podobná jako v lesích úloha lišky nebo rysa, je to tak zvaná zdravotní policie.

Poslední druh, který v naší líhni chováme, je střevle potoční. Je to ryba, kterou rybáři upozadovali před pstruhem, a proto vymizela skoro úplně. Potřebuje specifickou řeku, kde není voda tak prudká, má hodně meandrů, je v ní mnoho tůní, kam se může schovat. Poslední lokalitou výskytu střevle tady na Šumavě bylo Žďarecké jezíčko na Knížecích Pláních a několik míst Řasnaté Vltavy, ale tam se jednalo jen o několik málo desítek kusů.

Je to drobná rybička, která se často stává kořistí pstruhů, ale v době tření jsem neviděl krásnější rybu. Dokáže se vybarvit jako akvarijní rybičky.

Ryby

Dnes už na ryby nechodím. Vlastně skoro tak dlouho, jak dlouho existuje Národní park Šumava, jsem na rybách nebyl. Začal jsem s myslivostí a na rybařinu mi už nezbyval čas. Dnes je rybaření obrovskou módou a zdá se mi, že je více rybářů než ryb a jejich chovem se málo zabývají.

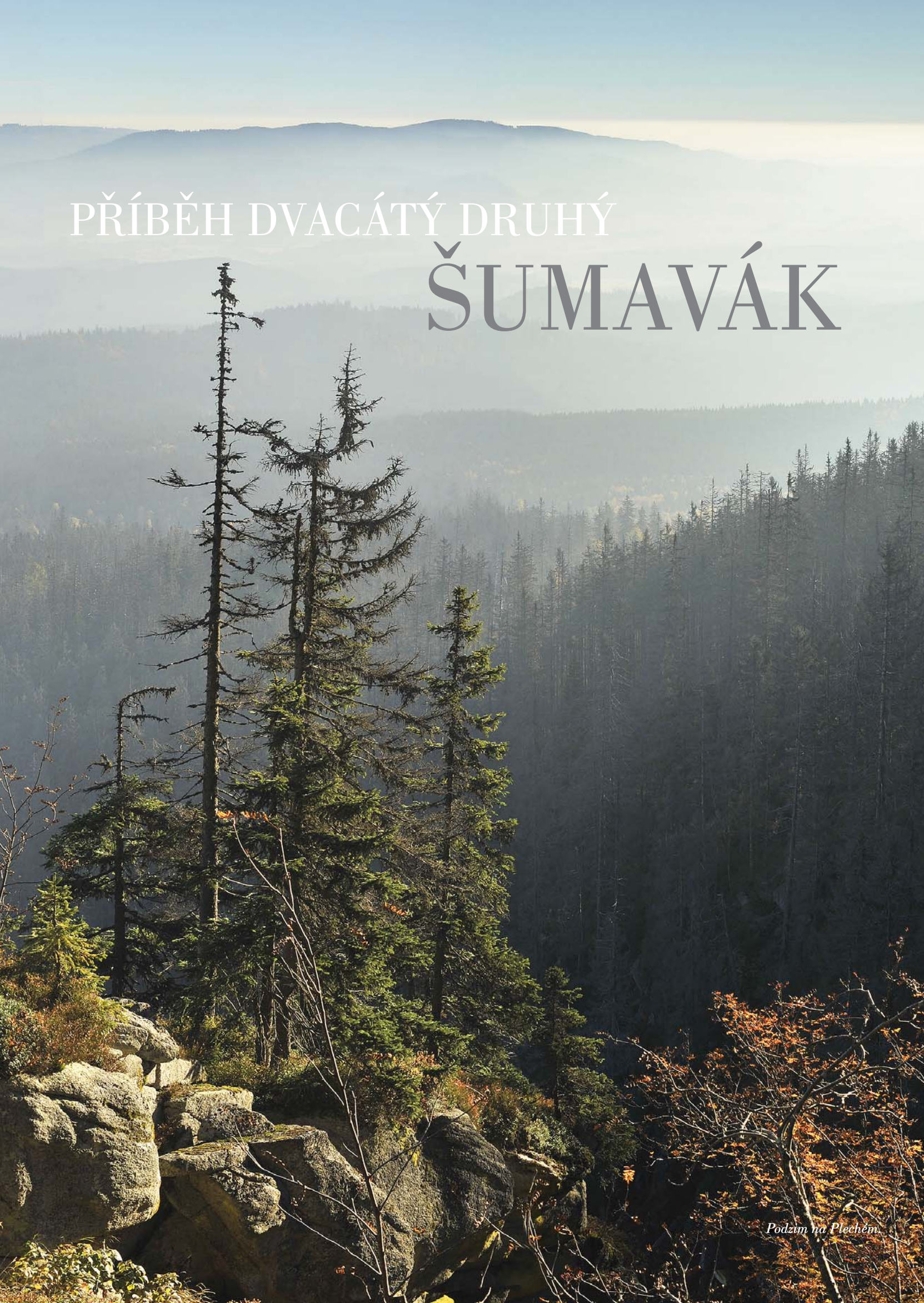
Mým novým a už i dlouholetým koníčkem se stala moje práce v rybí líhni. Skoro bych mohl říci, že se kruh uzavřel a ryby, které jsem v šumavských řekách vychytil, teď vracím zpět.

*Nahoře: lipan podhorní
Dole: střevle potoční v Řasnici*

Když rybář chytí pořádnou rybu, má obrovskou radost, dalo by se říci, že se s ní mazlí. Ale pořád je to vztah mezi lovcem a kořistí. Josef Šperl přešel na jinou úroveň, dnes už nemusí rybu chytit, aby měl radost, jemu stačí, když se z jiker vylíhnou malé rybky, které pak – jako táta – posílá do světa.

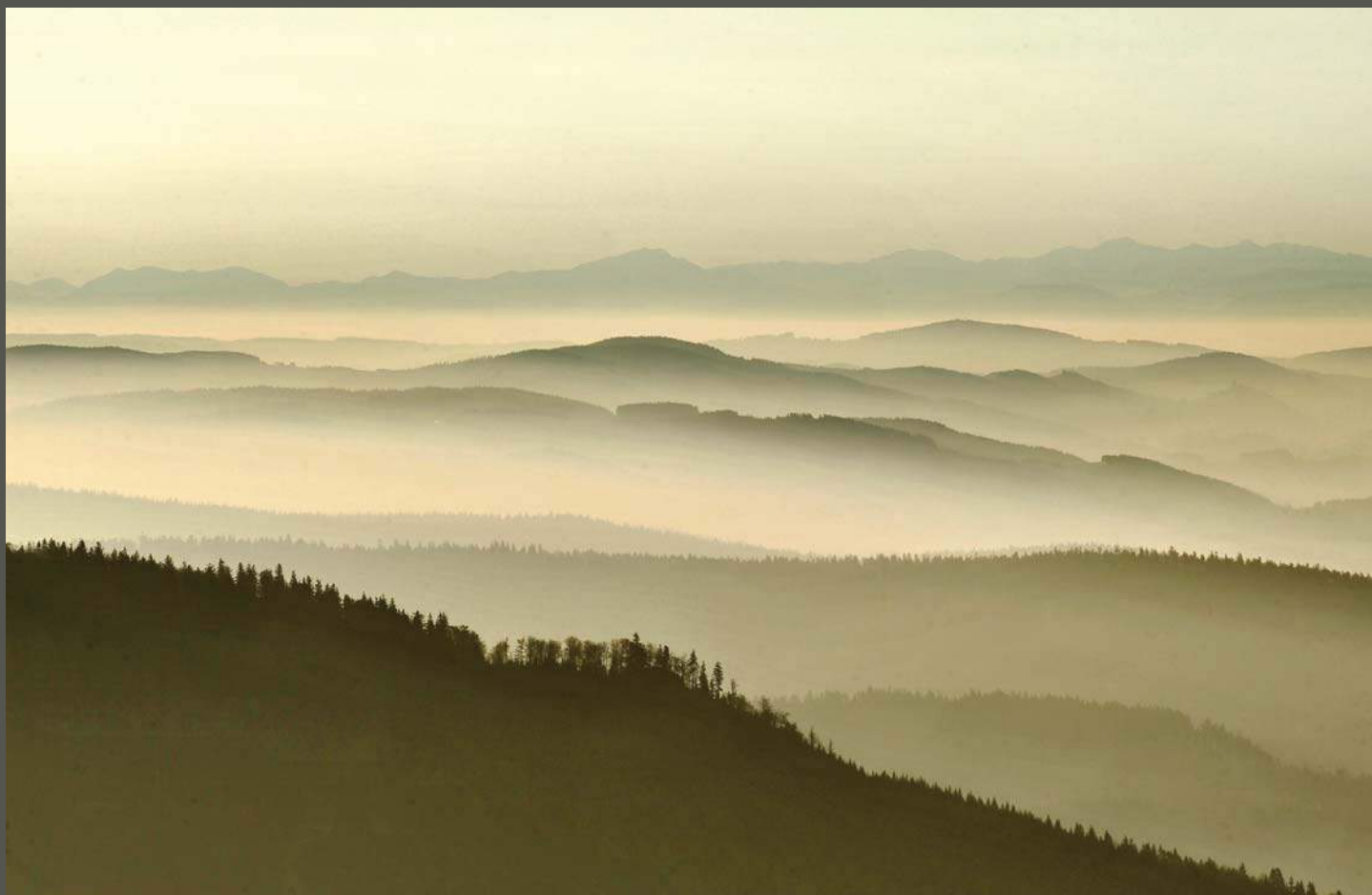

PŘÍBĚH DVACÁTÝ DRUHÝ ŠUMAVÁK

Podzim na Plechém

22

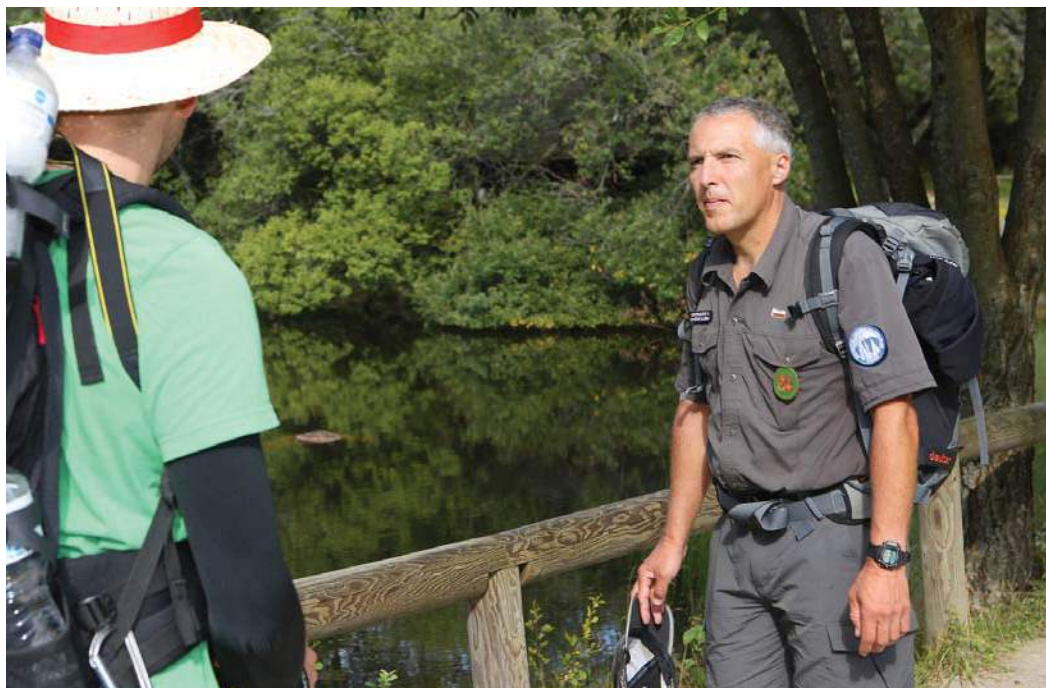

Ranní podled z Plechého na jihovýchod

Příběh dvacátý druhý

„A když už nebudeš vědět, co bys natočil, zavolej nějakému starostovi na Šumavu. Ti tě budou vždycky zásobovat výživnými tématy,“ radil mi kolega Lubomír Smatana, když jsem nastupoval do Českého rozhlasu Plzeň jako redaktor.

Poprvé v životě jsem na Šumavu přijel v únoru, rok před orkánem Kyrill, kdy mi táhlo na šestadvacátý rok. Byla to služební cesta na zasedání Svazu šumavských obcí, které probíhalo na Modravě. Střední večer mi nedal moc prostoru k rozhlížení se, viděl jsem pouze to, na co mi posvítila dálková světla služebního auta Českého rozhlasu. I to ale stačilo k tomu, aby mi Šumava učarovala.

Luděk Švejda

NA ŠUMAVĚ OD NAROZENÍ, CELÝM SVÝM SRDCEM

Narodil jsem se v českobudějovické porodnici, ale protože už můj otec přišel na Šumavu těsně po válce, konkrétně do Nové Pece a já jsem zde vyrůstal, asi se dá říci, že jsem rodákem ze Šumavy. Jen v dospělosti jsem se přestěhoval kousek proti proudu Vltavy do Stožce, kde vychovávám zase své děti.

Snad se tedy už můžeme považovat za opravdové Šumaváky, i když je dnes tohle označení tak trochu zprofanované. Bohužel mnozí, kdo na Šumavu jezdí jen do svého apartmánu na pár týdnů nebo měsíců v roce, se rádi nazývají Šumaváky. To ale asi nezměníme, každý si to musí srovnat sám v sobě.

Lákadlo jménem Šumava

Já jsem začal pracovat ještě v chráněné krajinné oblasti, a to přesně v době, když se na Šumavě stříhaly dráty, tedy na jaře 1990. Chtěl jsem být u toho, když sem začaly proudit davy turistů, které chtěly objevovat území, jež jim bylo přes čtyřicet let zapovězeno. Zajímalo to i mě, protože jsem se na ty kopce taky mohl dívat jen zdálky. I když, párkrát jsem se tam dostal, protože přece jen jsme žili mezi pohraničníky a každý se tu znal s každým. Sice bych výlety, především

k Plešnému jezeru, spočítal na prstech jedné ruky, ale i tak mě Šumava stále více lákala.

Když se v roce 1990 naskytla možnost jít dělat strážce do CHKO, tak jsem neváhal. Měl jsem to štěstí, že se mnou nastoupili ještě dva kamarádi a ochránářsky nás vychovala tehdejší autorita strážců, Milan Soukup, který zde působil již od sedmdesátých let 20. století.

Mnozí si možná myslí, že to je práce snů... A já jim dám za pravdu. Ale ne vždy to byla a je procházka rozkvetlou zahradou. Jak se říká, nejhorší práce je práce s lidmi, a mnohdy toto pravidlo platí více než ze sta procent.

Není návštěvník jako turista

Vývoj návštěvníků za poslední čtvrtstoletí je asi stejně zájímavý jako vývoj samotné Šumavy. Jedno ale zůstává stejné: dodnes nás někteří turisté častují nadávkami a nevybíravým jednáním. Doslova si na nás chtějí svlažit žáhu, i když už to není tak časté jako na úplném začátku devadesátých let. Když se to tu v roce 1990 a 1991 začalo otevírat, lidé doslova vtrhli na Šumavu a chtěli všechno rychle poznat, a to úplně všude, bez ohledu na klidová území a mnohdy i vlastní bezpečnost. Nevědomovali si ale, že se pohybují v chráněném území.

Blokové a balvanité sutě zasahují v karu Plešného jezera až do vodní hladiny.

Některé přírodní rezervace přitom nevznikly až s národním parkem nebo se vznikem chráněné krajinné oblasti v roce 1963, ale o dost dříve. Například Státní přírodní rezervace Trojmezí byla vyhlášena už v roce 1933.

Když jsme je tedy začali upozorňovat a mnohdy i pokutovat, srovnávali nás se zelenými lampasáky a komunisty, kteří jim zase něco zakazují. Kvůli tomu jsem občas přišel domů doslova jako zpráskaný pes, ale protože jsem tady na to nebyl sám, nikdy mě nenapadlo, že bych s tím praštil. Byli jsme na to společně s již zmíněnými kolegy Richardem Rambou a Josefem Kunešem. Navzájem jsme si pomáhali a povzbuzovali se. Vždy nás také nakopla návštěva rakouských a německých turistů, kteří k nám přistupovali úplně jinak. Brali nás jako partnery a autority, protože pro ně jsme byli Rangers, kteří mají na západě úplně jiný zvuk.

Občas byla udělena pokuta turistům, kteří v okolí nějaký čas pobývali a potkali jsme se s nimi večer v hospodě u piva.

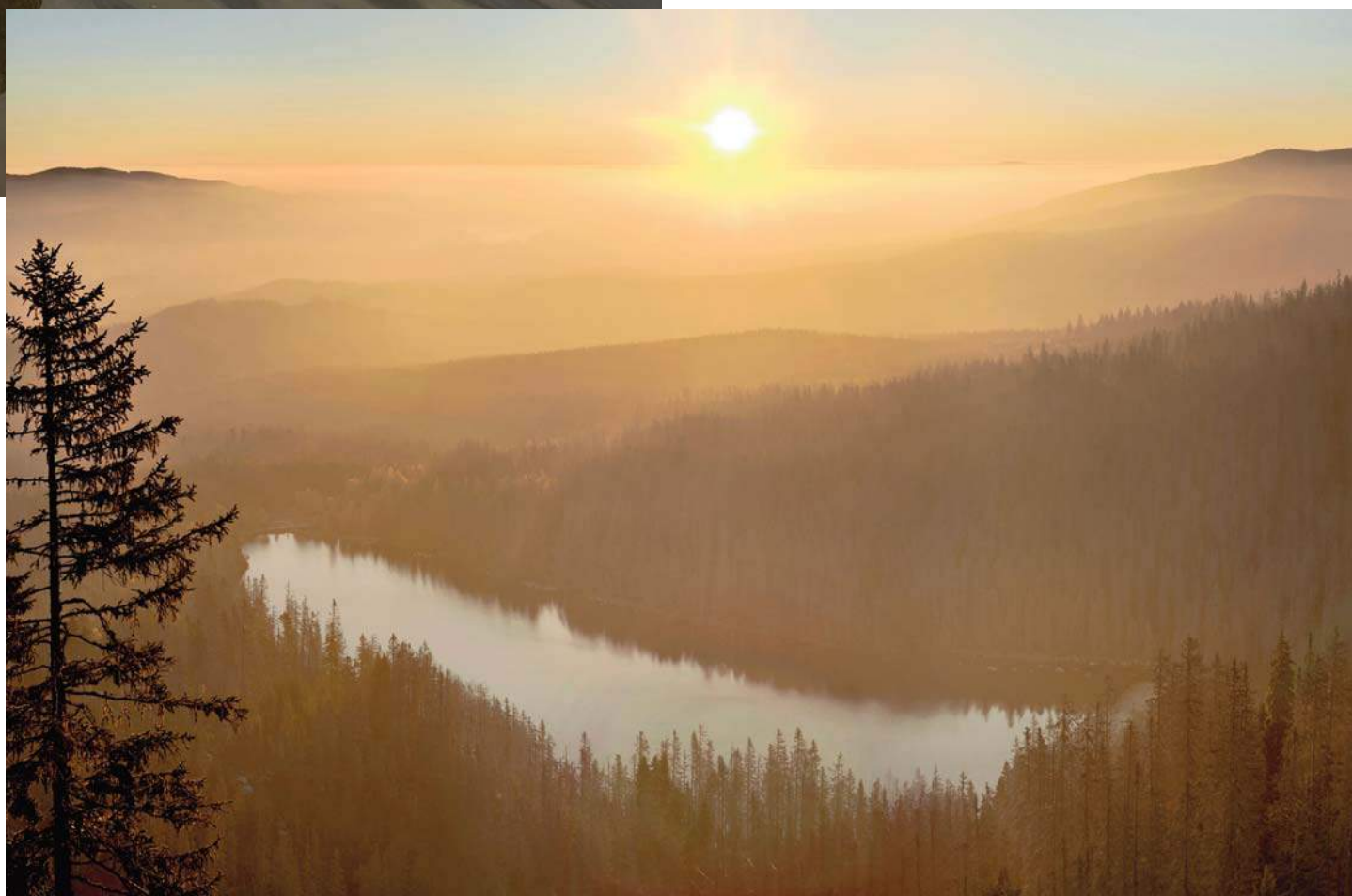
Vášnivá debata pak pokračovala i tam, ale už se nesla v jiném duchu, většinou o dost příjemnějším a smířlivějším. Někteří z nich se stále vracejí, přiznají svoji chybu a uznávají naši práci.

Když už jsme si mysleli, že to nejhorší máme za sebou, že turisté už pochopili, co je ochrana přírody, že do některých míst se kvůli tomu nesmí vstupovat, přišla kůrovcová kalamita. V oblasti Plešného jezera začala kolem roku 2000. Tedy abych byl přesný, první kousky lesa napadal kůrovec už o několik let dříve, ale les se bránil. Masivní žír kůrovce podpořil až orkán Kyrill v roce 2007 a do dvou let bylo dílo skoro dokonáno. Samozřejmě, že pohled na usychající stromy byl pro mnohé bolestivý a když si návštěvníci potřebovali vylít zlost, byli jsme zase tím nárazníkem, který to schytl jako první.

I pro mě byl tehdy rozpad vzrostlého lesa velmi emotivní. Nebylo nic příjemného vidět, jak začínají usychat i největší velikáni. Přestože jsem předtím viděl podobný vývoj u kolegů

Stifterův pomník.

Vycházející slunce zbarvilo kar Plešného jezera do oranžova.

v Bavorském lese a také na Modravsku, nebylo mi úplně dobře, když jsem procházel lesem a přitom na mě „pršelo“ rezavé jehličí.

Věděl jsem ale, že smrt není konec, nýbrž začátek. Začátek něčeho nového, co budeme mít jedinečnou možnost pozorovat. A pro ty z návštěvníků, kteří chtěli poslouchat, jsem měl připravena místa, kde už přirozené zmlazení bylo vidět a zároveň ukázkou těch stromů, které kalamitu přestály bez úhony a jsou to ti obří, na které se každý rád fascinovaně podívá. Ukazoval jsem jim to, trpělivě vysvětloval a snad i vysvětlil. Teď už je argumentace zase o něco jednodušší, protože zmlazení a velké části už zeleného lesa jsou vidět i z hráze jezera.

Dnes, 25 let od založení národního parku, už je situace zase úplně jiná. Mnozí turisté se ukázali, už nám tolik nena dávají, berou nás více jako partnery, rozdáváme méně pokut a většinou stačí vysvětlení nebo upozornění. Co je ale ještě lepší, a to je trend třeba posledních čtyř nebo pěti let, sami si nás vyhledávají a ti, co se pravidelně vracejí, vědí, že nás skoro vždy u jezera potkají. Vyptávají se, povídají si s námi, chtějí více informací a chtějí pochopit filozofii ochrany přírody. Vlastně se za čtvrt století dostáváme do fáze, kterou znali právě ti turisté z Rakouska nebo z Německa, kteří na počátku devadesátých let jezdili sem k nám. U nich jsme měli jistou autoritu, jakou dnes už máme u mnohých našinců. Určitě je to i tím, že mnozí sbírají zkušenosti v zahraničí, kde strážci mají úplně jiný zvuk, než měli u nás.

Plechý s výhledy, nebo bez?

Plechý je nejvyšší horou Šumavy. S výškou 1378 metrů nad mořem je jen o 16 metrů vyšší než Boubín. V devadesátých letech zde bylo mnoho lidí překvapeno, že Plechý je vyšší, protože za nejvyšší vrchol Šumavy považovali Boubín.

On Plechý také do doby, než přišel kůrovec, nebyl moc atraktivní, protože tu nebyla žádná pořádná vyhlídka. K tomu, aby se člověk rozhlédl po okolí, musel vylézt na strom. Nejblíže vyhlídka byla na rakouské straně kousek od Plechého a pak až na Trojmezné hoře. A právě dnes mají lidé jedinečnou možnost užít si výhledy, které našim dětem zase zarostou.

*Konec a začátek - věčný koloběh lesa
v karu Plešného jezera*

Mládí vpřed

Stejně jako má vývoj chování turistů, procházejí vývojem také důvody, proč se sem lidé vydávají. V devadesátých letech chtěli lidé vidět to, co bylo za dráty. Jen tušili, co se tu skrývá, mnozí z nich měli svůj pohled zkreslený z filmů, jako je Král Šumavy z padesátých let. Následně je sem hnala jiná forma zvědavosti, a to Šumava jako celospolečenské a také politické téma. Lidé se chtěli na vlastní oči přesvědčit, zda jsou věci tak, jak říkají ochránci přírody, nebo tak, jak říkají někteří politici a starostové. I oni dělají Šumavě reklamu.

V posledních letech Šumava láká na takzvaný aktivní odpočinek. Nesmírně se třeba zvýšil počet cyklistů nebo běžců, kteří využívají Šumavu jako tréninkové hřiště. Na druhou stranu zase ubylo pěších turistů a třeba vandráky už člověk skoro nevidí. A to je velká škoda, protože Šumava se nejlépe poznává právě po „vlastních“. I když jede člověk na kole výletním tempem, uniká mu spousta zajímavostí a maličkostí, ze kterých by měl ve finále možná tu největší radost.

Lidé před 25 lety obecně více chodili. Když přišli na Plešné jezero, vyšlápli si na Stifterův pomník a někteří zdatnější i na Plechý. Mezi nimi byla ještě skupina účastníků zájezdů, která přijela vyloženě na pěší výlet po celé Trojmezenské hornatině. Šli z Nového Údolí na Třístoličník, Trojmezi, Plechý, jezero a do Nové Pece. To byl celodenní výlet, který už dnes absolvuje málokdo. Je znát, že lidé jsou prostě pohodlnější. Nejrady by všude jezdili autem, což je dnes také největší díl přestupků. A když přijedou na kole, tak snad z důvodu krádeže, i když nepamatuji, že by se na Plešném jezeře kdy ztratilo kolo, rychle jdou zpět k němu a jedou pryč.

Lidé žijí ve spěchu a v kvantitě. Za dva nebo tři dny chtějí poznat celou Šumavu, pak o tom informovat přátele a pseudopřátele na sociálních sítích a jet domů. Snad to ale změní mladá generace. Děti a teenageři totiž na Šumavu jezdili vždycky. Minimálně na školní výlety, a to funguje dodnes. Viděl jsem mnoho školních výletů, které si to šlapaly z Nové Pece na jezero a zpátky a ušly za den 20 kilometrů.

Je pravdou, že dříve se děti víc dívaly kolem sebe. Dnes se hodně dívají dolů, do těch svých chytrých krabiček, ale možná, že až dospějí, tyhle elektronické vymoženosti nechají doma a budou jim chtít uniknout právě na Šumavu, kde na velkém území stále není signál pro mobilní telefony ani Wi-Fi. Doufám, že tahle doba přijde.

Za těch deset let, co Šumavu a dění kolem ní sleduji, co jsem se seznámil se stovkami lidí, kteří ji milují, kteří zde bydlí a kteří ji chrání, mě stále více mrzí, že jsem osobně nezažil tu dobu na začátku devadesátých let. Ale možná jsem jen přehnaně nostalgický. Člověk má totiž tendenci vždy si pamatovat jen to hezké, a to ošklivé zapomínat. Asi ta doba devadesátých let nebyla tak idylická, jak na ni všichni ti lidé teď vzpomínají. Předpokládám, že i já budu za čtvrtstoletí vzpomínat na to, že těch prvních deset let, co jsem Šumavu sledoval, bylo báječných, dynamických a určitě lepších než teď v roce 2041.

*Lemující porosty borovice bažinné dokonale
ukrývají jezírka na Rokytské slati.*

PŘÍBĚH DVACÁTÝ TŘETÍ
ZAČÁTEK

23

Pohled na Kašperk od Velkého Boru. Ráno se nad údolím Křemelné utváří řeka tekoucí mlhy.

Příběh dvacátý třetí

Co by, kdyby... Na téma tohoto tvrzení se dá například natočit hollywoodský trhák nebo si s touto myšlenkou může pohrávat spisovatel, případně filozof. V reálném životě pro tuhle otázku ale moc prostoru není, protože na „kdyby“ si nikdo nehraje.

Teď píšu knihu, a tak se můžu zamyslet právě nad tím, jak by vypadala Šumava, kdyby na Šumavě byl národní park vyhlášen už v roce 1963, tedy v době, kdy se zde zakládala chráněná krajinná oblast. Vlastně jsem se touto myšlenkou už několikrát zaobíral a musím přiznat, že to je jako polemizovat nad velikostí vesmíru, o lidské moudrosti nebo naopak hlouposti. Takové „kdyby“ bychom si mohli představit jako strom, jehož kmen by tvořil fakt, že by byl Národní park Šumava vyhlášen v roce 1963 a všechny skutečnosti, které by jeho vývoj ovlivňovaly, by byly jeho větvemi. Co větev, to možný vývoj.

Pavel Trpák

NA ZAČÁTKU

Nedokážu vůbec odhadnout, jak by vypadala Šumava, kdyby zde byl vyhlášen národní park už v roce 1963. Existuje totiž velmi mnoho faktorů, které by vývoj ovlivňovaly, což je vidět jen za poslední čtvrtstoletí, natož za víc než padesát let. Ať by možný vývoj byl jakýkoli, jedno vím s naprostou jistotou – Šumava byla i v roce 1963 územím, které mělo na to, aby zde byl vyhlášen nejvyšší možný stupeň ochrany, tedy národní park.

1958–1963

Jisté snahy chránit území Šumavy tu byly už před válkou a zejména těsně po ní, ale nikdy se to nedotáhlo do úspěšného konce. Dokládá to osud návrhu prof. Julia Komárka na zřízení Šumavského národního parku z roku 1946. Pak přišel rok 1958, mně bylo šestnáct let, zbýval mi ještě rok do maturity, ale už jsem věděl, že chci, aby Šumava byla chráněným územím, ideálně národním parkem. Jednalo se o jedinečné území, hlavně svojí neporušeností, kdy zde po druhé světové válce vznikaly rozsáhlé enklávy, kam se kvůli hraničnímu pásmu vracela divočina. S návratem divočiny byla spojena přeměna druhové skladby území a na to navazovaly návraty různých druhů zvířat.

Tehdy začal fungovat ochránářský spolek v Táboře, který jsme táhli s kolegou Ladislavem Vodákem (1921–2001). Ten

vyrostl na Šumavě, ale v době, kdy Sudety zabrali Němci, se s rodiči odstěhoval právě do Tábora. Na Šumavu ho to vždy táhlo a Komárkovu myšlenku na vznik chráněného území si vzal za svou. Abychom mohli připravit nějakou koncepci chráněného území, začali jsme v ten rok 1958 s ochránářským průzkumem Šumavy, který v roce 1960 přerostl ve vznik sekretariátu Ochranářského průzkumu Šumavy se sídlem v Táboře. Od počátku jsme intenzivně spolupracovali s manželi Otakarem a Miladou Leiskými ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP), s ředitelem jihočeského Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody (KSPPOP), entomologem Jiřím Ebenhöhem a s botanikem Milošem Hostičkou ze západočeského KSPPOP. Okruh spolupracovníků se postupně rozšiřoval. Oba dva jsme byli v této době zpravodaji státní ochrany přírody, a to nejen pro okres Tábor, ale postupně i pro šumavské okresy, což nám umožňovalo nejen přístup k dokumentům, ale i pohyb v daném území.

Průzkum se dělal hlavně díky kontaktům v území, které měl právě Láďa Vodák. Dostali jsme se tehdy na Stožecko a do vojenského prostoru Dobrá Voda, což ale nebylo vůbec jednoduché a bylo to opravdu hlavně o známostech. Leckdy chyběly i nějaké oficiální dokumenty a do prostoru jsme byli vpuštěni na dobré slovo.

Už tehdy nám bylo jasné, že to území má ambice stát se jednou národním parkem. Jenže jak jsme záhy zjistili, podmínky pro jeho vyhlášení nebyly, a to jak v ochrannářských kruzích, tak na ministerstvu školství a kultury (kam tehdy ochrana přírody spadala spolu s památkovou péčí) nebo v národním shromáždění (parlamentu). Bylo nám důrazně řečeno, abychom na variantu národního parku zapomněli. Bude prý velké vítězství, pokud projde varianta chráněné krajinné oblasti.

Lepší vrabec v hrsti než holub na střeše, řekli jsme si a začali jsme připravovat materiál, který navrhoval vznik CHKO. Kvůli tomu jsem jel také „na zkušenou“ do Vysokých Tater v rámci praxe po 3. ročníku vysokoškolských studií na Přírodovědecké fakultě UK. Nevím, jestli se tomu dá říkat shoda náhod, nebo to byl osud, ale když jsem odjel, doslova těsně mě minul telegram, ve kterém mi představitelé Tatranského národního parku psali, abych nejezdil. Bylo pro ně překvapením, když jsem se u nich objevil. Vůbec mi nechtěli předat své zkušenosti, poradit. Prostě se se mnou odmítli bavit, což mi dal jasně najevo tehdejší hlavní inženýr TANAPu.

Po krátké výměně názorů se nakonec slovenský inženýr telefonicky spojil s inženýrem Pacanovským z Povereníctva Slovenské národní rady, který byl vlastně jeho služebním nadřízeným a znal Ládu Vodáka. Už v průběhu rozhovoru bylo vidět, jak se přístup slovenského kolegy mění. Během několika dnů jsem získal veškeré podklady a materiály, ze kterých se dalo čerpat při přípravě CHKO na Šumavě a hlavně jsem získal velkou řadu přátel a důležitých kontaktů. Tato mise byla velmi důležitá, protože veškeré přípravy k vyhlášení CHKO se díky tomu nesmírně urychlily.

A my jsme spěchali, museli jsme, protože jsme cítili, že každý, byť jen jediný den, který bychom promarnili, může znamenat zmar. Během jediného roku tak vznikl Návrh chráněné krajinné oblasti Šumava (CHKO Šumava), jehož autory byli Jiří Ebehöhe, Vratislav Franci, Miloš Hostička, Otakar Leiský, Pavel Trpák a Ladislav Vodák. Návrh obsahoval na 71 stranách mnoho informací, od biologického hodnocení území až po návrh postupu při vyhlášení a návrh vyhlášky nařízení. Tento materiál mi nakonec zůstal doma v jediném exempláři a dodnes ho střezím jako oko v hlavě, protože má nejen dokumentační hodnotu, ale také hodnotu estetickou, jelikož obálku zpracoval jihočeský grafik František Peterka, který je také autorem znaku Národního parku Šumava, respektive CHKO.

1963–1991

V roce 1963 dospělo naše snažení ke zdárnému konci, když byla 27. prosince vyhlášena Chráněná krajinná oblast Šumava. Byla to čirá radost, ale věděli jsme, že tím naše práce nekončí. Já byl na vysoké škole a předpokládal jsem, a ve své podstatě jsem to tak měl domluvené, že hned po promoci v roce 1964 nastoupím na správu. Jenže věci se nakonec vyvinuly jinak. Já jsem nastoupil do muzea v Soběslavi, kde jsem také byl v roce 1968 jmenován ředitelem. Po pohovorech

s nestraníky jsem byl ale nucen muzeum opustit. Následně po krátké epizodě ve vedení jedné restaurace jsem nastoupil u veterinárně-asanační služby jako „krysař“ – dezinfektor, jehož pracovní náplní bylo v podstatě trávit myši, mýt a dezinfikovat chlévy, a to až do začátku osmdesátých let, kdy jsem nastoupil po kratším působení ve Výzkumném ústavu ochrany materiálu do Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Tehdy byla obnovena spolupráce s Ladislavem Vodákem.

Nevím, jestli to byla opět náhoda, osud nebo co, ale i když jsem ne vždy dělal to, co jsem chtěl, tak všechno mělo vždy nějaký smysl a důvod. Například díky své práci „krysaře“ jsem dobře vycházel s veterinární službou. Tyto dobré kontakty se hodily právě v osmdesátých letech, když jsme, konkrétně v roce 1983 v ekologické sekci Biologické společnosti při Československé akademii věd pod vedením Emila Hadače, sepi-sovali pro vládu zprávu o stavu životního prostředí u nás (E. Hadač, M. Ilner, R. Kolářský, V. Mezřícký, B. Moldan, V. Samek, J. Stoklasa, R. Šrám, K. Simon a P. Trpák). Od veterinární služby jsem dostal velmi důležité údaje nejen o nemocech zvířat, ale také o stavu ohrožení jednotlivých druhů.

Pokud bychom o tyto informace žádali oficiálně přes orgány státní moci, možná bychom je nezískali vůbec nebo by byly třeba nějak zkreslené. Takže díky dobrým kontaktům jsme mohli sepsat velmi odbornou, obsáhlou zprávu, na které se podíleli nejen biologové, ale také sociologové a ekonomové, filozofové a která se stala veřejnou rozbuškou. V této zprávě se totiž objevily první zmínky o koncentraci škodlivých látek v ovzduší, ve vodách, o stavu ohrožených živočichů, ale také informace o škodlivinách v potravinách. Týkalo se to tedy každého z nás, a proto byla tato zpráva svým způsobem průlomová v mnohých věcech. Dostala se prostřednictvím JUDr. Václava Mezříckého (dle jeho pozdějšího osobního sdělení) Chartě 77 a do zahraničního rozhlasového vysílání Hlasu Ameriky. Byla tam citována i moje část, která pojednávala o stavu ohrožených živočichů. Tím, že byla citována za hranicemi, tak se tehdejší politické reprezentaci nepodařilo ji utajit, a začaly se dít věci. Hned druhý den jsem to pocítil sám na vlastní kůži, když mě začala vyslýchat StB.

Určitě i díky této zprávě bylo jednodušší obhajovat před veřejností vypouštění rysa ostrovida na Šumavě, se kterým jsme začali v roce 1982. Bylo jednodušší dělat osvětu, dokázali jsme každému vypouštěnému rysovi, kterých bylo nakonec 17, nalézt významného kmotra z řad tehdejších politiků a různých důležitých ředitelů, například lesních závodů a podobně, aby měla tato zvířata svým způsobem zajištěnou ochranu.

Mimo to probíhaly další záchranné programy, například reintrodukce orla mořského z odchovů západoněmeckého občana Clause Fentzloffa v CHKO Třeboňsko nebo třeba na záchranu perlorodky říční na řece Blanici na jižní Šumavě. Jednalo se o řadu programů v rámci Výzkumného úkolu R4 na

Podzim na Mezilesní slati. První mrazíky zbarvily rašeliník do červená.

tehdejším Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody. Podařilo se také uspořádat osvětové přednášky o ochraně přírody. Jednu z nich si pro vojáky, kteří hlídali hranice na západě Šumavy, objednal generál Růžička a byla tak úspěšná, že jsem ji musel opakovat. Snažil jsem se jim tehdy vysvětlit, jak jim ochrana přírody a samovolný vývoj lesů dokáže pomoci při ochraně hranic. Že takovou sukcesi nebo velkoplošný mokřad je možné „vojensky“ využít.

Přitom jsme nikdy nepřestali připravovat podklady pro vyhlášení národního parku na Šumavě. Věděli jsme, že dříve nebo později přijde vhodná doba k povýšení území Šumavy na tento stupeň ochrany. Veškeré ty aktivity jako reintrodukce

rysa, program na záchranu perlorodky a další byly vlastně podpůrnými aktivitami. No a známé pořekadlo praví, že štěstí přejí připraveným. My jsme v roce 1989 připraveni byli. Zvláště když nás ochranářů bylo daleko více.

1991–2016

Prakticky hned v roce 1990 jsme začali pracovat na vyhlášení Národního parku Šumava. Byli jsme poučení ze začátku šedesátých let a věděli jsme, že co se neudělá hned, nakonec nebude nebo to bude přinejlepším velmi dlouho trvat. Zpětně se mi potvrzuje, že bylo velmi dobře, že jsme s vyhlášením národního parku neotáleli. Samotné vyhlášení naříze-

Ranní slunce rozpustilo mlhu nad Křemelnou.

ním vlády v roce 1991, kdy byl ministrem Ivan Dejmál a já jeho náměstkem, nebylo vůbec jednoduché a svým způsobem to byl takový malý zázrak. Předsedou vlády byl Petr Pithart a pokud by se vyhlášení nepodařilo tehdy, museli bychom o ně usilovat za předsednictví Václava Klause – a jsem přesvědčen, že v takovém případě by Národní park Šumava určitě neexistoval.

Utvrzuje mě v tom událost, kterou jsem zažil už jako poradce ministra Františka Bendy při návštěvě nového předsedy vlády Václava Klause na ministerstvu životního prostředí. Věru, nebylo to příjemné setkání. Hned na začátku Václav Klaus zkritizoval práci ministra a viděl jsem, jak se lidé zase začínají bát a v diskuzi s ním jsem nakonec zůstal skoro sám. Klaus přinesl dobu, ve které se ničemu nesměly klást překážky. Byli jsme přeci svobodní, mohli jsme přece všechno a my ochráňáři, potažmo ministerstvo životního prostředí, chtělo stanovit nějaké limity, omezení. V té době pak stačilo daného člověka veřejně označit za komunistickou strukturu, a lidé už od něj dali ruce pryč.

Prachy a politika

Když jsme se snažili o vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Šumava, vůbec jsme nepočítali, že by tohle území mohlo být politicky a ekonomicky důležité. Toto území tehdy sloužilo k úplně jinému účelu než po roce 1991. Prostě to byla hranice mezi západním a východním světem, která byla vojensky strážena a navíc byla velmi řídko osídlená. O turistice se dalo hovořit jen velmi omezeně a nebyl zde tlak na nějaké zatrápňování.

To situace po roce 1991 byla naprosto odlišná. Vědělo se, že Šumava bude vyhledávanou turistickou destinací a vznikne určitý tlak na zvyšování turistického komfortu a aktivit. Že se toto území stane politickým kolbištěm, nám bylo jasné hned od začátku. Věděli jsme, že tu je nejen přírodní bohatství, ale také velké ekonomické příležitosti jak v turistickém ruchu, tak i v rámci pozemků a výstavby či množství dřeva v lesích, které by se mohlo zpeněžit. Deset ředitelů Národního parku Šumava za pouhých 25 let o tom jasně vypovídá.

Národní park Šumava už je svou délkou „života“ dospělý. Já doufám, že brzy dospějí i lidé a dají místní přírodě klid, aby se mohly všechny ekosystémy na Šumavě normálně vyvíjet. To znamená, aby Šumava měla optimální společensko-klimatické podmínky.

Co by, kdyby... Kdyby na Šumavě národní park nevznikl? Jak by to tu vypadalo? Těžko říci, protože takové kdyby je vlastně jako takový strom, kdy kmen by tvořil fakt, že Národní park Šumava nevznikl a všechny skutečnosti, které by toto území na tomto základu ovlivňovaly, by byly jeho větvemi. Určitě by to byl neskutečně zavětvený strom...

PŘÍBĚH DVACÁTÝ ČTVRTÝ
ZA MRAZY

*Hluboký mráz dokáže na čas zastavit tekoucí
vodu Haňerského potoka.*

24

Mrazivé červenecové ráno na Jezerní slati

Příběh dvacátý čtvrtý

„Pane Dvořáku, počítám, že na Kvildě strávíte celou noc a budete sledovat mrazy. Úplně ideálně bych to viděl tak, že byste nalil do nějaké průhledné nádoby vodu a každou hodinu byste natočil, co ta voda dělá, jak pomalu mrzne,” seznamoval mě se svým úžasným nápadem pražský editor České televize, jak bych měl z pátku na sobotu sledovat mrazy na Šumavě.

„No tak to se nezlobte, ale nebudu z lidí dělat blbce, každý ví, že voda v mínus dvaceti zmrzne,” odpovídám mu lehce huhňavým hlasem, protože mě v ten únor roku 2012 už pomalu přemáhala angína. Nebylo mi dobře a s panem editorem jsem se po telefonu docela dost pohádal, ale vyhrál jsem a mrazy jsem takto nesledoval. Sledoval a sleduje je ale někdo jiný, a to o dost sofistikovaněji.

Antonín Vojvodík ZA MRAZY

Ne jsem Šumavák, jsem náplava z Moravy, kterou sem přitáhla žena. Do Vimperka se k ní ale nepřihlížel jen Tonda Vojvodík, ale taky člověk se zvláštní zálibou v mrazech, sněhu a zimě, hledač výjimečností v této oblasti. A Šumava se mi v tomto ohledu stala místem zaslíbeným.

Už v Beskydech jsem měřil výšku sněhu a zjišťoval jsem, kde jsou největší mrazy. Tuhle „úchylku“ jsem měl už od malička a myslím, že i vím, kdy to začalo. V únoru v roce 1956 byly největší mrazy od padesátých let do dneška a já je prožil na vlastní kůži. Jen pro představu, tehdy byly tak velké mrazy, že pokud by tehdy fungovaly stanice Perla, Rokytská slať či Březník, určitě by naměřily hodnoty mrazu blížící se padesáti stupňům pod nulou. Například Vimperk, který není mrazovým místem, naměřil mínus 32,6 stupňů Celsia, přitom já jsem za celou dobu, co tu bydlím, tedy od roku 1974, naměřil jen 28,1 stupňů pod nulou.

Brzy po nástupu do základní školy jsem si tedy začal dělat záznamy počasí včetně teplot, kdy jsem si zapisoval hodnoty z okenních teploměrů. Díky tomu můžu říci, že v průběhu těch dlouhých let byly na sněh i mrazy také občas mizerné zimy, kdy jsem byl rád, že jsem za celou zimu naměřil aspoň devět pod nulou a že zamrzly mělké louže, abychom mohli bruslit.

Ale v těch sedmdesátých letech, kdy jsem se přestěhoval do Vimperka, jsem musel nejdříve poznávat Šumavu, která pro mě byla neznámým územím. Nečekal jsem, jakého naplnění tady můj koníček dojde.

Na začátku mého života na Šumavě bylo její poznávání. Nevěděl jsem tehdy, jak velký mrazivý potenciál má. Abych ale neokrádal rodinu o svou přítomnost, vyražel jsem z Vimperku na jih i západ Šumavy brzy ráno. Auto jsem neměl, a tak jsem ve tři ráno sedl na kolo a vyrazil třeba na Boubín nebo na Modravu. Jednou v červenci jsem takhle brzy ráno jel na kole na Kvildu a tam na mě čekalo něco, co mě ovlivnilo na celý můj život – mrazem ojíněná celá louka. Nedalo mi to spát, a tak jsem tam začal jezdit častěji. Zjišťoval jsem, proč tomu tak je. Nikdy dřív jsem nic takového neviděl.

„Tady na Šumavě to není nic zvláštního. Chlapče, přečti si starýho Klostermanna, už ten o tom píše,“ radili mi místní. Tak jsem začal hltat všechna možná díla, která Karel Klostermann napsal a měřil jsem alespoň těmi okenními teploměry, které jsem měl k dispozici. S jedním takovým jsem jednou brouzдал mokrou travou kolem potoka u Horské Kvildy, kde si mě všiml pan Předota z čísla popisného 66. „Výzkumníci už v padesátých letech měřivali v Jezerní slati a prosili mě o pomoc s měřením,“ vysvětloval mi. „Tak jsem jim občas pomáhal, dokonce před dům mi dali velký lapač nočních motýlů.“

Ihned jsem poznal, že takového člověka jsem hledal. Spřátelili jsme se a první mé hodnoty z té oblasti byly z jeho okeního teploměru, kdy mi některé zajímavé zapisoval. To byl rok 1975. V následujícím roce jsme přidělali odzkoušený teploměr na severní stranu jeho dřevěného domu. Pan Předota teplotu sledoval a zajímavé údaje mi do Vimperku posílal na korespondenčních lístcích. Stále jsem čelil kritice, že dům má zkeslení a teploměr nemusí být přesný.

Následovala první malá meteorologická budka vyrobená za pomoci mých známých, kterou jsem umístil dál od domu. Znovu jsem se ale nevyhnul chybám. Například kvůli špatně zvolenému místu budka zavála sněhem a taky nebyla v tom úplně ideálně mrazivém místě. Ale postupem času jsem tyto mouchy vychytával. Hlavně jsem už pravidelně měřil, měl jsem tedy, dá se říci, kontinuální záznamy. Psal jsem do ČHMÚ, ale nevěřili mi. Až v září 1981 si mě přijeli zkontrolovat, to už jsem měl meteorologické teploměry, získané přes organizaci zahrádkářů. Přesvědčil je mráz $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ a měření jejich cejchovaným teploměrem. S odstupem času mi ovšem napsali, že sice je to opravdu zajímavé, bohužel ojedinělé místo v ČSSR a že takhle malé území pro ně nemá význam. Měřil jsem a psal dále. V roce 1983, kdy bylo mnoho jasných nocí od května do září, vznikl v odborném meteorologickém měsíčníku článek s názvem „Malý šumavský zázrak“. Popisoval, že za zmíněné období bylo na Horské Kvildě více nocí s teplotou pod nulou než na tehdy nejstudenějším místě republiky, Lomnickém Štítu. Díky tomuto článku si mě v roce 1984 vyhledal koníkář pro nízké teploty Josef Jindra z Prahy a začala naše velká spolupráce.

Jak ulovit mráz

Před osazením standardizované měřicí stanice ale bylo nutné pro ni najít tu správnou lokalitu. Proto jsem s kolegou Josefem trávil mnohé noci a brzká rána na kvildských planinách mezi šumavskými lesy, kde jsme s teploměrem umístěným na hůlce ve dvou metrech chodili a hledali ta nejchladnější místa. Ale není to tak jednoduché, jak to na první pohled vypadá. Teploty se v daném místě mění, a to v i průběhu několika minut, jednak dle místních podmínek stanoviště, a také dle aktuální meteorologické situace, po každé to tedy může být jinak. Byli jsme například překvapeni tím, že stanice na Horské Kvildě, která byla umístěna na vy-

výšenině u asfaltové cesty, výjimečně naměřila větší mrazy než ta, co byla na planině ve sníženině u potoka, kde se nižší teploty obvykle předpokládají.

Abychom objevili rekordní mrazy, které se vyskytují v mělkých odlesněných údolích nebo na náhorních planinách poblíž meandrů potoků a řek, museli jsme dodržet určité podmínky. Noc musí být absolutně jasná a musí být bezvětrí. Proudění vzduchu by mělo být východní až severovýchodní. A nejdůležitější je, aby se objevil studený, původem arktický vzduch v hladině 850 hPa, který se vyskytuje ve výšce okolo 1500 metrů nad mořem. Pokud jde o zimní období, v této hladině by měla být teplota nejméně $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$, abychom mohli očekávat nějaký ten teplotní rekord. K tomu je také velmi důležité, aby byl čerstvě napadlý sníh, který nejlépe izoluje teplo od půdy a nebere mrazu sílu tak jako mokrá sněž. Vyzařováním se tak spodní vrstva vzduchu nad čerstvým sněhem velmi podchladí a tím ztěžklý vzduch začíná stékat. Teče po mírně skloněných loukách k nejnižším místům – to bývají zpravidla sníženiny podél vodních toků. Studený vzduch nepatrným klesáním stéká do nižších míst a když narazí na nějakou překážku, začne se hromadit a vystoupá třeba až do výše nad pět metrů. Tou překážkou může být terénní vyvýšenina, velké zúžení kolem vodního toku nebo hradba lesa, která uzavře údolí nebo planinu se studeným vzduchem. Naše stanice s umístěním teplotního čidla dva metry nad terénem ten studený vzduch krásně zachytí, a to většinou ráno, když už vychází slunce, ale přitom ještě nevykouklo nad obzor. Výše popsané ideální podmínky panovaly například 30. ledna 1987, kdy jsme na Perle zaznamenali dosavadní rekord této stanice $-41,6\text{ }^{\circ}\text{C}$. Tehdy mi pomáhal pan Tichota z Kvildy a ten den mi ráno volal do práce, kam až teplota poklesla. Zapisovač že se dostal perem pod spodní okraj grafu, který na takovou teplotu není stavěný. Podobně volal také můj tehdejší spolupracovník pan Jíra z Hliniště, že musel uvolnit táhlo zapisovače, které se vli-

Jarní led na rašeliništi v Mrtvém luhu

Mrazivé podzimní ráno ve Vltavském luhu u Želnavy

vem velmi nízké teploty ohýbalo o spodní hranu bubínku. Bral jsem si okamžitě v práci volno a hned jsem jel autobusem odčítat aktuálně naměřené nízké teploty. To byl vlastně vrchol, který stanice Perla po třech letech měření zaznamenala. Na Hliništi se tenkrát zastavil minimální teploměr na hodnotě $-36,6^{\circ}\text{C}$. Byli jsme po takových hodnotách natěšení a věřili jsme, že brzy padne mrazivý teplotní rekord v České republice, $-42,2^{\circ}\text{C}$, který naměřili 11. února 1929 v Litvínovicích u Českých Budějovic. Bohužel, zatím jsem se toho nedočkal, nicméně stále v to doufáme. V některých zimách se stává, že padají rekordy na Rokytské slati, kde nemá naše měření tak dlouhou historii jako na Perle či Hliništi. Rokytská slat střídavě s Perlou zápasí o nejnižší teploty, někdy Perlu poráží. Podobně se někdy povede nejnižší teplota na nejvýše položené stanici pro měření nízkých teplot, na Březníku. Stává se, že je mezi Kvildami oblačnost, kdežto nahoře na Rokytské slati či Březníku se úplně vyjasní. Smůlou Rokytské slati byla kromě kratší historie i její zimní nedostupnost a údajů bývalo v drsnějších zimách méně. Jsem ale přesvědčen, že 30. ledna roku 1987, kdy Perla naměřila největší mráz, pokud by stála již stanice na Rokytské slati, naměřila by určitě více, přes 42 stupňů. Vždyť stanice vedle, na Březníku, zaznamenala teplotu $-40,4^{\circ}\text{C}$, tudíž podmínky v této části Šumavy pro re-

kordní mráz byly ideální. Bohužel stanička na Rokytské slati vznikla až v průběhu roku 1987, a tak jí tento rekordní leden o kousíček utekl.

Samostatnou kapitolou jsou pak letní mrazy na Šumavě. Vyžadují sice podobné podmínky jako v zimě, ale jsou přeci jen o trochu zajímavější. Je úžasné, jak si s nimi příroda dokáže poradit. A pozor, to nemluvíme o drobných mrazících lehce pod nulou. Rekordní červencový mráz ve dvou metrech naměřila stanice Perla začátkem devadesátých let, a to $-7,6^{\circ}\text{C}$. Je ale úžasné, že příroda se i s tím dokáže vypořádat, fauna i flóra. Traviny i jiná květena rostou klidně dál, ani takový mráz je nespálí. Výjimkou jsou např. mladé letorosty smrku, které mráz v určité rané fázi vývoje spálí nebo deformuje tak, že po mnoha letech na velmi studených lokalitách vytvoří tzv. mrazovou formu smrku.

Mezi specifika letních mrazů patří také to, že je na vlastní kůži pocítilo málo lidí. I místní lidé z okolí mrazových lokalit je zažijí málokdy. Důvodem je, že se vyskytují opravdu jen za východu slunce, tedy mezi čtvrtou a pátou hodinou ránní. Jakmile pak vyjde slunce a začne oteplovat tuto mrazovou kotlinu, teploty okamžitě letí vzhůru, až o dvacet stupňů Celсия během dvou hodin. V sedm hodin pak není po letním mrazu ani památka. Na druhou stranu jsou tu i opačné ex-

Zima u Dobré

trémy, to když se například 27. července v roce 1983 na Horské Kvildě naměřilo 34,2 °C nad nulou. V jiných pohořích ve výšce nad 1000 metrů nad mořem se v České republice taková teplota nevyskytuje, pouze Šumava svou jihozápadní polohou dostává takto mimořádně vysoké teplotní vpády.

Mezi profíky

Zjistil jsem takhle a postupně prokázal, že Šumava je v tomto směru úžasná. Mrazivo, kam se člověk jen podíval. A tak jsem měřil nedaleko Horské Kvildy svou amatérskou stanicí, a přitom jsem psal a telefonoval na všechny strany, aby moje meteorologická stanice byla oficiálně uznána. Zpětně si uvědomuji, že jsem musel být hrozně otravný, protože jsem se snažil získat přesné, meteorologické teploměry. Nakonec se mi podařilo vyhecovat posudkové oddělení ČHMÚ v Praze, kde byl tehdy vedoucím pan Jírovský. Ten s panem Lubošem Němcem na počátku září roku 1981 přijel na Šumavu a když jsme ráno přišli na Horskou Kvildu, bylo v podstatě v letním období pět stupňů pod nulou. Oni v tu chvíli žasli, protože to nikde jinde v republice nebylo. Jenže pár dní po jejich návštěvě přišla pro mě studená sprcha. To když mi napsali, že ta planina Horské Kvildy má jen pár čtverečních metrů, a na-

měřené výsledky tudíž nejsou natolik vypovídající pro větší území, aby se tím měl ústav nějak více zabývat. Já se ale nevzdal, měření na Horské Kvildě a jiných místech Šumavy probíhalo dál, já neustále psal články, doplňoval si vzdělání, studoval odborné sborníky.

Jak už jsem řekl, po článku „Malý šumavský zázrak“ z roku 1983, který vyšel v odborném časopise Meteorologické zprávy (pro meteorologickou veřejnost a odborníky), se se mnou spojil Josef Jindra z Prahy, který sdílel moji vášně pro meteorologii a extrémní teploty. Společně jsme začali rozšiřovat stanice po celé Šumavě. Dostali jsme je i za dráty (tzv. železnou oponu tehdejšího totalitního režimu), na Rokytskou slať a na Březník. Tam jsem se ale dostal pouze třikrát, než padly dráty – hodnoty mi odečítal tamní hajný, pan Valečka z Filipovy Hutě. Meteostanice jsme ale dávali i na jih až ke Strážnému, dohromady jich bylo 17. Velký díl práce v tomto ohledu odvedl právě kamarád Josef Jindra, který dokázal sehnat staré vyřazené meteostanice. Dřevěné budky byly většinou nějak poškozené, Josef je nechával opravovat a vybavovali jsme je atestovanými teploměry. Mohli jsme tedy začít dokazovat, že mrazivý fenomén Šumavy není pouze o jediném místě mezi Kvildami, ale na mnoha místech Šumavy. Velké mrazy jsme tam měřili nejen ve vzdálených mrazových kotlinách, ale i v šumavských obcích, například ve Strážném nebo v Hliništi a výsledky měření zasílali na ČHMÚ. Tehdy také vznikl název Perla pro měřicí stanici v katastru obce Kvilda. Byla totiž opravdovou perlou, která naměřila mnohé extrémy. Bohužel tento název se dodnes zcela neujal a lidé i novináři stále často informují spíše o stanici na Jezerní slati (nebo v Jezerních slatích na Kvildě, Horské Kvildě apod.), což není moc přesné, přestože je tato stanice od okraje Jezerní slati vzdálena 700 m.

„Dobrý den, pane Vojvodíku, chtěl bych Vám nabídnout starší měřicí stanici z Kašperských Hor, kde umísťujeme novou a ta původní je k dispozici. Měl bych ale přání, chtěl bych, abyste ji umístil na planinu pod Jezerní slať, ale k lesu, tedy asi 150 metrů dál od Perly a 9 m výškově výše, abychom mohli pozorovat rozdíly teplot,“ řekl mi do telefonu zastupující ředitel ČHMÚ pan Novák v září roku 1989, který na Šumavu přijel.

Tento moment se dá považovat za začátek přímé cesty k tomu, že ČHMÚ začalo uznávat naše stanice. Zastupující ředitel pan Novák navrhl, ať jim předáme stanici umístěnou přímo na Horské Kvildě, která tehdy byla umístěna nedaleko domu řezbáře pana Tittla, že z ní udělají běžnou klimatickou stanici, která bude zahrnuta do oficiální staniční sítě. Ty ostatní, co jsou na Šumavě, se pro ni staly podpůrnými, účelovými a doplňujícími měření. V roce 2008 po odstěhování rodiny Tittlových z Horské Kvildy tamní stanici ČHMÚ plně automatizoval. Koncem 90. let jsme museli zredukovat počet stanic, hlavně kvůli nákladům na údržbu. Teď jich je sedm a o dvě z nich se stále starají místní obyvatelé obcí, např. v Hliništi už převzala po rodičích péči o stanici a měření dcera Věrka.

Život obětovaný mrazům

Kromě tisíců hodin strávených údržbou a hledáním největších mrazů jsem další tisíce hodin strávil obsluhou jednotlivých stanic. Například na Horskou Kvildu dojíždím již od roku 1984 dodnes, týden co týden, vyměňovat do termografu čisté pásky za ty popsané. Na Perlu to je od října 1985, tedy už přes třicet let. Dnes je to trochu jednodušší, sednu do auta a jedu, ale to je luxus posledních několika let. Ještě v roce 2004 jsem tam jezdil autobusem, na běžkách nebo na kole. Kolikrát mi ujel poslední autobus a já musel na běžkách a pěšky zpátky 20 km do Vimperku a ráno do práce. Je to ře- hole, musel jsem jet měnit a odčítat hodnoty, zdravý, nemocný, počasí, nepočasí, prostě nešlo přerušit řadu. Pochopitelně tento koníček, zejména dojíždění za údržbou nebo v posledních letech automatizace některých hlavních stanic, které jsem platil ze svých úspor, mě na Šumavě stojí dost peněz. Jinde po republice mi většinou pomohli sponzoři a dobří známí, aby se stanice mohly zautomatizovat.

Rodinné výlety se zjednodušily na cestu na Šumavu, kdy rodina si udělala výšlap na nějaké pěkné místo a já mezitím

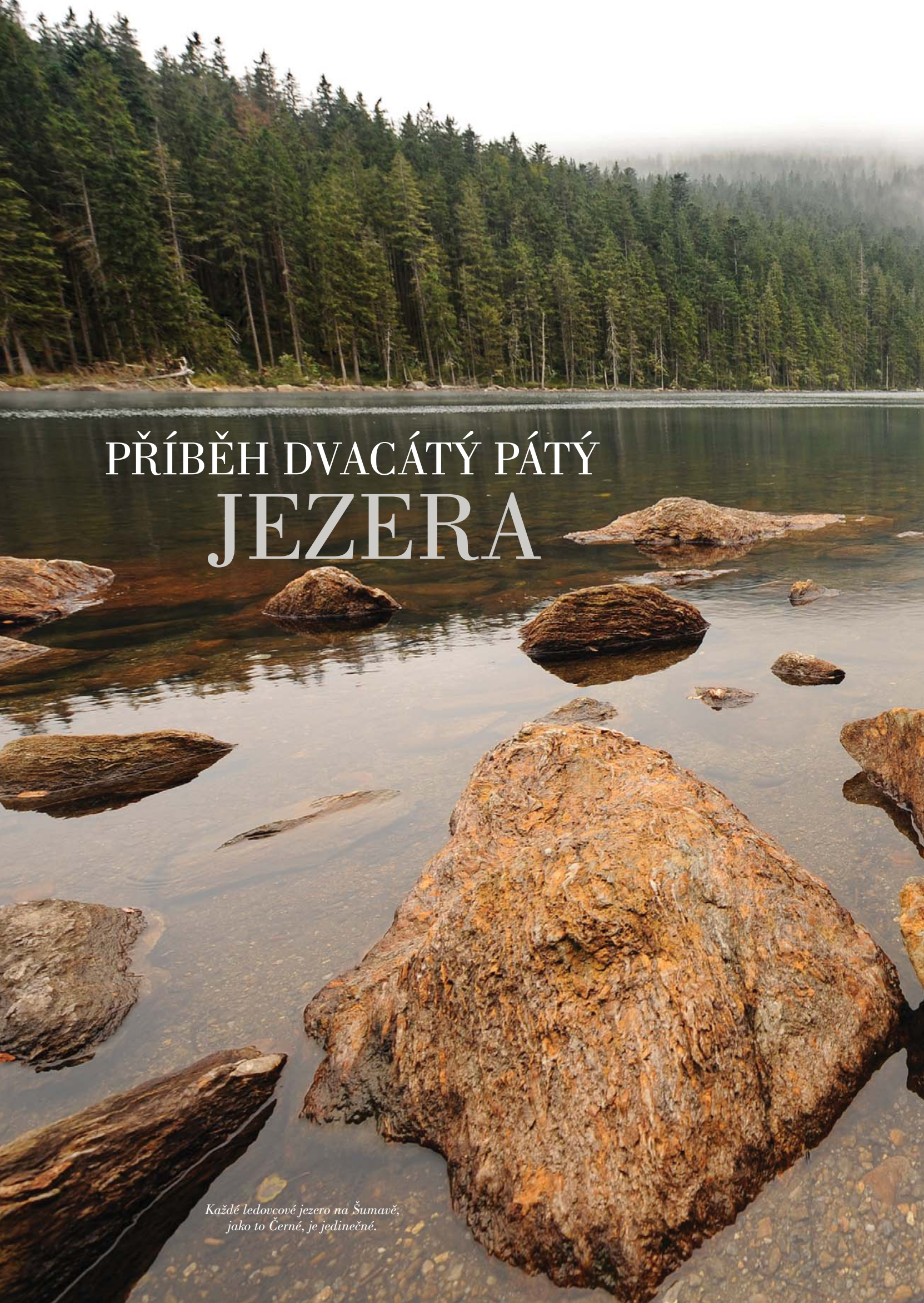
oběhl budky v okolí. Případně jedeme na dovolenou vždy na ta nejstudenější místa v republice. Pomáhám tam s hledáním a osazováním dalších meteorologických stanic, ať už je to v Krušných, Jizerských, Novohradských nebo Orlických horách. Téměř všechny tyto nové stanice se staly zároveň i profesionálními stanicemi s přenosem dat do staniční sítě ČHMÚ. I syn moji vášeň trochu podědil, v minulosti s odečty stanic pomáhal a nyní, když se přišel pobliž Plzně, má svou automatickou stanici také a měří ve spolupráci s pobočkou ČHMÚ Plzeň na jeho stanici Dobřany.

Dneska jsem v důchodu a mohu říci, že díky mnoha obětavým lidem, kamarádům se podařilo to, co jsme si předsevzali. Přesvědčili jsme Český hydrometeorologický ústav o tom, jak jsou Šumava i jiné lokality po ČR zajímavé a výjimečné. Že v těchto českých oblastech velkých mrazů často žili a žijí lidé, že to není úplně zanedbatelná plocha a že je tady úžasná příroda, která se s těmi podmínkami dokáže vypořádat. Nutno dodat, že jsem měl velké štěstí na lidi, na místní, kteří se mi o stanice zadarmo starali, a za to jim patří obrovský dík.

Přicházející zima na Blatenské slati

Jako redaktor jsem se s Antonínem Vojvodíkem potkával snad každou zimu. Ačkoli jsme se potkávali většinou za mrazivých rán, ohýnky planoucí v jeho očích, když vykládal o mrazech a rekordech, nešly přehlédnout. Nelze se tedy ani divit tomu, že jeho vášeň pro extrémy na Šumavě neutuchá. Jeho cílem je ukázat, že na Šumavě je v zimě více sněhu, než kolik hlásí meteorologická stanice na Churáňově. A už se mu to daří prolamovat, na Plechém je první stanice, která monitoruje výšku sněhové pokrývky a je o ní hodně slyšet. Další stanicí bude hřeben nad Březníkem. Šumava je prostě úžasná a jedinečná i svým počasím. A na tom se nejspíš nic nezmění ani s blížící se klimatickou změnou...

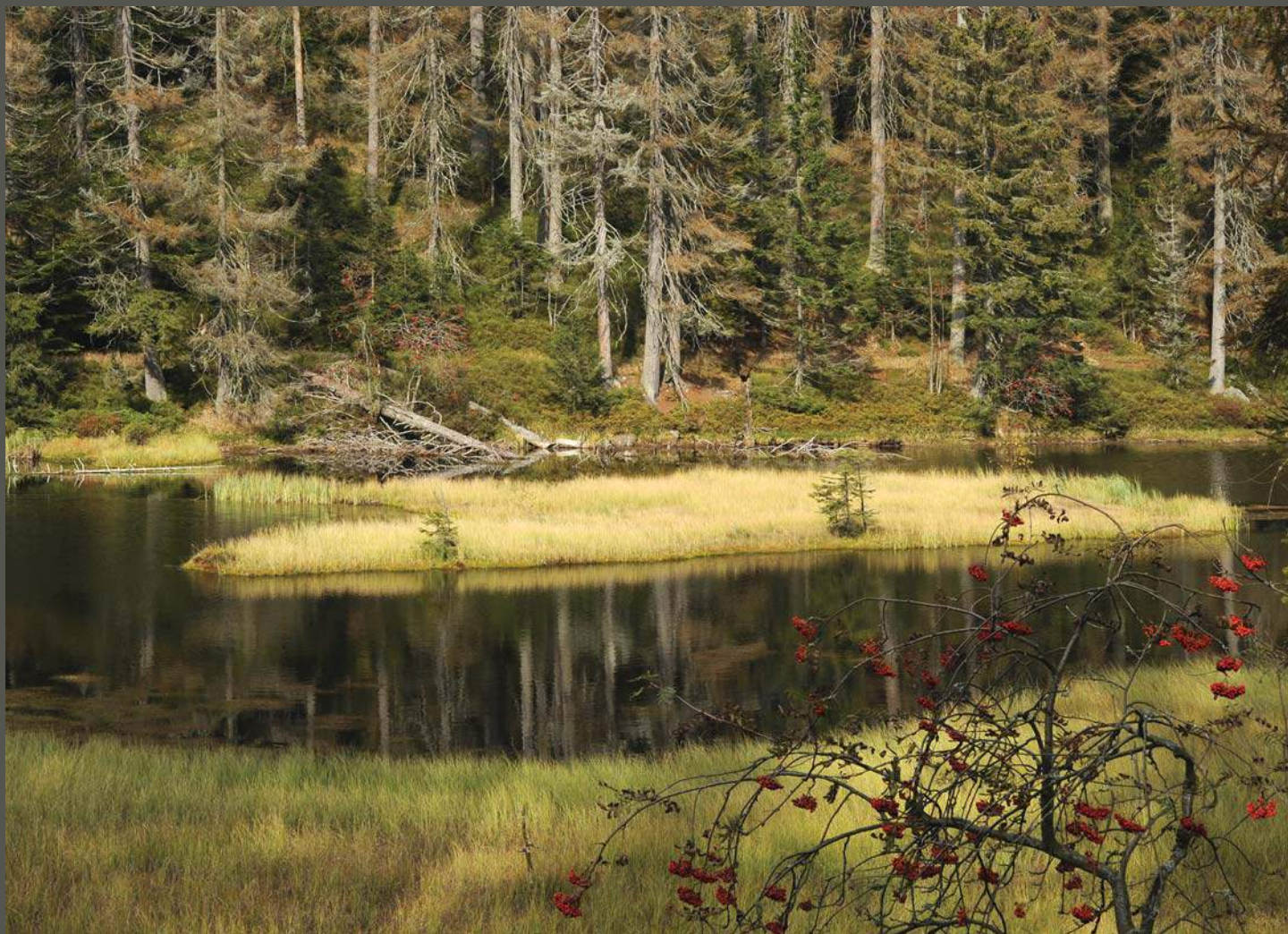

PŘÍBĚH DVACÁTÝ PÁTÝ JEZERA

*Každé ledovcové jezero na Šumavě,
jako to Černé, je jedinečné.*

25

Po hladině jezera Laka se pohybují plovoucí ostrůvky travin a borůvčí.

Příběh dvacátý pátý

Dlouho jsem nedokázal přesně vyjmenovat všechna šumavská ledovcová jezera. Dokonce jsem si pletl Prášilské a Plešné, protože obě začínají na „P“. Jistě, byla to ostuda, ale nakonec jsem si k nim cestu našel. Pomohly mi pověsti, které se k jednotlivým ledovcovým jezerům vážou. Zabrousil jsem tak do světa divoženek, bludiček, víl a čertů.

Eva Zelenková

ŽIVOT S JEZERY, ŽIVOT PRO JEZERA

Moje první setkání se šumavskými jezery se odehrálo ještě v době, kdy jsem chodila na základní školu. Jeli jsme na školní výlet na Černé a Čertovo jezero. Tehdy mě ale nezaujala jezera, ale spíše jedna německá turistka, která tou „kozí“ stezkou mezi jezery procházela v bílých botách na podpatku, v minisukni a bílými sponkami ve vlasech. Je zajímavé, že tento výjev mi v hlavě zůstal dodnes. Pak uplynulo mnoho vody, než jsem se k těmto jezerům vrátila, ale to už jako hydrobioložka. Ale zase, nijak mě v první chvíli neuchvátila, zajímala jsem se spíš o vody tekoucí. Přesto mě k nim přivedli lidé, se kterými jsem spolupracovala. Byli to algologové, tedy odborníci, kteří studují řasy, zoologové, kteří studují zooplankton, hydrobiologové, kteří studují hlavně chemismus jezer i jejich mikrobiologii a další odborníci.

Šumavská jezera patří mezi nejdéle vědecky sledovaná místa v České republice. Soustavný výzkum a monitoring probíhá už od konce 19. století a jak se vyvíjí technika a možnosti poznávání, zjišťujeme o nich stále více. Velmi záhy byl popsán jejich vznik. Při představě, jak ledovce hloubí různě hluboké prohlubně – kary, hrnou před sebou balvany a vytvářejí tak čelní morénu, si člověk uvědomuje svou vlastní nepatrnou sílu. Když pak přišlo oteplení, voda z ledovců roztála a vyplnila vyhloubené jámy. V nich se začaly hromadit sedimenty

včetně zbytků živých organismů, které se v jezeře nebo kolem něj vyskytovaly. V nedávné době jsme tyto dávné usazeniny díky novým technickým možnostem začali zkoumat. Jsou doslova nekonečnou studnicí vědění o vývoji krajiny za posledních deset tisíc let.

Je jich opravdu jen pět?

Většina lidí ví, že na české straně Šumavy je pět ledovcových jezer. O Černém, Čertovu, Prášílském, Laka a Plešném se učí i ve školách. Ale je tu ještě jedno, které zůstává zapomenuto. Není ani divu, protože Stará jímka nad Prášílským jezerem je teď vlastně rašeliništěm. Jsme tady ve finální fázi takzvaného zazemnění jezera. Podobný osud čeká v daleké budoucnosti třeba i jezero Laka. Jedním z důkazů zazemňování jezera Laka jsou plovoucí ostrovy. Ty vznikly tak, že mělká nátoková část jezera začala přerůstat vegetací, hlavně ostřicemi a rašeliníky a jako souvislý rašelinný koberec se rozrůstala po hladině. Jenže díky tomu, že se v minulosti na jezeře uměle navýšila hráz, hladina se zvedla a utržené kusy rašelinných koberců začaly plout po hladině a žít si vlastním životem. Ostatně, hráze byly zvýšeny na všech jezerech, nejen na jezeře Laka, a to z důvodu nejrůznějšího využití, ale hlavně kvůli plavení dřeva. Například hladina Plešného jezera po zvýšení hráze stoupla skoro o tři metry.

Kyselost a život

Všechna ledovcová jezera na Šumavě jsou velmi kyselá. Extrémně kyselé je Čertovo jezero, typická letní hodnota jeho pH je 4,8. Naproti tomu nejméně kyselé je jezero Laka, které naši předkové využívali pro chov pstruhů. Dokonce se tvrdí, že do začátku 20. století se tam lovílo až 500 kusů pstruhů ročně. O zarybnění jezer se lidé pokoušeli opakovaně. Třeba na Černém jezeře nejdříve zkoušeli pstruhy a pak i siveny, kteří jsou tolerantnější ke kyselosti. Ale vzhledem ke stále většímu okyselování, acidifikaci všechny ryby vymizely. V kyselém prostředí se uvolňuje hliník, který je toxický pro všechny organismy, jak pro živočichy, tak pro rostliny, takže i pro smrky, které rostou kolem jezer.

Ale žádné jezero není úplně „mrtvé“ a nikdy nebylo, ani v dobách té největší kyselosti v osmdesátých letech. Vědci z hydrobiologického ústavu zamýšleli sledovat jezera s tím, že tam budou skoro jenom mikrobi. Ale ono to tak nebylo. Kromě bakterií tam byly různé druhy sinic, řas, pošvatek, jepic a podobně – samozřejmě takových druhů, které dobře snášejí kyselé prostředí. Velmi náchylní na změny kyselosti byli planktonní koryši, kteří byli hlavní složkou potravy ryb. To byl také důvod, proč v sedmdesátých letech byl viděn poslední siven v Černém jezeře – už se tam neměl čím živit. Všichni planktonní koryši z volné vody zmizeli, jen někteří přežívali

Čerstvě vylíhnutá vážka na břehu jezera

v malých počtech někde v litorálu, zarostlých mělkých zónách při březích. Když se pak jezera začala ozdravovat, tak se koryši znovu začali objevovat. Prvním pionýrem byla břichatka jezerní v dlouhodobě sledovaném Černém jezeře, a to v roce 1997. Konečně byla opět zachycena do planktonní sítky při pravidelném monitoringu. To byl důkaz, že se s jezery děje něco pozitivního a že se vracejí do lepšího stavu. Ovšem oku turistů to nemusí zrovna lahodit. Například v Plešném jezeře je tolik živin, že se v létě objevuje vegetační zákal – jezerní voda je zelená a málo průhledná, spíše se podobá rybníku než horskému jezeru. Dříve tomu tak nebylo a voda byla po celý rok průzračná. Teď se tam hojně množí sinice a řasy. Ale pro jezero a jeho život je to samozřejmě lepší. Zákal by vyřešili planktonní koryši, pro něž jsou potravou jak sinice, tak i řasy, ale jejich návrat trvá přece jen delší dobu. Začaly se objevovat i jiné druhy živočichů, například larvy vážek nebo vířníci, na Plešném jezeře jsem viděla i čolka horského.

Šídlatka – rostlina, co pamatuje dobu ledovou

Šídlatka ostnovýtrusná je rostlina, která se v České republice vyskytuje pouze v Plešném jezeře a je to pozůstatek doby ledové, tedy takzvaný glaciální relik. Šídlatka se dodnes vcelku hojně vyskytuje ve Skandinávii, protože má ráda právě studenější podnebí. Další druh šídlatky je v Černém jezeře. Jedná se o šídlatku jezerní, která oproti šídlatce ostnovýtrusné, jež se vyskytuje jen do cca 0,5 m, roste ve větších hloubkách.

Bohužel šídlatka ostnovýtrusná v Plešném jezeře dostala pěkně zabrat v roce 1998, kdy se tu točila pohádka Jezerní královna. Strážci nasbírali kilogramy listů této vzácné vodní rostliny. Byl to tak masivní a destruktivní zásah, že jsme nevěděli, jestli se vzpamatuje. Ale šídlatka přežila, a dokonce se díky ozdravení jezera začala opět rozmnožovat.

Jezerní „NEJ“

Všechna jezera jsou ve výšce okolo 1000 metrů nad mořem, protože v této nadmořské výšce byla tzv. sněžná čára, kam v době ledové zasahoval trvale ležící sníh i v létě. A právě v této výšce hloubily ledovce šumavská jezera. Ledovce tak vyhloubily největší Černé jezero do hloubky 40 metrů, nejkyselejší Čertovo do 35 metrů. Naopak nejmenším jezerem je Laka, které má maximální hloubku 3 metry a je velká jen lehce přes 2,5 hektaru. To jsou neoddiskutovatelná data, pak záleží na každém, které jezero označí za nejhezčí, nejtajuplnější, nejmalebnější. I já mám své favority, ale nebudu vás ovlivňovat, zkuste si je projít sami.

Rozeklané a členité břehy Plešného jezera

Pověsti a báje

Dá se říci, že ke každému jezeru se váže pověst. Například u Plešného jsou divoženky, jinde jsou bludičky a pozor, žádné jezero by se nemělo měřit, protože když k němu někdo přišel s metrem, ozývalo se z hlubin: „Když mě změříš, zhyneš.“

Čertovu jezeru dal podle dávné legendy jméno čert, který se tu utopil s kamenem na ocase. Přemohla ho tak prý statečná dívka, kterou chtěl stáhnout do pekla. Při zápase vyryl pekelník jámu, ze které vytryskly prameny a vytvořily jezero.

Další pověst pojednává o tom, že Černé jezero je s Čertovým propojené. Když prý pustíte do jednoho z nich rybu s červenou mašličkou, tak zanedlouho vypluje v tom druhém, do kterého se dostane podzemním kanálem. Jiná pověst hovoří o obrovském podzemním jezeře, které obě tato jezera sytí.

Všechna jezera dokážou být krásná, bouřlivá, tajemná, veselá, prostě šumavská. Osobně jsem jezera viděla snad ve všech podobách, ale nikdy mě nepřestanou bavit. Pokaždé ve mně zanechají krásné vzpomínky a vždy mě nabijí. Jsou prostě výjimečná.

Když sleduji hladinu jakéhokoli ledovcového jezera, uklidním se. Zapomenu na starosti a stres. Je to jiné než u nějakého rybníka nebo přehrady. Asi tu funguje genius loci, ten duch šumavských jezer, který po tisíce let sleduje proměny okolní krajiny i milióny lidských tváří, které se v jejich hladině odrážely.

Podzimní ráno u Borových Lad

Šumavu jsem začal objevovat před deseti lety. Za tu dobu jsem toho poznal hodně, ale ne dost. Přesto vím jedno určitě – Šumava není pouze hnědá, a není ani jen zelená. Tam, kde stojí vzrostlý zelený les, najdou se i hnědé souše. A jinde mezi hnědými soušemi rostou zelené stromy. Šumava také není o otázce, zda se tu má všude kácet, nebo ne. Šumava totiž není černobílá, nedá se zjednodušovat. Šumava je pestrá mozaika jedinečné přírody, historie, příběhů. Tato kniha nabídla pětadvacet příběhů – pouhý zlomek z mnoha. Dalo by se jich totiž napsat mnohem více, možná tolik, kolik roste na Šumavě pětisetletých stromů – a těch je opravdu hodně. Národní park Šumava ale slaví pětadvacetiny, a tak se hodilo napsat těch příběhů právě tolik, kolik je mu let. Na další příběhy nemusíte čekat další čtvrtstoletí, prostě se jen vydejte poznávat Šumavu na vlastní kůži. Ty příběhy si najdete sami.

Jan Dvořák

Šumavský les se probouzí k životu po zimním spánku.

